

**UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno**

**Příčiny kriminality u mladých dospělých odsouzených
a možnosti jejich resocializace ve Věznici Příbram**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**Vedoucí diplomové práce:
Mgr. Veronika Váchová**

**Vypracoval:
Bc. Petr Tylš**

Brno 2008

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Příčiny kriminality u mladých dospělých odsouzených a možnosti jejich resocializace ve Věznici Příbram“ zpracoval samostatně a použil jen literaturu uvedenou v seznamu literatury.

Brno 29.2.2008

.....
Bc. Petr Tylš

Poděkování

Děkuji slečně Mgr. Veronice Váchové za užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé diplomové práce.

Také bych chtěl poděkovat své manželce Mgr. Vladislavě Tylšové za morální podporu a pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé diplomové práce, a které si nesmírně vážím.

Bc. Petr Tylš

OBSAH

Úvod	2
1. Osobnost jedince	5
1.1 Činitele psychického vývoje	5
1.2 Mladá dospělost	8
1.3 Dílčí závěr	9
2. Kriminalita	10
2.1 Obecná charakteristika kriminality	10
2.2 Dílčí závěr	13
3. Faktory, které mohou mít vliv na kriminální chování	14
3.1 Teorie vysvětlující příčiny kriminálního chování	14
3.2 Genetické dispozice	16
3.3 Vliv sociálního prostředí	18
3.4 Dílčí závěr	25
4. Výkon trestu odnětí svobody	26
4.1 Obecná charakteristika výkonu trestu odnětí svobody	26
4.2 Negativní aspekty věznění	27
4.3 Sociální rehabilitace odsouzených	29
4.4 Program zacházení	30
4.5 Dílčí závěr	34
5. Mladí dospělí odsouzení	35
5.1 Statistické údaje mladých dospělých odsouzených v českých věznicích	35
5.2 Oddělení mladých dospělých ve Věznici Příbram	37
5.3 Dílčí závěr	39
6. Průzkumné šetření příčin kriminality mladých dospělých a možností jejich resocializace ve Věznici Příbram	40
6.1 Metodologie průzkumného šetření	40
6.2 Realizace empirického šetření	56
6.3 Analýza výsledků průzkumného šetření	57
6.4 Srovnání výsledků šetření s hypotézami	68
Závěr	74
Resumé	76
Anotace	77
Literatura a prameny	78
Přílohy	80

Úvod

V České republice došlo v minulých letech k politickým a hospodářským změnám, které zasáhly do života všech občanů a tím i do života mladých lidí. Po všech stránkách se naše společnost přibližuje praxi západoevropských zemí, včetně vztahů v tradiční rodině, ve škole a dalších společenských institucích. Se změnami ve společnosti došlo k podstatnému nárůstu kriminality a to i organizované a mezinárodně propojené, jako výrazného sociálně patologického jevu.

Na potlačování a odstraňování těchto nežádoucích společenských jevů se podílí řada státních i nestátních orgánů a institucí: Policie České republiky, státní zastupitelství, soudy, Vězeňská služba České republiky, školství a ostatní výchovné instituce, zdravotnictví, výzkumná pracoviště, církve, zájmové i charitativní instituce.

Každá společnost musí v zájmu své vlastní existence dbát na to, aby její děti a mládež vyrůstaly v takových podmínkách, které optimálně ovlivňují jejich růst a osobnostní vývoj. Ke své obraně si proto vytváří zákonné, materiální i organizační nástroje k jejich ovlivňování, korekci nežádoucích - patologických směrů vývoje.

Jak v dobách minulých tak v současné době se setkáváme se situacemi, událostmi a okolnostmi působícími na vývoj jedince negativně. Můžeme mezi nimi odlišit jednak činitele nezávislé na jednání, úsilí, snaze a cílech jedince (jedná se např. o války, náboženský fanatismus ve společnosti, živelné katastrofy, chudobu, epidemie nemocí atd.) a jednak ty, které vyplývají přímo z jednání konkrétních osob v blízkém okolí mladého člověka, jež může být ovlivňováno pouhou jejich existencí. Důsledkem působení obou skupin je pak zpravidla nežádoucí změna či úplný rozpad hodnotového žebříčku, s tím spojená negativní změna životního stylu a rozvoj sociální deviace. Může se například vyskytnout vznik závislosti v důsledku nekontrolovaného užívání drog, nárůst kriminality atd.

Ke své ochraně před chováním členů ohrožujících její fungování vyvíjí také naše společnost systém obranných mechanismů. Jeho součástí je specifický systém opatření, reprezentovaný trestním právem, jehož uplatňování včetně sankcí chrání hodnoty společnosti. Účelem trestu odnětí svobody je „ochrana společnosti před omezováním práv jiných lidí kriminálním chováním těchto jedinců, resp. skupin“ (Vágnerová

2004:817). Zákon č. 140/1965 v platném znění (dále jen „Trestní zákon“) v § 23 pak vymezuje účel trestu takto :

- (1) Účelem trestu je chránit společnost před pachateli trestných činů, zabránit odsouzenému v dalším páchání trestné činnosti a vychovat jej k tomu, aby vedl řádný život, a tím působit výchovně i na ostatní členy společnosti.
- (2) Výkonem trestu nesmí být ponížena lidská důstojnost.

Ve výkonu trestu je k naplnění výše uvedených cílů odsouzený směřován prostřednictvím tzv. individuálního programu zacházení. Jedním z hlavních cílů tohoto programu je i bezproblémový výkon trestu s plnohodnotným zapojením se do standardního života ve věznici.

Odsouzení nejsou homogenní skupinou, tvoří mnoho různých podskupin, z nichž každá má své zvláštnosti a vyžaduje tudíž jiný, charakteristický přístup. Mezi hlavní podskupiny řadíme především skupiny odsouzených, kteří jsou poprvé ve výkonu trestu (tzv. prvověznění) a skupiny opakovaně pobývajících ve výkonu trestu odnětí svobody (tzv. recidivisté), dále pracovně zařazené a pracovně nezařazené. Můžeme vydělit také skupiny odsouzených s poruchami chování buď v důsledku zneužívání psychotropních a omamných látek nebo pro poruchy osobnosti, cizince, mladistvé. Zvláštní skupinu tvoří tzv. **mladí dospělí** (viz níže). Logické je dělení na odsouzené muže, ženy.

„Lidé se dopouštějí trestné činnosti v každém věku, nejvíce však v mládí a rané dospělosti“ (Matoušek, Kroftová 2003:145). Ve své diplomové práci se věnuji možnosti reintegrace, bezproblémového opětovného zařazení mladých dospělých odsouzených umístěných pro výkon trestu odnětí svobody ve Věznici Příbram do „majoritní“ společnosti.

Cílem mé diplomové práce v rovině teoretické je analýza dostupné literatury vztahující se k problematice příčin kriminality mladých dospělých z hlediska utřídění a objasnění poznatků a základních pojmů daného tématu. Rozbor hlavních příčin vedoucích ke kriminálnímu chování a jednání bude zaměřen právě na tuto věkovou skupinu.

Ve výzkumné rovině je cílem této diplomové práce zjistit, které konkrétní příčiny (jenž vedly k uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody) si mladí dospělí umístění do Věznice Příbram uvědomují, případně přiznávají, a jak vidí

možnosti a účinnost aktivit programu zacházení, jenž si sami zvolili, v eliminaci působení těchto příčin v budoucnu.

Ve své práci budu čerpat ze svých zkušeností z práce s odsouzenými ve Věznici Příbram ve funkci speciálního pedagoga. V první kapitole se budu věnovat formování osobnosti a faktory, které se na tomto procesu podílí. Obsahem druhé kapitoly bude vymezení pojmu kriminality, její dělení z hlediska věku pachatele a seznámení s některými statistickými údaji ve vztahu ke kriminalitě. Ve třetí kapitole se zaměřím na rizikové osobnostní faktory, které mohou příčinně ovlivnit vznik kriminálního chování a jednání a faktory vlivu prostředí. Ve čtvrté a páté kapitole se budu věnovat popisu podmínek a zákonných požadavků na výkon trestu odnětí svobody obecně a na výkon tohoto trestu u mladých dospělých, včetně možnosti připravit je na vedení samostatného a soběstačného života po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody - konkrétně ve Věznici Příbram.

V další části, s využitím dotazníkové metody, provedu empirické šetření zaměřené na subjektivní chápání příčin kriminality u mladých dospělých zařazených k výkonu trestu do Věznice Příbram a jejich subjektivní názory na účinnost jednotlivých aktivit v daném typu programu zacházení pro jejich sociální reintegraci. V souvislosti s dotazníkovou metodou použiji i metodu rozhovoru. Dále provedu rovněž analýzu dostupné osobní dokumentace. To vše budou podklady pro ověřování stanovených hypotéz.

1. Osobnost jedince

„Osobnost jedince funguje jako integrovaný celek, který je individuálně typický a ve svých charakteristických rysech i reálně stabilní“ (Vágnerová 2004:511). Osobnost jedince určuje, jak se jedinec bude v různých situacích chovat, projevovat a reagovat na rozličné podněty. V případech, kdy se některé rysy osobnosti jedince v určité míře odlišují od tzv. normy, pak se to, jak se chová, jedná, uvažuje a prožívá v sociálních vztazích, liší od normy žádoucího chování dané společnosti.

1.1 Činitelé psychického vývoje

Vývoj osobnosti a její zrání není samovolný proces, ale představuje výsledek interakce činitelů vnitřních – dědičnost jako činitel psychického vývoje a vnějších, socializačních činitelů – sociokulturní vlivy, sociální skupiny a vrstvy.

„Protože vzájemné působení všech biologických a sociálních vlivů na utváření psychiky a osobnosti je u jednotlivých osob odlišné, je každá osobnost jedinečná“ (Kohoutek 2003:3).

Psychosociální vývoj zahrnující proměny způsobu prožívání, osobnostních charakteristik a mezilidských vztahů je ve značné míře ovlivněn vnějšími, především sociokulturními faktory a to především působení rodiny, školy, vrstevníků, medií atd. Faktory působící na vývoj osobnosti jedince se ve svém působení navíc vzájemně ovlivňují.

Dědičnost jako činitel psychosociálního vývoje jedince

Utváření osobnosti je výsledkem interakce biologických a sociokulturních činitelů. Biologickými činiteli nazýváme ty vnitřní podmínky a výbavu jedince, které jsou vrozené a každý z nás si je přináší při narození na svět. Mluvíme o tzv. genetickém programu obsahujícím informace, které jsou potřebné pro vznik lidského jedince, který má charakteristické znaky svého druhu. Každý z nás získává svou genetickou výbavu

početím. Vágnerová uvádí, že genotyp jako celková genetická výbava se během života zpravidla nemění a když, tak jen negativně. Obecně platí, že všechny dědičné dispozice se nemusí uplatnit ve stejné míře. Větší část vlastností lidského organismu není kódována jen jedním genem, ale podílí se na ní větší počet genů, mezi nimiž jsou různé vztahy. Způsob uplatnění genetické informace závisí i na vnějším prostředí. Dále vlivy prostředí nemusí působit vždy stejně, protože mohou být modifikovány i samotnou dědičnou informací, to znamená, že lidé s různými dědičnými předpoklady mohou reagovat na stejné prostředí rozličně.

Velikost podílu přiznávaná dědičnosti na celkovém rozvoji psychiky a utváření osobnosti v porovnání s ostatními determinantami je s postupující úrovní poznání snižována ve prospěch ostatních faktorů. Přesto je základem, na který teprve jiné vlivy mohou navazovat. Dědičnost ovlivňuje např. utváření a funkce centrální nervové soustavy. Její činnost a psychika mají přímou souvislost (vnímání, prožívání, vědomí, pozornost, paměť jsou plně závislé na funkční schopnosti mozku, jak dokládají výzkumy např. jeho poúrazových poškození).

Mezi biologické činitele formující osobnost jedince je nutné zařadit i žlázy s vnitřní sekrecí, jejichž zvýšená či snižená činnost, předčasná či opožděná funkce se může projevit nejen v oblasti tělesné, ale také v poruchách duševního života – intelektu a citu. Nelze opomenout ani biologické potřeby, které významně ovlivňují a podmiňují psychiku člověka. Tyto potřeby a jejich uspokojení či neuspokojení významně ovlivňují emocionálně psychický stav člověka. Avšak hranice, co můžeme nebo nemůžeme a převládající způsoby jejich uspokojování jsou určeny sociokulturně, tzn. jaké jednání je danou společností tolerované a jaké naopak netolerované.

Socializační činitelé psychosociálního vývoje jedince

Vývoj každého z nás vzájemně ovlivňují jak dědičné dispozice, tak podněty prostředí, které působí ve vzájemné, složité interakci. „Normální, zdravá osobnost je rozhodujícím způsobem utvářena společností, ve které žije, je formována především společenskými vlivy, tj. utváří se v meziosobních vztazích a aktivitách, v interakcích“ (Kohoutek 2001:140).

Vývoj psychických vlastností můžeme do určité míry ovlivňovat, protože každý jedinec je také utvářen prostředím, ve kterém žije. Proto, aby jedinec v tomto prostředí bezproblémově žil, musí se přizpůsobit a akceptovat jeho požadavky, nebo se i změnit, aby to vyhovovalo jeho potřebám. „Pro rozvoj psychických vlastností jsou nejvýznamnější sociokulturní vlivy. Představují soubor podnětů, které obvykle působí v rámci sociální interakce. Jde o tzv. proces socializace, rozvíjející takové vlastnosti a kompetence, které umožňují postupnou integraci jedince do určité společnosti“ (Vágnerová 2000:19).

Vágnerová(2000) uvádí, že socializační činitelé jsou tedy sociokulturní vlivy působící na všechny členy určité společnosti, kteří si jejím prostřednictvím osvojují obdobné normy, hodnoty, způsoby uvažování, chování, adekvátní řešení problémů, které daná společnost nejen vyžaduje, ale i pozitivně hodnotí. Proto jsou si jedinci v určité společnosti do určité míry podobní a každá společnost se snaží o posilování takových psychických vlastností, které jsou pro ni důležité.

Společenské působení probíhá prostřednictvím větších sociálních skupin (až vrstev – obec, profese, národ, občané státu) a především malých, členských sociálních skupin (rodina, školní kolektiv, přátelé). Pro větší sociální skupinu či vrstvu je charakteristické, že jedinci, kteří k ní náleží, obecné sociokulturní vlivy určitým způsobem interpretují a zprostředkovávají jejich působení na jedince malými sociálními skupinami (především rodinou) a jejich psanými i nepsanými pravidly, zvyky a hodnotovými strukturami, případně využívají masové působení médií. Pro malé sociální skupiny je specifický osobní kontakt všech členů, strukturovanost a vymezení všech rolí. „Nejvýznamnější sociální skupinou, fungující jako primární socializační činitel, je rodina“ (Vágnerová 2000:20).

Na kvalitu života každého jedince má velký podíl prostředí, v němž žije, je vychováván, vzdělává se a pracuje. „Prostředí je složitě strukturovaný systém, nejde o náhodné množství různých činitelů“ (Přadka a kol. 1999:23). Každá společnost má svůj řád a funguje na základě vnitřní organizace, přesto je otevřený systém reagující na rozmanité podněty. Mezi základní typy prostředí patří rodinné, školní, skupinové, pracovní a volnočasové.

1.2 Mladá dospělost

Ve své diplomové práci se zaměřuji na skupinu „mladých dospělých odsouzených“. V rámci Vězeňské služby České republiky jsou to odsouzení ve věku od 18 do 26 let. Právě tuto věkovou skupinu odsouzených, dle vývojové psychologie, řadíme do období mladé dospělosti. Bývá sem zahrnováno širší časové rozpětí - období od 20 let do 35 let věku jedince. Na základě těchto údajů je ale zřejmé, že mladí dospělí odsouzení částečně uvedeným vymezením spadají ještě do období adolescence, které je ve vývojové psychologii vymezeno věkem 15 až 18 let. Na základě šetření věku odsouzených umístěných v oddělení mladých dospělých ve Věznici Příbram jsem zjistil, že nejmladším z nich je 20 let. Proto budu obecně charakterizovat pouze období mladé dospělosti. „Počátek dospělosti není v naší společnosti jednoznačně vymezen nějakým specifickým mezníkem či rituálem, který by tuto zásadní změnu potvrzoval. Jediným, alespoň přibližně takto definovatelným faktorem je dosažení právní dospělosti, zletilosti. Ta však není společností akceptována jako zásadní signál pro změnu statusu“ (Vágnerová 2000:301). Proměna v dospělého není tedy jednoznačně časově lokalizována, protože u každého z nás probíhá v jinou dobu.

Jak již bylo uvedeno, mladá dospělost zahrnuje období od 20 do 35 let věku jedince. Dosažení plné dospělosti signalizuje ochotu přijmout, ale také schopnost zvládnout určité vývojové úkoly, a to profesní roli, stabilní partnerství a rodičovství. Vágnerová (2000) uvádí, že mezi nejvýznamnější psychické znaky dospělosti patří samostatnost, relativní svoboda vlastního rozhodování a chování, spojená se zodpovědností ve vztahu k druhým lidem, se zodpovědností za svá rozhodnutí i činy. Dospělost je spojována se samostatností a nezávislostí, která je chápána jako výhoda. Dále s ekonomickou soběstačností a s možností svobodně hospodařit se svými penězi a se svobodnou volbou autentických přátelských a partnerských vztahů uspokojující potřebu citového zázemí a sexu.

V období mladé dospělosti má každý jedinec zafixovaný ze svého předchozího života v rodině, škole a dalších sociálních vazbách určitý systém norem a hodnot, jehož kvalita a osobní význam je dán prožitou zkušeností. Dominantní vliv v něm má bezesporu rodina. Na konci adolescence a počátku období mladé dospělosti dochází k posunu chápání těchto norem a hodnot. Jedinec je (zpravidla, většinou – pomineme-li ekonomickou závislost vysokoškolských studentů na svých rodičích a tím určitou

možnost rodičů vynucovat si jejich poslušnost) bez přímé sociální kontroly (tzn. může již samostatně činit i právně závazná rozhodnutí a nepotřebuje tzv. zákonného zástupce) a může se rozhodovat zcela samostatně, které normy bude respektovat a které ne. I to je jednou z příčin, proč právě v tomto období dochází ke zjevnému nárůstu četnosti kriminálního chování i u dosud bezproblémových jedinců.

Po dobu výkonu trestu odnětí svobody je tato skupina specifická spíše než z pohledu trestně - právního, z hlediska orientace a obsahu programu zacházení s určitou skupinou odsouzených. Jde o sociologicky a psychologicky určenou skupinu lidí, na něž nemusí metody a formy práce běžné u ostatních věkových skupin mít požadovaný účinek vzhledem k jejich věkovým zvláštnostem (formálně dospělí, sociálně a psychologicky si teprve vytvářející vlastní dospělou identitu a odpovědnost). Jde o osoby, které již dosáhly 18 let, ale dosud nejsou starší 24 let. Trestní zákon ani Zákon č.218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a soudnictví ve věcech mládeže sice tento termín nezná, avšak v ustanovení § 33 písm.b) tr.z. tuto kategorii pachatelů ve věku blízkém věku mladistvých připomíná jako jednu z polehčujících okolností majících význam pro výměru trestu.

1.3 Dílčí závěr

Psychosociální vývoj každého z nás je závislý na působení mnoha činitelů, které jsou ve vzájemné interakci. Jedná se o vlivy biologické (dědičnost) a sociální (např. rodina, škola, vrstevníci). Každý člověk je jedinečný, od ostatních lidí se nějakým způsobem liší, ale zároveň se jim, zejména v rámci sdílení určitého sociálního kontextu, i podobá.

Věková kategorie odsouzených mladých dospělých z hlediska vývojové psychologie spadá sice ještě do období adolescence, ale převážně do období mladé dospělosti, která je ohraničena obdobím od 20 do 35 let. Jako každé vývojové období tak i období mladé dospělosti má svá specifika. K těm nejzákladnějším patří učení se používání samostatnosti, relativní svobody vlastního rozhodování a chování, jejich propojení se zodpovědností ve vztahu k druhým lidem a vlastní odpovědností za svá rozhodnutí i činy.

2. Kriminalita

2.1 Obecná charakteristika kriminality

Pojem „kriminalita používáme jako synonymum skutečné kriminality, je to množina všech trestných činů definovaných v zákoně a spáchaných kýmkoliv, tedy i osobou, která není ještě trestně zodpovědná“ (Matoušek 2003:316). Kriminalita je chápána jako výskyt trestného chování, vyjádřeného souhrnem trestných činů spáchaných ve společnosti. Pojem je vymezen trestním právem, které stanoví, jaké protispolečenské chování považuje za trestné činy nebo delikty stíhané soudními orgány. Kriminalita se řadí mezi tzv. sociálně patologické jevy trvalé a rozlišujeme kriminalitu zjevnou a skrytou. „Většina spáchaných trestných činů vychází najevo a stává se předmětem trestního stíhání, avšak blíže neurčená část kriminality zůstává latentní“ (Jilčík, Plšková, Zapletal 2003:13). Kriminalitu jako nechtěný produkt společnosti a celosvětový problém charakterizuje sociologie jako zvláštní případ poruchy mezilidských vztahů.

Dalším termínem, se kterým se v souvislosti s kriminalitou můžeme setkat, je kriminální jednání. Do něj „...lze zařadit aktivity, které porušují právní normy. V tomto případě už nejde jen o přestupky proti nepsaným pravidlům společenského soužití, ale o závažnější činy, které jsou přesně vymezeny trestným zákonem. Trestnou činnost lze chápat jako projev poruchy sociálně adaptačních schopností. Jde o poměrně jasně definovanou odchylku od společností stanovené sociální normy“ (Vágnerová 2004:805).

Je přirozeným jevem, že kriminalita a kriminální chování znepokojuje každou společnost, je hodnoceno negativně jako nepřijatelné, zakázané, protože svými důsledky vede k materiální, společenské či zdravotní újmě nebo strádání jeho obětí a tím poškozuje společnost jako celek. Proto musí být stanoveným způsobem sankcionováno. Pokud dojde k porušení právních norem, následuje *trest* jako „obecně následné opatření po předchozím provinění“ (Mařádek 2003:92). Také v průběhu výkonu trestu odnětí svobody jsou využívány sankce, ne však pouze negativní, ale také pozitivní, v podobě kázeňských trestů a odměn.

Dělení kriminality z hlediska věku pachatelů

Z hlediska věku pachatelů trestných činů kriminalitu dělíme na prekriminalitu či dětskou kriminalitu – věk 6 až 15 let. Typickým znakem dětské kriminality je souvislost s velkými městy, skupinovitost, malá připravenost a promyšlenost. Trestná činnost je směřována převážně proti majetku v osobním i společném vlastnictví a méně často se setkáváme s násilnými činy, i když u nich je v poslední době zřejmá vzestupná tendence.

Pachatelé ve věku 15 až 18 let tvoří kategorii - kriminalita mladistvých. I zde nalezneme souvislost s velkými městy. Mladiství se dopouštějí protispolečenského jednání na základě zvláštností somatického a psychického vývoje, dále sociální nezralosti a neukončeného vývoje morálního. Povahou trestných činů se blíží kriminalitě dospělých a objevuje se u nich často recidiva. Mezi nejčastější trestné činy patří násilí proti skupině a jednotlivci, výtržnictví, neoprávněné užívání cizí věci, krádeže a trestné činy související s toxikomanií, gamblerstvím a prostitucí.

Kriminalita dospělých (18 let a výše) se vyznačuje rozsáhlou paletou trestné činnosti a častou recidivou. „V této souvislosti je třeba rozlišit tzv. mladé dospělé (bývá uváděna hranice 18-23 nebo 24 let), kteří by vzhledem ke svému psychickému vývoji měli být více ovlivňováni speciálně pedagogickými prostředky než pouhou represí, přestože se u nich objevuje trestná činnost v plném rozsahu jako u kriminality dospělých“ (Procházková 2003:189).

Kriminalita mladých dospělých je ve svých projevech, jak již bylo uvedeno, výrazně určována jejich věkem. „Tito pachatelé stojící na pokraji dospělosti na jedné straně nereagují již tak impulzivně a neplánovitě jako mladiství (i když také u nich se ještě tyto sklony projevují), na druhé straně však mají pro svou asociální činnost často větší prostor“ (Novotný, Zapletal 2004:388). Jsou na vrcholu fyzických i psychických sil, jejich chování ale není regulováno odpovědností k rodině (jak k orientační tak prokreační - která často ještě neexistuje). Sami disponují se svým volným časem, nikdo nekontroluje jejich finanční hotovost a způsob jejího použití. Kriminalita je velice často páchána pod vlivem alkoholu a nealkoholových drog. Vyskytují se snahy o bezuzdné sebeprosazení projevující se neuznáváním autorit a bezohledným jednáním proti sociálnímu okolí.

Výskyt, základní rozložení a základní projevy kriminality

Přesné údaje o počtu jedinců páchající trestnou činností (respektive těch, kteří alespoň jednou v průběhu života spáchali trestný čin) nemáme k dispozici. Vycházíme pouze z počtu odsouzených trestných činů a jejich počet se může měnit v závislosti na striktnosti právních předpisů, jejich znění (co byl a je, nebo byl a již není, či nebyl a nyní je trestný čin), úspěchů orgánů činných v trestním řízení, společenských proměnách, ekonomické úrovni, na míře migrace atd. „Kriminální statistika v České republice zahrnuje údaje formálních instancí kontroly kriminality, tj. policie, státního zastupitelství, soudů a vězeňství. Jde o tzv. decentralizované statistiky, tj. neprocházející státními statistickými orgány – relativně autonomní dílčí statistické soustavy. Statistika kriminality v České republice není dosud organizačně a metodicky sjednocena. Její informační fond vytvářejí a příslušné údaje publikují různé institucionální sféry – Policejní prezidium ČR, Ministerstvo spravedlnosti ČR a Generální ředitelství Vězeňské služby ČR“ (Novotný, Zapletal 2004:53). Další informace zpracovávají Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR a Ministerstvo zdravotnictví ČR. Přes mnohé snahy o sjednocení kriminálních statistik jednotlivých institucí zůstávají mezi nimi značné rozdíly.

Vágnerová (2004) uvádí, že trestnou činností páchají častěji muži než ženy a poměr mezi nimi se pohybuje v rozmezí 10:1 až 6:1. Muži chovající se asociálním způsobem jsou častěji mladí, v rozmezí adolescentního věku a mladé dospělosti (80% z řad recidivistů tvoří mladí lidé ve věku do 30 let). Kriminální recidivisté mívají nižší vzdělání, jsou bez profesní kvalifikace (pokud si obojí nedoplní v průběhu opakovaných výkonů trestu odnětí svobody, nemají jinou možnost, jak je získat) a jsou častěji příslušníky nižší sociální vrstvy. Z demografického hlediska je kriminalita spojena především s velkými městy, kde je pácháno přibližně 5x více trestných činů než v malých městech a na venkově.

Základní rozložení kriminality je zpravidla neměnné. Nejčastěji se jedná o majetkovou trestnou činnost, která představuje 80 % veškerých registrovaných trestných činů, následuje hospodářská a násilná kriminalita. Přibývá trestní činnosti spojené s drogami a páchané organizovanými skupinami. Stoupá četnost násilné trestné činnosti za použití zbraní a zvyšuje se brutalita. Mění se profil pachatelů, jejichž činnost

bývá příležitostného nebo jinak motivovaného charakteru. Roste podíl dětských a mladistvých pachatelů.

Převažující formou kriminálního chování dětí a mládeže je majetková trestní činnost. Podíl mládeže na majetkové trestní činnosti byl největší v roce 1996 a od té doby klesá. V roce 2000 se děti podílely na majetkové trestné činnosti více než mladiství. Dle typu trestné činnosti dochází nejčastěji ke kapesním krádežím, vykrádáním aut, krádežím aut, jízdních kol, věcí z balkónů, vloupání do víkendových chat, bytů, restaurací, obchodů a zpronevěrám.

„Násilná kriminalita má v celkovém objemu u dětí a mládeže desetkrát menší četnost než kriminalita majetková, jejími nejfrekventovanějšími typy jsou úmyslné ublížení na zdraví a loupež. Kriminalita mravnostní je v celkovém kvantu trestných činů dětí a mládeže padesátkrát méně častá než kriminalita majetková; jejím nejčastějším typem je pohlavní zneužívání“ (Matoušek, Kroftová 2003:148).

2.2 Dílčí závěr

Kriminalita jako trvalý sociálně patologický jev je problémem celosvětovým, který má svá specifika vycházející ze společenských, politických, sociálních a ekonomických podmínek každého státu. Mezi základní charakteristiky trestné činnosti v České republice patří, že trestnou činnost páchají častěji muži než ženy. Muži chovající se asociálním způsobem jsou častěji adolescentního věku a mladé dospělosti, roste podíl dětských a mladistvých pachatelů. Vzdělání pachatelů trestných činů, a to zvláště recidivistů je nižší bez profesní kvalifikace a zpravidla pocházejí z nižší sociální vrstvy. Z demografického hlediska je kriminalita spojena s velkými městy. Základní rozložení kriminality je zpravidla neměnné, nejčastěji se jedná o majetkovou trestnou činnost, po té následuje hospodářská a násilná kriminalita. Přibývá trestné činnosti spojené s drogami, stoupá četnost násilné trestné činnosti za použití zbraní, zvyšuje se brutalita a celkově se mění profil pachatelů, jejichž činnost bývá příležitostného nebo jinak motivovaného charakteru.

3. Faktory, které mohou mít vliv na kriminální chování

3.1 Teorie vysvětlující příčiny kriminálního chování

Příčiny vzniku kriminálního chování mohou být různé, obvykle se nejedná o působení pouze jednoho faktoru, ale počítá se vliv většího počtu. Faktory působí ve vzájemné interakci - multifaktoriální podmínění. Kriminální chování, konkrétní trestný čin by měl být chápán jako aktuální souhrn působení vnitřních a vnějších faktorů. Ale pokud se jedinec ocitne v kritické situaci, kdy víceméně pouze reaguje na určité vnější faktory, může být určující také pouze jeden z faktorů.

Snaha vystihnout osobnost jedince s kriminálním jednáním se objevuje již v 19. století, kdy se objevují první teorie pokoušející se vysvětlit celé spektrum kriminálních chování. V této souvislosti se musím zmínit o představiteli pozitivistické školy Cesaru Lombrosovi a jeho koncepci „rozeného zločince“ (reo nato) - teorii zdůrazňující dědičnou předurčenost ke kriminálnímu chování. Lombroso se nezaslouženě stal představitelem jednostranně biologizujícího přístupu, odmítajícího podíl společnosti na formování kriminální osobnosti. V pozdější studii „L'uomo delinquente“ 1890 již určuje biologické zvláštnosti osobnosti jako jednu z mnoha determinant kriminálního chování, a to ekonomických, ekologických, sociálních – na vzniku kriminálního chování se podle něj podílí více vlivů. Na počátku 20. století (1914) se Goddard snažil vysvětlit kriminální chování mentálním defektem – poruchou inteligence. Goddard zdůrazňoval vnitřní, vrozené determinanty.

Po druhé světové válce se objevují multifaktoriální teorie, pokoušející se vysvětlit kriminální chování na základě více mechanismů. „K aktuálně velmi vlivným se ve forenzní psychologii řadí Eysenckova koncepce delikventa jakožto extravertovaného neurotika (1964), jehož extroverze, orientace navenek, je odpovědná za nedostatečnou socializaci vlivem deficitního sociálního učení“ (Netík, Netíková, Hájek 1997:52). Recklesova teorie zábran vysvětluje, že na kriminální chování mají vliv kromě osobnostních determinant – vnitřních zábran - také situační činitelé, vnější

zábrany. Matza a Sykes vysvětlují epizodická, byť opakovaná, kriminální chování u mladistvých delikventů na základě poruch rozhodovacího procesu.

Také v České republice se v 70. a 80. letech 20 století pokoušeli odborníci vysvětlit kriminální chování na základě specifického uspořádání relativně trvalých rysů osobnosti pachatele a zvláštností jeho individuálního vývoje. „Ve výzkumu osobnosti pachatele byla pospána osobnost prvovězněného a recidivního pachatele pomocí 4 faktorů – rysů osobnosti:

1. *emocionální ladění* – od nepřátelského postoje k okolí (hostility) k postoji emocionálně pozitivnímu (afilianci);
2. *úroveň zformování svědomí* – od nedostatečně k dobře zformovanému svědomí;
3. *sociální reaktivita* – od dynamičnosti k inhibovanosti (utlumenosti);
4. *asertivnost* (prosazování se) – od rafinovaného sebeprosazování k tupé konformitě.

Na základě vzájemných vazeb mezi těmito osobnostními rysy pak vznikla typologie osobnosti pachatele: (1) typ socializovaný, (2) medializovaný agresor, (3) konformní moron, tj. se sníženou inteligencí, (4) nevladatelně puzeň, nezdrženlivý, (5) neurotický, (6) hostilní, tj. nepřátelský, (7) podrobivý, (8) anxiózní, tj. úzkostný manipulátor. Typy 1, 5 a 8 jsou charakteristické pro prvovězněné pachatele a typy 3, 4 a 7 pro recidivisty“ (Netík, Urbanová 1986 in Netík, Netíková, Hájek 1997:55). Z těchto výzkumů nebyla zřejmá existence specifické struktury osobnosti pachatele určitého typu trestného činu. Některé osobnostní zvláštnosti pachatelů některých trestných činů prokázali až Neumann a Dobešová (1986). Ty však mají povahu výrazně vystupujících vlastností osobnosti, eventuálně charakteristik jejího vývoje, ne specifické struktury osobnosti.

Uvedl jsem jen některé z teorií, které se pokoušejí vysvětlit vznik kriminálního chování. „Pokusy o vysvětlení podstaty a souvislosti zločinu a nalézání cest k jeho omezování – ať úspěšné či méně zdařilé – představují sled myšlenkových proudů, který nikdy nekončí“ (Novotný, Zapletal 2004:108).

3.2 Genetické dispozice

„Genetické dispozice k disharmonickému vývoji a nestandardnímu způsobu reagování se v dětství mohou projevat především na úrovni temperamentu“ (Quay 1987; Tremblay a kol. 1994 atd. in Vágnerová 2004:781). Mezi rizikové faktory patří dráždivost, impulzivita, potřeba vyhledávat vzrušení, snížení zábrán, nezávislost na pozitivním sociálním hodnocení, lhostejnost k odezvě. V těchto případech se různé problémy objevují již v raném věku a bývají velice těžko výchovně ovlivnitelné. Charakteristický je odmítavý postoj k běžným sociálním normám a preference vlastních pravidel chování, obvykle zaměřených jen na uspokojování vlastních potřeb. V dospělosti se u těchto jedinců nezdá diagnostikuje porucha osobnosti. Obdobným způsobem může být disponován jeden z rodičů, což zvyšuje riziko tím, že se sám chová problematicky, nevhodně vychovává své dítě, a je mu tudíž negativním vzorem chování. Proto je mnohdy obtížné odlišit v těchto případech dědičnou zátěž od zátěže psychosociální.

„Psychopatie je většinou psychiatrických škol pojmána jako trvalá, vrozená osobnostní dispozice, která staví člověka mimo normu. Mezi normou a psychopatií se ještě někdy rozlišují akcentované osobnosti a anomální osobnosti. Psychopatie, případně i oba další typy odchylek od normy, jsou diagnostikovány u pachatelů trestné činnosti velmi často. U mladistvých je ovšem nesnadné odlišit povahové změny vyvolané bouřlivěji probíhajícím dospíváním od stálých povahových rysů, případně od projevů procesuálního psychického onemocnění.“ (Matoušek, Kroftová 2003:31).

V současné době je v České republice platná 10. revize Mezinárodní klasifikace nemocí, která uvádí osobnostních poruchy, jež mohou mít vliv na kriminální jednání, a to:

- disociální porucha osobnosti,
- emočně nestabilní porucha osobnosti s podtypem impulzivní poruchy,
- smíšená porucha osobnosti,
- návykové a impulzivní poruchy (patologické hráčství, patologické zakládání požárů, apod.).

Doposud není stanoveno zastoupení těchto diagnóz v populaci, proto nemůžeme tvrdit, že mezi vězňenými lidmi je výrazné více psychopatických jedinců než v populaci těch, kteří se nikdy nedostali do konfliktu se zákonem. Přesto „psychologické vyšetřování vězňů nalézají statisticky významné rozdíly mezi nimi a nevězňenými lidmi v následujících znacích.

Vězni mají :

- sníženou sebekontrolu,
- nižší toleranci k chování jiných lidí,
- nižší odpovědnost za svoje chování,
- vyšší impulzivitu,
- častěji pocit nadřazenosti,
- jsou : méně přátelští,
- méně zralí,
- více zaměřeni na sebe.“(Adlerová a kol. in Matoušek, Kroftová 2003: 31).

Úroveň inteligence

Úroveň inteligence významnějším způsobem neovlivňuje pravděpodobnost vzniku rizikového chování. V naší společnosti se vyskytují i asociální jedinci, kteří mají nadprůměrné schopnosti a dosahovali výborných výsledků jak ve škole tak ve své profesní kariéře. Na druhou stranu můžeme uvést, že poruchové chování je velice často propojeno se špatnými školními výsledky, na čemž se významně podílí spíše výchovná a výuková zanedbanost a celkově nepříznivá konstelace zátěžových faktorů než nedostatečná intelektová kapacita.

Opakované průzkumy u mladých i dospělých vězňů ukazují, že k tzv. konstitučním dispozičním faktorům je počítána i snížená úroveň rozumových schopností. Jejich měření inteligenčními testy ukazuje, že jsou více determinovány dědičností než učením.

„Do současnosti bylo provedeno nejméně 600 studií inteligence na kriminálně se chovajících lidech. V těchto studiích je podle jejího přehledu patrný trend pomalého narůstání průměrné úrovně rozumových schopností kriminálně se chovajících lidí, který souvisí i s tím, jak se vylepšují nástroje k měření inteligence“ (Koudelková in Matoušek,

Kroftová 2003:32). Statisticky významné rozdíly se nacházejí mezi delikventními a nedelikventními osobami pocházejícími ze stejného sociálního prostředí.

3.3 Vliv sociálního prostředí

Rodina

„Rodina je zjednodušeným modelem světa, v němž získává dítě první zkušenosti a ověřuje si reakce na své chování“ (Vágnerová 2002:317).

Rodina má jedinečné a výsadní postavení v tom, že je to právě ona, kdo má od počátku možnost ovlivňovat vývoj dítěte v jeho nejcitlivějších fázích a nejvydatnějším a nejpřirozenějším způsobem uspokojovat jeho základní psychické potřeby. Rodina je pro dítě také modelem mezilidských vztahů, který si ponese dál do života a kterým bude poměřovat všechny další vztahy, do nichž bude vstupovat. V různých podobách existuje odedávna jako společenská instituce péče o děti. Je tak základní jednotkou lidské společnosti, která zprostředkovává dítěti možnost bezproblémového vzrůstání do společnosti a je prvním a velmi významným modelem společnosti, s kterým se dítě setkává. Rodina dítěti „předurčuje jeho osobní vývoj, jeho vztahy k jiným skupinám lidí. Rodina dítě orientuje na určité hodnoty, vystavuje ho určitým konfliktům, poskytuje mu určitý typ podpory. Tímto způsobem osobitě zabarvuje to nejpodstatnější, co dítěti předává – sociální dovednosti, bez kterých se ono v dospělosti neobejde. V tomto smyslu hovoříme o socializační funkci rodiny“ (Matoušek 1997:8).

„O patologii mluvíme v rodinné výchově, pokud se v ní vyskytnou nezdravé prvky, pokud rodina není schopna připravit děti na přijetí některé role a pokud se v ní nevyvíjí vyrovnaná a psychicky odolná osobnost“ (Dunovský, J., in: Vykopalová 2002:25).

Mezi jedny ze základních příčin selhání rodiny při výchově patří to, když se rodiče nemohou, nedovedou nebo nechťejí o své potomky starat. Nevhodné či nepodnětné rodinné prostředí představuje pro dítě riziko rozvoje nežádoucích způsobů

chování nebo osobnostních charakteristik. Vágnerová (2004) rozděluje rizika rodinného prostředí do několika kategorií.

Rodiče nejsou schopni uspokojivě plnit rodičovskou roli, *protože jsou anomálními osobnostmi*. Jedná se například o rodiče delikventně se chovající, (kriminalita rodičů), rodiče trpící poruchou osobnosti, nadměrně konzumující alkohol či zneužívající jiné návykové, psychotropní látky (drogy), často nezaměstnané s dalšími projevy sociální nepřizpůsobivosti atd. To vše zvyšuje pravděpodobnost, že dítě se bude také chovat sociálně nepřizpůsobivým způsobem, až po porušování zákonných povinností a omezení. Děti rodičů emočně chladných, bez zájmu o ně, mohou být nejen citově, ale komplexně deprivované, mohou být také zanedbávané či týrané. „Negativní důsledky této výchovy budou větší, jestliže je i dítě disponováno k disharmonickému vývoji osobnosti“ (Vágnerová 2004:783).

Další riziko představuje *rodina, která neplní všechny své funkce*, neposkytuje dítěti všechny potřebné podněty, a to i když je úplná a rodiče nejsou anomálními osobnostmi. V posledním desetiletí bylo zjištěno, že mladí delikventi pocházejí z rodin, které jsou dobře situovány a na první pohled funkční. „Stoupá četnost poruchového chování i u mladistvých, kteří žijí v úplné a zdánlivě funkční rodině“ (Matoušek in:Vágnerová 2002:276). Jedná se o rodiny, které se sice na první pohled jeví jako funkční, ale pod skořápkou bezproblémového soužití se skrývají vnitřní konflikty.

„Nicméně platí, že většina rodin mladistvých delikventů je méně soudržných a atmosféra v nich je konfliktnější než v rodinách s normálně se vyvíjejícími dětmi. Stále platí, že neúplná rodina (zejména rodina s chybějícím otcem) se statisticky významně častěji vyskytuje jako charakteristika rodinného zázemí“ (Matoušek 1997:111). Nepřítomnost rodičovské postavy v rodině může být rizikovým faktorem pro delikventní chování u dětí a mládeže.

Nuda, nedostatek životního smyslu a adekvátních cílů je další možnou příčinou vzniku kriminálního chování dětí, nejen z neúplných rodin, ale i ze zdánlivě funkčních. Pokud rodina nemůže dítěti nic pozitivního ukázat, pak se dítě nemá od koho učit vytyčování a dosahování smysluplných cílů. Jedná se např. o rodiny, které se scházejí např. pouze večer při večeři, sledování televize, pokud se vůbec scházejí. Nemůžeme se divit, že tento tzv. životní styl není pro děti a dospívající lákavý, a proto ho nahrazují jiným, mnohdy za hranicí normy společností akceptovaného chování.

Určité subkultury a sociální skupiny mají negativní vliv na vznik nežádoucích forem chování. Dítě je vychovááno v prostředí, jehož normy a hodnoty jsou v nesouladu nebo přímo v rozporu s hodnotami a normami dané společnosti.

Výzkumné práce shrnuté Snyderem a Pattersonem ukazují, že rodiče pachatelů trestných činů měli v minulosti potíže s řízením svých dětí, jejich odrazováním od delikventního chování i s rozvíjením jejich prosociálního chování, a čím hůře byli rodiče schopni regulovat chování svých dětí, tím dříve se u dětí objevilo kriminální chování.

Z výše uvedeného vyplývá, že mezi základní kriminogenní faktory patří rozvrácená rodina, závislost rodičů na alkoholu nebo jiných drogách, kriminalita členů rodiny, nepřiměřená výchova, lhostejnost rodičů k chování dítěte ve škole, k prospěchu, ke způsobu trávení volného času, preferování podnikatelských aktivit a angažovanosti rodičů v zaměstnání před výchovou dětí.

Rodina má velký význam pro pozitivní vývoj jedince jako předpokladu plnohodnotného prožití života, ale na druhou stranu se může stát zdrojem patologického chování, psychických poruch a zátěží. Jedná se o rodiny, které neplní své základní funkce, neuspokojují potřeby svých členů a tím se stávají dysfunkčními.

Škola

„Škola je společenská instituce, jejíž tradiční funkcí je poskytovat vzdělání žákům příslušných věkových skupin v organizovaných formách podle určitých vzdělávacích programů“ (Průcha, Walterová, Mareš 1995:221). Význam školy a školních zkušeností je pro vývoj dítěte mimořádný. Ve škole se dítě dostává mimo rodinné prostředí a vstupuje do prostředí, kde je posuzováno podle své práce, svých výkonů a schopností. Dostává se do konkurenčního, soutěživého prostředí (dítě se může porovnávat s více vrstevníky), kde dostává příležitost získat pozitivní hodnocení vlastním úsilím a podle své úspěšnosti si vytváří základy celoživotního postoje k práci a ke společnosti. Odlišnost školní socializace od rodinné je především v tom, že rodina ovlivňuje vytváření základů osobnosti dítěte a škola začleňuje dítě jako příslušníka společnosti do širšího sociálního rámce.

Škola je nepochybně socializační institucí. „V rámci této socializační (výchovné) funkce, má-li škola plnit nároky společnosti, spočívající v předávání kultury a zachování její kontinuity, musí být její proces organizován s úmyslem přiblížit mladé generaci všechna významná schémata, z nichž by pochopila, co se bude od ní očekávat v dalším životě“ (Henecká, Wöhler 1978 in Kraus, Poláčková 2001:86).

Příprava mladé generace je její adaptací na společenské změny a měla by být zaměřena na procesy rozhodovací, na utváření sociálních dovedností, schopností pružně reagovat na rychlé změny života a umět se bránit nejrůznějším nástrahám současného konzumního způsobu života. Z tohoto vyplývá, že škola nejen kvalifikuje děti pro budoucí povolání, ale vychovává je také k občanské angažovanosti. Přitom by měla spolupracovat s rodinou. Mnohdy se však stává, že rodina spolupráci odmítá (z nejrůznějších důvodů, někdy i proto, že má jiné hodnotové preference než škola).

Není novým zjištěním, že slábne a je deformován vliv tradiční rodiny na děti a mládež. Podíl prarodičů na výchově dětí je buď minimalizován, nebo naopak péče prarodičů nahrazuje ve výchově dětí péči jejich vlastních rodičů. Socializační funkci, jak v pozitivní tak negativní podobě pak přebírají media či neformální skupiny. Výsledkem je, že škola bývá viděna a prezentována jako jedno z mála prostředí, které je schopno zajistit optimální výchovu a působení, které je v souladu se zájmy společnosti. Výchovný proces realizovaný ve škole je pojímán jako doladování rodinné výchovy. Toto doladování rodinné výchovy má různé kvalitativní roviny, a v určitých případech se už dokonce nejedná o doladování toho, co již mělo být v minulosti v dobrém započato, ale musí být provedeny značné korektivní výchovné zásahy vzhledem k sociální deviaci vychovávaného žáka.

Po nástupu do školy si děti ve třídě začínají vytvářet své vlastní pojetí skupiny s vlastními zvyklostmi a rituály. Nejčastější dělení v tomto věku je na dívky a chlapce. S rostoucím věkem dětí se mohou začít vytvářet i skupiny, které mohou být zárodkem asociálních part. Tomu napomáhá především nezájem, neangažovanost učitele, necitlivé dělení dětského kolektivu preferováním či potlačováním některých z nich, vyzdvihování jejich pozitiv a negativ.

Na rozvoj disociálního až asociálního chování ve škole má výrazný vliv neexistence preventivního působení daného prostředí, nevhodné klima uvnitř skupiny, absence výchovného vedení, přehlížení přestupků a nejasná pravidla sankcionování,

nedodržování vyhlášených pravidel týkajících se žádoucího chování dětí, nevyžadování disciplíny, nemožnost provinilého odčinit přestupek, tedy celkově neobjektivní rozhodování pedagogů a ředitele. Je velice důležité stanovit jasná pravidla chování a soustavně, trvale, nestranně a nekompromisně vyžadovat jejich dodržování.

Na středních školách se do popředí dostává otázka vzdělávání – profesní přípravy - a okrajovou se stává otázka výchovného řešení problémových jedinců v adolescentním věku. Škola se zaměřuje na efektivitu vzdělávacího procesu, jenž se hodnotí v podobě zvládnutí určeného rozsahu poznatků. Snahou pedagogů je co nejlépe připravit žáky na další studium, což mnohdy vede k nerespektování jejich preferencí, profilování jedince ve vztahu k jednotlivým předmětům. Následkem pak může být frustrace potřeby být úspěšným, zvládnout požadavky. Vzniká negativní vztah žáka ke škole, učivu, učiteli i ke vzdělání jako hodnotě vůbec. Někteří studenti, aby zvládli množství učiva, omezují, nebo dokonce opouštějí zájmové aktivity, které plnily funkci zdroje pozitivních stimulů pro vyvažování psychické rovnováhy. Studijní problémy a neúspěchy se následně odrážejí v rodinných konfliktech, v důvěře v sebe sama, ve své schopnosti. Jedinec pak může hledat náhradní zdroje uplatnění, uznání, úspěchu, smyslu života. Tímto náhradním zdrojem může být parta kriminálních jedinců, drogy, alkohol, časté střídání parterů apod.

Cílem vzdělávací politiky každého státu by mělo být, aby se přiměřeného vzdělání dostalo všem jejím členům včetně sociálně či jinak hendikepovaných.

„Kriminalita mládeže je jev i v bohatých západních společnostech stále spojený s nezaměstnaností, s nemajetností, s nedostatečným vzděláním, často i nedokončeným základním vzděláním. Všechny tyto faktory jsou propojeny. Úvahy o příčinných souvislostech sociálního selhání mohou oprávněně začínat jak u rodiny, tak u vzdělávacího systému. Vyšší vzdělání má nejen hodnotu jako vzdělání určitého typu, ale současně zvyšuje obecnou adaptabilitu vzdělaného člověka na měnící se potřeby trhu práce.“(Matoušek 2003:68).

Vrstevnícká skupina a volný čas

Vrstevnícké skupiny jsou „...skupiny, které necharakterizuje jenom blízkost věková, ale také blízkost názorová spočívající v souhlasném jednání. Jsou to typické primární skupiny charakterizované bezprostředními kontrakty (tváří v tvář), silným pocitem příslušnosti ke skupině (identifikace vyjadřována zájmemem „my“)(Kraus, Poláčková 2001:132). V průběhu života dítěte se vrstevníci stávají stále důležitějšími, aby postupně v budoucnu nahradili rodinu. Zkušenost s různými „kamarádskými vztahy“ v dětství slouží jako nezbytný předpoklad pro pozdější rozvoj hlubších a intimních vztahů v adolescenci a dospělosti. Identifikace s vrstevníckou skupinou je jedním z mezníků socializace. I vrstevníci uspokojují mnohé potřeby, např. potřebu jistoty a bezpečí, učení, rozvoje určitých zkušeností a dovedností, seberealizace. Dá se říci, že do určité míry saturují rodinu, a to jak pozitivně tak i negativně. Pro rizikovou mládež z dysfunkčních rodin je vrstevnícká skupina důležitější než pro ty, kteří vyrůstají v rodině plnící své funkce.

Nejvíce rizikových faktorů přináší členství ve vrstevnícké skupině v období pubescence a adolescence. Pravidla platná ve vrstevnícké skupině či partě mají přednost před normami, danými dospělými. Ve vrstevnícké skupině získává mladý člověk novou identitu danou k příslušností k ní, a zahrnující určité způsoby vyjadřování, úpravy zevnějšku, preference v oblasti hudby, způsob chování k opačnému pohlaví, postoje ke škole, k práci, rodičům, penězům, sexualitě, ke kouření, drogám, alkoholu atd.. Historicky platí, že dospívající mají tendenci zkoušet vše co je zakazované.

„U dětí frustrovaných nízkou podporou rodiny je pravděpodobné, že potřeba kladného přijetí vrstevníckou skupinou bude ještě silnější než u dětí s dobrým rodinným zázemím“(Matoušek, Kroftová 2003:83). Mezi vrstevníckou skupinou a nevhodným využitím volného času, jehož výsledkem je delikventní chování jejich členů, existuje souvislost. Způsob využívání volného času je výrazně ovlivňován sociálním prostředím a velký význam v tom hraje rodina (úplní i neúplná), protože dítě v ní získává první zkušenosti s využíváním volného času. Rodiče jsou pro své děti prvními vzory od kterých přebírají určitý způsob života, napodobují jejich životní styl včetně oblasti využívání volného času. V případě, že mladí lidé nemají volný čas dostatečně organizovaný a kontrolovaný dospělými, mohou u nich převládnout takové zájmy, pro které je třeba více peněz, než jaké jsou jejich zdroje (například gamblerství,

toxikomanie, návštěva restaurací, diskoték atd.). Protože většina z nich není ještě výdělečně činná a prostředky získané od rodičů jim nestačí, začnou si je opatřovat jinak. Nelegálním a nežádoucím způsobem.

Naopak, někteří rodiče, kteří preferují své podnikatelské aktivity a angažovanost v zaměstnání před výchovou dětí, se snaží vynahradit svoji absenci v jejich životě tím, že jim dávají vysoké kapesné. Už se ale nestarají, jakým způsobem je děti používají, jak tráví svůj volný čas : „hlavně že je potomek spokojen a rodiče mají čisté svědomí.“

Vliv masmédií

Synonymum pojmu masová komunikační média je např. pojem hromadné sdělovací prostředky nebo v názvu podkapitoly použitá zkratka, někdy ještě zkrácená na termín média. Jsou definována jako „...sdělovací (především znakové) systémy, akty, prostředky, pomocí nichž jsou zprávy zakódované v těchto systémech předávány konzumentům – velkému, anonymnímu a heterogennímu souboru adresátů“ (Kraus, Poláčková 2001:61). Protože média přinášejí nejrozličnější informace, které prezentují určité modely chování vybízející k určitému chování, plní funkci socializační. Tím, že média uvádějí, zdůrazňují a zpracovávají určitá témata, vytvářejí jejich pojetím dojem společensky přijaté kulturní normy. Děti a mladí lidé pak jejich dlouhodobě opakovanou podobu chápou jako standard, běžnou a nerozporně většinou přijímanou normu. Média prezentují určité vzorce chování, které jako by vyplývaly z přijatých norem, pozitivně chápaných rolí a vhodných způsobů komunikace („Nevaž se, odvaž se“). Mohou ovlivňovat sebevědomí, sloužit k odreagování emočního napětí či kompenzovat nedostatek reálných sociálních kontaktů. Jedinec se tedy může identifikovat s postavou, která se mu nějakým způsobem podobá a připomíná jeho život nebo ideál, a dosáhnout ve virtuální podobě něčeho, čeho by ve skutečnosti nedosáhl. V horším případě se může identifikovat s postavou, která porušuje právní normy a společensky stanovená pravidla chování. Ve skutečnosti to pak může vést k rizikovému chování a agresí. „Násilí bývá v médiích prezentováno jako integrální součást lidského života a zvýšená frekvence takových scén vede k mylné představě, že

jde o běžnou a normální záležitost. Četnost zde ovlivňuje pojetí normy ve smyslu co je časté, jeví se jako normální“(Vágnerová 2000:187).

Masová média tímto postupem ohrožují postoje a chování lidí, zpravidla pak té nejmladší generace. Dochází k masivnímu snížení hodnoty lidského života, zdraví a majetku, ztrátě mravní zodpovědnosti a deformování estetického cítění.

3.4 Dílčí závěr

Snahy vystihnout konstelaci osobnostních rysů jedinců s kriminálním chováním a negativní vlivy způsobující toto chování se zřetelně objevují již od konce 19. století a doprovází lidstvo až do současnosti. Na počátku se objevují monofaktoriální teorie, které se pokoušejí vysvětlit celé spektrum kriminálního chování na základě jediného mechanismu. Ty byly posléze opakovaně vyvráceny, přispěly ke zkoumání a k osvětlení dalších problémů vývoje kriminálního chování u určitých typů pachatelů a staly se základem multifaktoriálních teorií, které vysvětlují kriminální chování na základě působení více faktorů jak vnitřních tak vnějších. Výzkumy v této oblasti správnost tohoto přístupu jen potvrzují. Mezi determinanty rizikového chování jedinců bezesporu patří osobnostní faktory, vliv rodiny, školy, způsob trávení volného času, působení medií a řada dalších, např. mimo školní neúspěšnost i školní úspěšnost - také děti nadané se potýkají s problémy v této oblasti. Na jednu stranu vynikají a na druhou stranu mají problémy se v „normálním školním kolektivu“ zařadit mezi své vrstevníky, a proto hledají jiné neformální skupiny. Dále jsou to situační činitelé, zdravotní stav jedince atd. Příčiny vzniku kriminálního chování mohou být různé, obvykle se nejedná o působení pouze jednoho faktoru, ale počítá se vliv většího počtu. Faktory mohou být jak biologické tak sociální a působí zpravidla ve vzájemné interakci. V kritické situaci života člověka může být určující také pouze jen jeden z faktorů.

4. Výkon trestu odnětí svobody

4.1 Obecná charakteristika výkonu trestu odnětí svobody

Podmínky výkonu trestu odnětí svobody jsou vymezeny zákonem č.169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody (dále jen „ZVTOS“) ve znění pozdějších novel. Tento zákon upřesňuje Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb. ve znění Vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 378/2004, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody. Hlavní zásady výkonu trestu odnětí svobody jsou v tomto řádu definovány takto: „Trest může být vykonáván jen takovým způsobem, který respektuje důstojnost osobnosti odsouzeného a omezuje škodlivé účinky zbavení svobody; tím však nesmí být ohrožena potřeba ochrany společnosti. S odsouzenými ve výkonu trestu se musí jednat tak, aby bylo zachováno jejich zdraví, a pokud to doba výkonu trestu umožní, podporovaly se takové postoje a dovednosti, které odsouzeným pomohou k návratu do společnosti a umožní vést po propuštění soběstačný život“.

Diferenciace věznic České republiky - věznice se člení podle způsobu vnějšího střežení a zajištění bezpečnosti do čtyř základních typů, a to:

- a) s dohledem,
- b) s dozorem,
- c) s ostrahou,
- d) se zvýšenou ostrahou.

Vedle výše uvedených typů věznic se zřizují zvláštní věznice nebo oddělení pro mladistvé, ženy a matky s dětmi. Pro výkon trestu v každé z těchto věznic jsou charakteristická určitá specifika, která jsou podrobněji rozpracována ve vnitřních řádech věznic.

4.2 Negativní aspekty věznění

Po dobu výkonu trestu odnětí svobody musí být odsouzený připravován na život na svobodě. Učit se sociálně přijatelným způsobům chování, sebeovládání, vytváření vhodných strategií apod. To je pozitivum, které by měl výkon trestu odnětí svobody odsouzenému přinést, ale ten má samozřejmě i svá negativa. Jedná se o tzv. psychologický a socializační efekt věznění, který je již od padesátých let nazýván prizonizací. Jedná se o jev, který není charakteristický pouze pro věznice, ale probíhá i ve všech velkých ústavních zařízeních pro dlouhodobý pobyt rizikové mládeže. Tento proces „.....má dva odlišitelné a doplňující se aspekty: adaptaci na fungování ústavního zařízení a osvojování vězeňské (ústavní) kultury. Prizonizace spolu nese ztrátu vlastní iniciativy, preferování „cesty nejmenšího odporu“, zatímco adaptabilita na civilní život mimo vězení klesá“(Matoušek 2002:167).

Vězení je prostředím, v němž si odsouzení vytváří vlastní subkulturu založenou na základním rozlišení „my a oni“. Vytváří si a mezi sebou vynucují dodržování vlastních norem pravidel a vzorců chování, více či méně odlišných od platných norem společnosti. Důsledné až násilné vynucování jejich dodržování vede zpravidla ke změně hodnot, norem a vzorců chování jedince přicházející do tohoto prostředí a je překážkou v řádném začlenění se odsouzeného do běžné občanské společnosti po propuštění z výkonu trestu. Prizonizace, adaptace na život ve vězení, zahrnuje procesy institucionalizace a ideologizace.

„*Institucionalizace* označuje skutečnost, že se člověk adaptuje na vysoce organizovaný způsob života ve vězení spojený se ztrátou samostatnosti a iniciativy“ (Vágnerová 2004:820). Důsledkem je změna postojů, vzorců chování, obraných mechanismů a postupná ztráta aktivity, zúžení zájmů a úpadků většiny kompetencí nutných pro samostatný a soběstačný život. Osobnost recidivisty či dlouhodobě vězněného může v mnoha složkách degradovat. Odsouzený se může odnaučit sám rozhodovat o svém životě, protože je závislý na iniciativě jiných a ztrácí schopnost plánovat a volit realistické alternativy své budoucnosti.

„*Ideologizace* znamená přijetí norem a pravidel vězeňského prostředí. Mnohdy nejde jen o formální přizpůsobení, ale o přijetí jiného hodnotového systému, o ztotožnění s minoritní skupinou“(Vágnerová 2004:821). Je zde jednoznačné vymezení hranic mezi zaměstnanci věznice a odsouzenými.

Ti, kteří jsou propuštěni z vězení bez zachovaného sociálního zázemí, se ocitají v těžké životní situaci, která je zpravidla pro ně tím těžší, čím byl člověk déle uvězněn. Následkem prožívané krize po propuštění je velice často recidiva kriminálního chování. „Je to období, kdy si propuštěný zvyká na jiné prostředí, které má větší nároky na jeho samostatnost, než byl ve vězení zvyklý“ (Vágnerová 2004:824). Menší riziko selhání v této životní situaci je u jedinců, kteří byli trestáni poprvé, krátkodobě, jejichž osobnost není narušená, mají funkční sociální zázemí, zachované pracovní návyky a profesní kvalifikaci. Míru úspěšnosti zvládnutí tzv. adaptační fáze po ukončení výkonu trestu odnětí svobody ovlivňují dvě skupiny faktorů :

- osobnost propuštěného jedince, jeho vlastnosti, schopnosti, zkušenost, motivace a kompetence, odolnost k zátěži, emoční vyrovnanost apod.
- objektivní faktory, tzn. prostředí do kterého se vrací (bydlení, zaměstnání, funkční sociální vztahy, sociální skupina apod.).

Na adaptaci člověka v nové prostředí po propuštění z výkonu trestu mohou negativně působit tedy tyto skutečnosti :

- Absence sociálního zázemí; propuštěný se nemá kam vrátit, nikdo jej nečeká, nikam nepatří. Další kontakt s bývalými spoluvězni výrazně zvyšuje riziko recidivy kriminálního chování. Bohužel často však neexistuje nikdo jiný, kdo by propuštěného přijal. Mnoho recidivistů po propuštění nemá domov ani jinou sociální vazbu. Zbyli jim pouze ti, kteří mají podobnou zkušenost a z toho vyplývající návyky. Mnohem lepší perspektivu po propuštění mají ti, kteří mají domov, rodinu.
- Absence finančních prostředků a motivace k práci. Situaci ztěžuje omezená nabídka dostupného zaměstnání, nezájem společnosti přijmout do pracovního poměru bývalé vězně. V případě přijetí do zaměstnání, často nejsou schopni zvládnout zátěž stereotypu a námahy, které pracovní poměr přináší.
- Dlouhodobé neuspokojení mnoha potřeb navozuje nereálná očekávání a snahu po jejich bezodkladném uspokojení (popuštěný chce mít vše, co nebylo zpravidla ve vězení možné: sex, drogy, alkohol apod.). To všechno je spojeno s velkým rizikem vzniku problémů, např. v důsledků násilností pod vlivem alkoholu.

Za základní postup chápe současná praxe ve vězeňství vytváření individualizovaných programu zacházení s odsouzenými, které mohou napomoci předcházení vzniku nebo zmírnění výše uvedených negativních aspektů výkonu trestu odnětí svobody.

4.3 Sociální rehabilitace odsouzených

V dřívější literatuře a penitenciární praxi byl hojně ve smyslu sociální rehabilitace odsouzených používán pojem „resocializace“. „Nejkomplexnějším cílem resocializace je změnit osobnost vězně, abychom u ní našli takovou kvalitu (psychiky, či psychologického rozvoje), která by zaručovala jeho schopnost řídit své další chování a činnost a dokonce do jisté míry i další vývoj žádoucím společenským směrem, tj. bez páchání trestné činnosti“ (Mařádek 2005:95).

Tento termín byl oprávněně opuštěn, neboť asociuje možnost člověka opětovně, od samého počátku socializovat tak, jako lze restartovat počítač. Socializace je však celoživotní, nepřetržitý proces, ukončený až smrtí daného jedince. Pracovníkům věznic tak byl ukládán nereálný, neproveditelný úkol. „Tyto procesy jsou celoživotní. Rozlišujeme přitom mezi primární socializací dítěte a sekundární dospělého, které se liší mimo jiné zvláště formami průběhu, do značné míry se však současně i překrývají ... s rostoucím věkem sílí tendence naučené zapomínat a to i jako předpoklad nového učení věku „přiměřeného chování“ ... Socializace tedy není ani jednosměrný, ani jednorozměrný proces. Čím složitější, komplikovanější společnost, tím více se překrývají i jednotlivé socializační proudy. Konkuruje si tam, kde vedle obecně závazných norem a hodnot se rozvíjejí normy a hodnoty různých společenských skupin, vrstev atd. Protichůdné jsou pak tehdy, když se sociální seskupení formují jako subkultury s pravidly chování, která jsou v rozporu s obecně uznávanými společenskými normami a hodnotami (často tu hovoříme o odchylném, deviantním chování). V těchto případech s růstem rozporu a konfrontace těchto různých norem a hodnot roste také skupinový tlak na jedince na převzetí odchylných norem.“ (Havlík 1999:43)

Obecně pojem sociální rehabilitace odsouzených znamená dosahování nejsložitějších nápravně výchovných cílů. Jedná se o proces zbavování se původních

vzorců chování a přejímání jiných, společností vyžadovaných nebo alespoň tolerovaných. Sociální rehabilitaci odsouzených v prostředí výkonu trestu odnětí svobody chápeme jako korektivní, druhotnou socializaci jedinců, u kterých proces socializace v dřívějších vývojových etapách neproběhl úspěšně, protože se v něm vyskytly různé jednotlivé nedostatky, nepříznivé podmínky, nebo tito jedinci byli socializováni v antisociálním smyslu. Cílem sociální rehabilitace je připravenost propuštěného vězně k plnění sociálních rolí běžných občanů, tzn. žít se vlastní prací, starat se o druhé, pracovat, nevrátit se do původní závadové – kriminální skupiny, neškodit společnosti. Sociální rehabilitace je ve věznicích dosahována :

- Obecnými metodami zacházení s odsouzenými, tzn. metodami stanovenými zákonem, předpisy, nařízeními a podobnými normami vztahujícími se na stejné zacházení se všemi odsouzenými a zajišťujícími pořádek a kázeň, hygienu, práva a povinnosti odsouzených.
- Speciálními metodami zacházení s odsouzenými, tzn. metodami pedagogickými, sociálními, psychologickými a psychiatrickými, zaměřenými na individuální i skupinové formy práce s odsouzenými.

Obecné metody zacházení směřují k úpravě chování pouze ve věznici a umožňují fungování věznice, nelze jimi však dosáhnout trvalé změny chování na sociálně žádoucí. Speciální metody mají za cíl způsobit změnu chování požadovaným směrem vzhledem k individuálním problémům odsouzeného tak, aby co nejvíce tyto změny zůstaly zachovány i po návratu odsouzeného do jeho původního prostředí.

4.4 Program zacházení

Dle zákona o výkonu trestu odnětí svobody je program zacházení chápán jako základní forma cílevědomého a komplexního působení na odsouzeného. Je stanoven každému odsouzenému, který má trest delší než tři měsíce. Program zacházení se zpracovává na základě komplexní zprávy o odsouzeném s ohledem na délku trestu, charakteristiku osobnosti a příčiny trestné činnosti. Obsahuje konkrétně formulovaný cíl působení na odsouzeného, metody zacházení s odsouzeným směřující k dosažení stanoveného cíle a způsob a četnost hodnocení (viz příloha č. 2). Pravidelnou součástí

programu zacházení je určení způsobu zaměstnávání odsouzeného, jeho účasti na pracovní terapii, vzdělávání anebo jiné náhradní činnosti, směřující k vytvoření předpokladů pro jeho samostatný způsob života. Pokud u odsouzeného přichází v úvahu více variant programu zacházení, umožní se mu výběr. V rámci programu zacházení se pro odsouzeného nejméně tři měsíce před propuštěním vytvářejí podmínky pro jeho samostatný způsob života.

Věznice nabídne odsouzenému na základě komplexní zprávy výběr z alternativ programů, vycházejících z možností věznice, které pro něj považuje za vhodné. Přitom nemusí jít o výběr celého programu, ale jen jeho částí. Výběr programu potvrdí odsouzený podpisem. Alternativy jsou voleny tak, aby byly ve svém formativním důsledku rovnocenné. Kombinace alternativ umožňují sestavit programy v potřebné míře individualizované.

Pracovními aktivitami programu zacházení se rozumí zaměstnávání, práce potřebná pro každodenní provoz věznice, kterou provádí zpravidla všichni odsouzení bez nároku na pracovní odměnu (provádění běžných denních úklidů v objektech a venkovních prostorech věznice) a pracovní terapie, vedená zaměstnanci Vězeňské služby s potřebným odborným vzděláním.

Věznice vytváří podmínky pro zaměstnávání odsouzených buď v rámci svého provozu, vlastní výroby nebo podnikatelské činnosti anebo smluvně u jiných subjektů. Odsouzení jsou ve věznicích zařazováni do práce s přihlédnutím k jejich zdravotnímu stavu, vzdělání a získané praxi v daném oboru, výši jejich pohledávek, délce trestu a sociální situaci. Dále se přihlíží k osobnosti odsouzených, k jejich skutečnému zájmu pracovat a přizpůsobit se konkrétním podmínkám pracovního zařazení, k plnění jejich povinností v dosavadním průběhu výkonu trestu, popřípadě k dalším specifickým podmínkám daných pracovišť.

Vzdělávacími aktivitami programu zacházení se rozumí vzdělávání vedené či kontrolované zaměstnanci věznice např. jazyková průprava, základy společenských věd, kurz základů obsluhy PC atd. nebo vzdělávání organizované či realizované školskými institucemi na všech stupních vzdělávání. Cílem je poskytovat odsouzeným takové vzdělávací aktivity, které jim po propuštění usnadní začlenění do společnosti a zapojení do pracovního procesu.

Speciálními výchovnými aktivitami programu zacházení se rozumí individuální a skupinová speciální pedagogická a psychologická působení vedená kompetentními zaměstnanci. Převážně jsou zaměřené na osvojování sociálních dovedností, řešení a zvládání sociálních a psychických problémů, tíživých stavů. Jsou prováděny formou individuální, skupinovou a terapeutickou.

Zájmovými aktivitami programu zacházení se rozumí nejrůznější formy individuální a skupinové zájmové činnosti organizované a vedené zaměstnanci s potřebným odborným vzděláním, které rozvíjejí v souladu s účelem výkonu trestu schopnosti, vědomosti a sociální dovednosti odsouzených. Cílem aktivit je vytvořit u odsouzených návyk smysluplného využití a trávení volného času a to také v realitě mimo vězeňské zdi.

Oblastí utváření vnějších vztahů se rozumí snaha o udržení kontaktů se životem na svobodě, rodinou, přáteli, pracovními či společenskými institucemi nebo církvemi. Realizují se aktivity, které v kladném směru přispějí k soběstačnému životu odsouzených po jejich propuštění z výkonu trestu. V této oblasti je odsouzeným nápomocen zejména sociální pracovník. Jedná se o udržení a posílení pozitivních vazeb se svými blízkými příbuznými, uspořádání a vyřizování sociálních podmínek života po propuštění, vyřizování základních dokladů nezbytných pro další jednání na úřadech práce, navazování kontaktů se zaměstnavateli, charitativními organizacemi a dalšími subjekty, které mohou zprostředkovat pomoc nebo samy zajistit vhodné podmínky v prvních dnech života odsouzených po jejich propuštění z výkonu trestu a spolupráci s Probační a mediační službou. Význam těchto aktivit programu zacházení výrazně stoupá s blížícím se propuštěním odsouzeného, kdy je nutné pomoci odsouzenému nalézt své místo ve společnosti po propuštění a poskytnout mu informace a kontakty na instituce pomáhající lidem, kteří ztratili během pobytu ve výkonu trestu ubytování či zaměstnání.

V případě, že si odsouzený nezvolí některou z nabídnutých alternativ programu zacházení, zúčastní se minimálního programu, který je vymezen vnitřním řádem věznice. Jeho základ tvoří pracovní aktivity přiměřené zdravotnímu stavu odsouzeného.

Průběžné plnění cíle programu zacházení jednotlivými odsouzenými se pravidelně hodnotí s ohledem na specifika zařazení do jednotlivých typů věznic nebo zařazení do speciálních typů oddělení. Zaměstnanci věznice projednají s odsouzeným hodnocení úspěšnosti plnění dílčích částí programu zacházení. Při hodnocení lze

program zacházení aktualizovat v souladu s vývojem osobnosti odsouzeného a změnami v jeho chování a jednání.

Prostupné skupiny vnitřní diference

Vzhledem ke skutečnosti, že empirická část práce je zaměřena také na zařazení odsouzených v rámci skupin vnitřní diference, je nutné osvětlit tuto oblast. Volba a způsob plnění cíle programu zacházení je vedle chování, jednání, postojů ke spáchanému trestnému činu a výkonu trestu jednou z rozhodujících skutečností při zařazování odsouzeného do některé ze tří prostupných skupin vnitřní diference. Prostupné skupiny vnitřní diference tvoří ucelený systém pozitivní motivace odsouzených v rámci progresivity výkonu trestu. Podporují pozitivní postoje a dovednosti odsouzených, které ve svém důsledku vedou ke snižování rizik a k úspěšnému znovuzačlenění se do většinové, netrestané společnosti .

Ve věznici jsou stanoveny podrobnější podmínky vnitřní diference tak, aby odsouzený mohl být během výkonu trestu na základě změn v přístupu plnění programu zacházení, plnění stanovených povinností, chování a jednání, které je v souladu či nesouladu s normami upravující výkon trestu, postupně zařazován do jednotlivých skupin. Uplatnění zásad realizace vnitřní diference a využívání motivačních činitelů se liší v závislosti na typu věznice. Cílem vnitřní diference je motivovat odsouzené k aktivnímu a zodpovědnému přístupu k plnění svých povinností a naplňování programu zacházení prostřednictvím diferencovaného zacházení. Požadavky na zařazení odsouzeného do jednotlivých skupin a pravidla jejich převádění z jedné skupiny do druhé stanovují vnitřní řády jednotlivých věznic v období níže uvedených :

- **Do první prostupné skupiny vnitřní diference** se zařazují odsouzení, kteří převážně aktivně plní program zacházení i své další povinnosti a chovají se a jednají stanoveným způsobem a kteří se aktivně ve spolupráci se zaměstnanci podílí na činnostech souvisejících s organizací života ve věznici nebo mimo ni.
- **Do druhé prostupné skupiny vnitřní diference** se zařazují odsouzení s nevyjasněným a kolísavým postojem a přístupem k programu zacházení

a svým povinnostem a kteří se občasně ve spolupráci se zaměstnanci podílí na činnostech souvisejících s organizací života ve věznici i mimo ni.

- **Do třetí prostupné skupiny vnitřní diference** se zařazují odsouzení, kteří převážně neplní program zacházení nebo jej odmítají, soustavně neplní své základní povinnosti, chovají se a jednají v rozporu se stanovenými pravidly nebo byli za závažný přestupek kázeňsky trestáni.

4.5 Dílčí závěr

V této části jsem obecně charakterizoval výkon trestu odnětí svobody. Vedle žádoucího pozitivního vlivu na budoucí chování a jednání odsouzeného však samotný výkon trestu působí i negativně. V přímé úměrnosti délky pobytu ve výkonu trestu se zvyšuje obtížnost bezproblémového začlenění odsouzeného do majoritní společnosti po propuštění z výkonu trestu. Jedním z nástrojů pozitivního ovlivňování odsouzeného během výkonu trestu je program zacházení, který je členěn na pět dílčích oblastí působení.

5. Mladí dospělí odsouzení

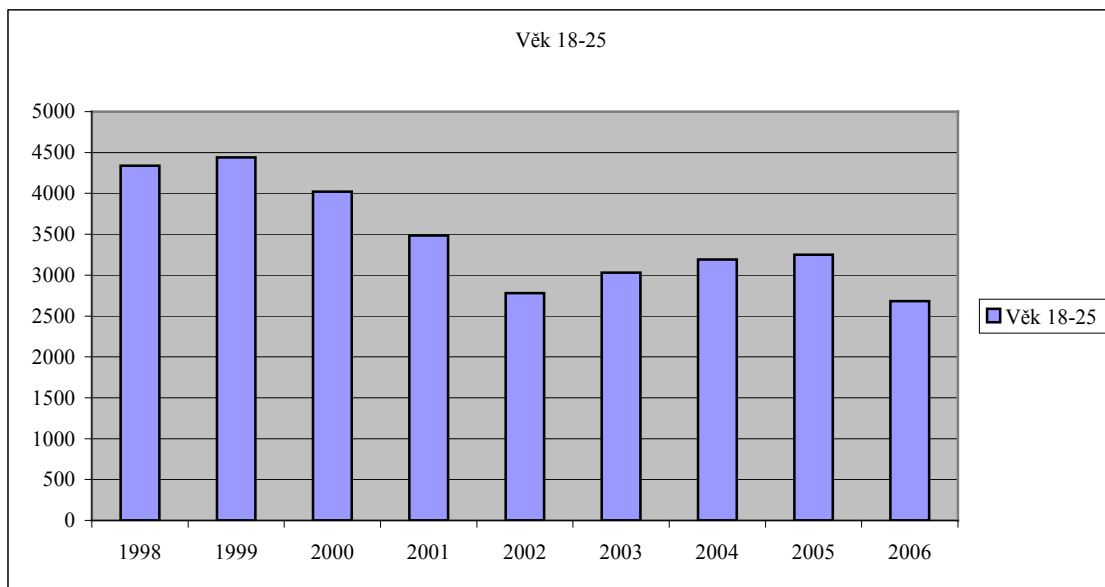
5.1 Statistické údaje mladých dospělých odsouzených v českých věznicích

Jak již bylo uvedeno, statistiky kriminality ukazují, že na trestné činnosti mají prakticky největší podíl pachatelé ve věku od 18 do 30 let, tedy v období mladé dospělosti. Vězeňská služba České republiky zpracovává statistiky počtu odsouzených jednotlivých věkových kategorií. V těchto statistikách je uváděna věková kategorie odsouzených od 18 do 21 let a od 21 do 25 let. Z toho vyplývá, že tato kategorie mladých dospělých odsouzených není ve věznicích přesně věkem ohraničena. Ve výkonu trestu odnětí svobody mohou být odsouzení této věkové kategorie zařazeni do programu zacházení s odsouzenými mladými dospělými.

Tabulka č.1 - Celkový počet odsouzených mladých dospělých ve věznicích České republiky k 31.12.2006

<i>rok</i>	Věk 18-21		Věk 21-25		celkem
	<i>muži</i>	<i>ženy</i>	<i>muži</i>	<i>ženy</i>	
1998	798	16	3445	79	4338
1999	847	20	3468	104	4439
2000	686	24	3205	105	4020
2001	558	14	2830	81	3483
2002	433	8	2262	75	2778
2003	481	13	2457	80	3031
2004	505	13	2608	66	3192
2005	511	12	2633	92	3248
2006	554	13	2036	81	2684

Graf č.1 - Celkový počet odsouzených mladých dospělých ve věznicích České republiky k 31.12.2006

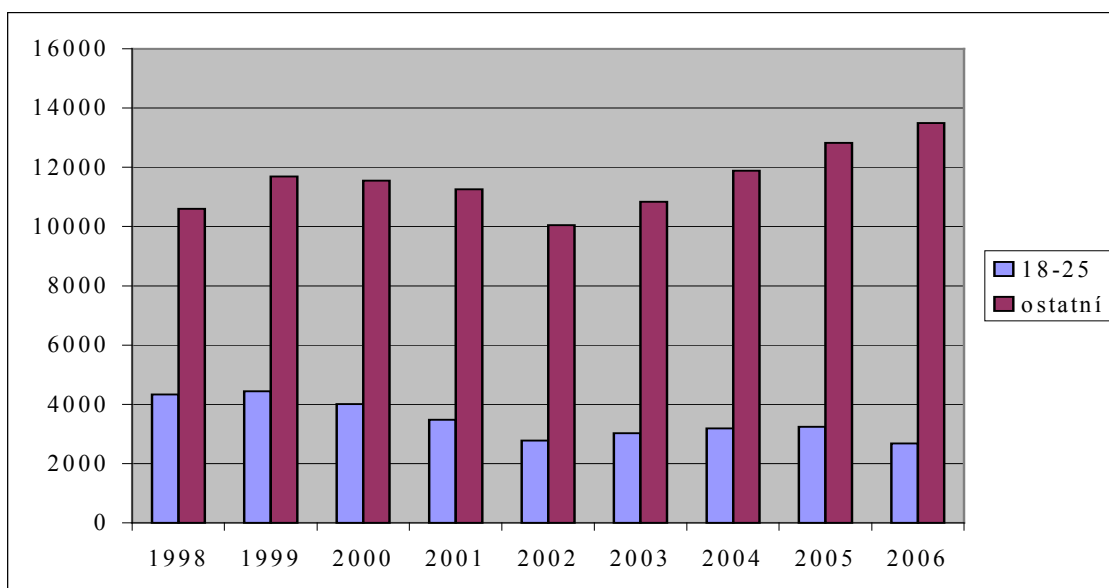
Zdroj: Ročenka Vězeňské služby ČR rok 2006

Tabulka a graf číslo 1 nám ukazují celkový počet odsouzených mladých dospělých ve věznicích České republiky od roku 1998 do roku 2006. Jedná se o tak velké množství odsouzených v těchto věkových kategoriích, že není v praktických možnostech věznic zařadit do uvedeného programu všechny.

Tabulka č. 2 - Počet odsouzených mladých dospělých (věk 18 - 25 let) v porovnání s odsouzenými ostatních věkových kategorií.

rok	Celkem ods. věk 18-25	Ods. ostatních věkových kategorií
1998	4338	10604
1999	4439	11687
2000	4020	11551
2001	3483	11254
2002	2778	10051
2003	3031	10837
2004	3192	11882
2005	3248	12829
2006	2684	13495

Graf č. 2 - Počet odsouzených mladých dospělých (věk 18 - 25 let) v porovnání s odsouzenými ostatních věkových kategorií.

Zdroj: Ročenka Vězeňské služby ČR rok 2006

Tabulka a graf číslo 2 poskytují přehled o počtu odsouzených mladých dospělých (věk 18 - 25 let) v porovnání s odsouzenými ostatních věkových kategorií. I zde je v porovnání s ostatními věkovými kategoriemi zřejmé, že v českých věznicích mají velký podíl umístěných odsouzených právě mladí dospělí odsouzení. Z této statistiky lze také vyčíst, že množství umístěných mladých dospělých odsouzených se od roku 1998 snižuje.

5.2 Oddělení mladých dospělých ve Věznici Příbram

Ve Věznici Příbram je zřízeno specifické oddělení určené pro mladé dospělé odsouzené. Jedná se o oddělení, kde vedle hlavního reedukačního cíle je důležitým cílem zmírnění důsledků pobytu mladých odsouzených ve vězeňském prostředí. Jde především o pomoc při vytváření podmínek pro plynulý přechod do občanského života, které umožní po propuštění hladkou adaptaci na život „venku“. Důležité je dát odsouzenému jasnou představu o perspektivách a vlastních možnostech života mimo vězení.

Cílem a obsahem programu oddělení je dáno propojení pozitivní motivace odsouzeného se systémem povinností a výhod; odsouzený dostává na vědomí, že jsou

u osobnosti jedince ceněny takové vlastnosti, jako je vztah k práci, samostatnost, rozhodnost, aktivita a tolerance. Metody a formy práce vycházejí ze základních, charakteristických projevů adolescentní delikventní mládeže, raného stádia mladé dospělosti a z požadavku na pozitivní ovlivňování rozvoje jejich osobnosti po stránce fyzické i psychické. Zohledněny jsou i prostorové, materiální a personální podmínky věznic.

Program zacházení s mladými dospělými je realizován prostřednictvím rozšířené nabídky aktivit. Jeho součástí jsou aktivity pracovní, vzdělávací, speciálně výchovné, zájmové, velmi důležitá je i podpora utváření vnějších vztahů. Je kladen důraz na uplatňování větší míry osobního rozhodování, například o programu aktivity a její přípravě, na upevnění či vytvoření pracovních návyků, sebeobsahu (vaření jednoduchých jídel, praní, žehlení a šití) a vedení ke kvalitnímu trávení volného času. Obsahově je program rozšířen o povinná témata s problematikou sexuality, rasové nesnášenlivosti, drog, partnerských a rodinných vztahů, problematiku právního vědomí. Povinnou obsahovou částí speciálních výchovných postupů jsou témata uchování vlastní identity před nátlakem skupinových norem a mínění, rozumové vyhodnocování situací a trénink seberegulace v oblasti emotivního jednání, sociální výcvik zaměřený na zmírnění nezdravě agresivního chování a zároveň na způsoby, jak agresivnímu chování druhých předcházet a čelit.

Při práci s touto věkovou kategorií jsou používány adekvátní speciální metody a techniky, které podněcují schopnost zdravého sebeprosazování, schopnost empatie, dovednosti správného vymezení se vůči členům rozličných sociálních skupin, schopnosti spolupracovat s druhými, pomoci jim a zároveň si uchovat zdravý stupeň asertivity, osvojování schopnosti uvážlivé orientace v oblasti hodnotové hierarchie.

V rámci programu zacházení oddělení mladých dospělých s odsouzenými pracují vychovatelé, sociální pracovníci, speciální pedagog, pedagog volného času, psycholog a sociolog a v rámci rekvalifikačních kurzů i další interní, případně externí zaměstnanci věznic.

V druhé polovině roku 2006 byl vytvořen a nyní je ověřován pilotní projekt „Vzdělávací program“ pro mladé dospělé, jehož cílem je organizačně naplánovat a celkově zintenzivnit působení na mladou generaci v době výkonu trestu a tím výrazně přispět k naplňování účelu výkonu trestu. Jedná se zde o provázanost systému aktivit

pro tuto cílovou skupinu, kde bude hlavní pozornost věnována vzdělávání, doplňování kvalifikace (popřípadě absolvování rekvalifikace), pracovním činnostem a rozvoji zájmů.

Odsouzení zařazení do programu zacházení s mladými dospělými jsou ve věku od 18 do 26 let. Vybírají se na základě komplexní zprávy a příslušná komise podle daných kritérií přihlíží také k motivaci a zájmu odsouzeného o činnosti prováděné v rámci speciálního programu zacházení tohoto oddělení. Na oddělení jsou zařazeni odsouzení, kteří splňují daná kritéria a zavázali se plnit speciální program zacházení.

5.3 Dílčí závěr

Ze statistik vyplývá, že v současné době není ve věznicích ČR věková skupina mladých dospělých odsouzených taxativně vymezena. Vývojový trend počtu v této skupině odsouzených se pozvolna snižuje oproti trendu ostatních odsouzených. Ve Věznici Příbram existuje i přes kapacitní problémy specifické oddělení pro tuto skupinu odsouzených. V podmínkách tohoto oddělení je odsouzeným nabídnut specifický, rozšířený program zacházení, který je složen z části povinné a nepovinné. Koncentrace těchto odsouzených v jednom oddělení usnadňuje odborné působení na odsouzené, na druhé straně však vyžaduje větší nároky na veškerý personál k zajištění plynulého chodu tohoto oddělení. Jedná se především o zvýšený monitoring vztahů mezi odsouzenými, indicií šikany, vyšší náročnost na zajištění požadovaného pořádku a kázně.

6. Průzkumné šetření

6.1 Metodologie průzkumného šetření

Cíle a úkoly průzkumného šetření

Ve své diplomové práci se věnuji možnosti reintegrace - bezproblémového opětovného zařazení mladých dospělých odsouzených umístěných pro výkon trestu odnětí svobody do Věznice Příbram do „majoritní“ společnosti.

Cílem mé diplomové práce ve výzkumné rovině je zjištění konkrétních příčin vedoucích k uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody, které si mladí dospělí umístění do Věznice Příbram uvědomují (případně přiznávají). Dále jak vnímají možnosti a účinnost aktivit programu zacházení, které si sami zvolili v eliminaci působení těchto příčin v budoucnu.

Provedu analýzu dostupné osobní dokumentace s cílem zjištění respondentů patřících do výběrového vzorku. S využitím dotazníkové metody provedu empirické šetření zaměřené na subjektivní chápání příčin kriminality mladých dospělých umístěných k výkonu trestu do Věznice Příbram a jejich subjektivní názory na účinnost jednotlivých aktivit v daném typu programu zacházení pro jejich sociální reintegraci. Společně s dotazníkovou metodou použiji i metodu rozhovoru. Získaná data využiji k ověření stanovených hypotéz.

Hypotézy šetření a jejich zdůvodnění

Z obecných charakteristik věkové kategorie „mladí dospělí“ vyplývá, že ač již jsou dospělí po stránce biologické i psychické, nejsou ještě zcela dotvořeni po stránce sociální – chybí jim několik let zkušeností s odpovědností za sebe a také za jiné. Jsou sice formálně připraveni (měli by být) pro vlastní samostatnost i ekonomickou, nicméně v životní praxi je toho mnoho jinak, než se dozvěděli ve škole a v původní rodině. Rodiče vyrůstali v jiné době, jiných podmínkách a dospívajícím jejich zkušenosti získávané před více než (zpravidla) dvaceti lety již nemohou pomoci ve všech, někdy i výrazně změněných podobách současné společnosti. Kdo z rodičů dnes dvacetiletých

„dětí“ měl možnost v jejich věku chápat např. mobilní telefon jako běžnou součást života?

Tato chybějící praxe s „vlastní dospělostí“ se zvláštním způsobem spojuje s výše již uvedenými obecnými charakteristikami delikventní, vězněné populace. Nejedná se o pouhý součet negativ, ale spíše o jejich určitý průnik, který pak na základě vlastních pozorování mohou shrnout zhruba do tří provázaných, leč obsahově odlišitelných konstatování :

- Mají zúžený repertoár reakcí na neznámé situace; přemýšlí a jednájí zkratovitě, vidí svět černobíle; nemají daleko k agresi jako reakci na nepochopitelné, na druhé straně používají lež, výmluvu a zapírání jako nástroj na udržení emočně a morálně ospravedlnitelného sebepojetí – jejich selhání nejsou důsledkem jejich rozhodnutí a činů, nýbrž okolností a jiných lidí.
- Jsou přesvědčeni, že jim další vzdělávání již nemá pro život co nabídnout, cítí se připraveni na všechny těžkosti, které je mohou v životě potkat – nedostatek zkušeností a malý rozsah fantazie. Jejich zájmem je „užít si“ nyní a zde, nikoliv trpělivě čekat s uspokojením svých přání na dobu, kdy si je zaslouží. Nabízené možnosti rozšíření znalostí a dovedností je pro ně tou nejdelší cestou k dosažení cílů, reagují na ně jako na omezování, restrikcii, nátlak. Vyrovnávají se s tím pouze formálním souhlasem nebo zájmem, neangažují se však při vlastní realizaci nabízených možností, jen se zpravidla trpně účastní.
- Nemají vyjasněné vlastní dlouhodobější perspektivy, neuvažují o tom, co bude za rok nebo za deset let, životní cíle jsou výrazně egoistické a zaměřené jen do bezprostřední budoucnosti (ze dne na den).

Z těchto konstatování vychází i formulace níže uvedených hypotéz :

Hypotéza č. 1:

Odsouzení mladí dospělí nedokáží jednoznačně stanovit příčiny své kriminality, zpravidla je vidí více ve svém okolí než ve vlastním jednání. Nestabilní rodinné prostředí může jimi samými být uváděno nejčastěji, nebude však ani jediné, ani nemusí být rozhodující. K této hypotéze se vztahují položky č. 1 - 6 dotazníku (příloha č. 1).

Hypotéza č. 2:

Odsouzení mladí dospělí přistupují k volbě obsahu programu zacházení a jeho následnému plnění ve výkonu trestu odnětí svobody pasivně, jako k zvnějšku vnučené povinnosti, které se podrobují bez vnitřního přesvědčení o prospěšnosti a významu pro ně samé do budoucna. K této hypotéze se vztahují položky č. 7 - 10 dotazníku (příloha č.1).

Hypotéza č. 3:

Odsouzení si vybírají konkrétní vzdělávací aktivity bez pocitu opravdové potřeby rozšířit své znalosti a dovednosti, a také bez pochopení možností a tím nedostatečně cílené snahy využít jich v dalším občanském životě po propuštění z výkonu trestu. K této hypotéze se vztahují položky č. 11 - 14 dotazníku (příloha č.1).

Použité metody a jejich popis

Analýza osobní dokumentace odsouzených

V rámci průzkumného šetření jsem použil metodu „analýza osobní dokumentace“ odsouzených. Jedná se o dokumenty v tištěné či psané formě, poskytující významné informace pro mé průzkumné šetření.

Tato metoda sloužila ke zjištění respondentů - mladých dospělých odsouzených, zařazených do oddělení „mladí dospělí odsouzení“ ve Věznici Příbram spadajících do věkové kategorie 18 až 26 let. V době mého šetření byli v tomto oddělení umístění z kapacitních důvodů také odsouzení, kteří již do této věkové kategorie nespádali. Dále jsem tuto metodu využil k získání dat potřebných k charakteristice výzkumného souboru a to k zjištění údajů týkající se pracovního zařazení odsouzených, jejich skladby programu zacházení, přístupu k plnění programu zacházení, zařazení do dostupných skupin vnitřní diferenciací odsouzených, počtu uložených kázeňských trestů a udělených kázeňských odměn, zda se jedná o prvovězňené či prvotrestané odsouzené nebo recidivisty a ke zjištění charakteru jejich trestné činnosti. Prováděl jsem analýzu osobních karet odsouzených a osobních spisů.

Dotazník

Dotazník náleží ke specifickým metodám používaným ve všech společenských vědách, tedy i v sociální pedagogice. Jedná se stejně jako u rozhovoru o explorační metodou, která slouží pro hromadné šetření a opatření statistických dat. Jeho výhodou je

rychlé získávání většího množství informací a objektivita, jestliže je respondentům zaručena anonymita.

Ve svém průzkumném šetření jsem použil anonymní dotazník, který se skládal ze 14 otázek, z toho prvních 13 otázek je uzavřených, což znamená, že respondent vybírá z nabízených a přesně formulovaných odpovědí. Poslední 14 otázka je otevřená a umožňuje respondentovi volbu délky odpovědi i konkrétní informace, neboť sám rozhoduje, co sdělit (příloha č.1).

První otázka, která se skládá ze čtyř podotázek, je zaměřena na oblast rodiny – zda respondent vyrůstal v úplné či v neúplné rodině, náhradní rodině, zájem rodičů o školní výsledky, trávení volného času a zájem o respondenta ze strany dospělých, pokud byl umístěn v dětském domově či výchovném ústavu. Druhá a třetí otázka byla zaměřena na zkušenost s drogou jak respondenta, tak jeho rodičů. Otázkou č. 4 jsem se dotazoval, zda byl či nebyl respondent členem party. Na tuto otázku navazovala otázka č.5, kterou jsem zjišťoval, zda páchal první trestnou činnost v partě či sám a zda byl pod vlivem drog či nikoliv, a nebo jestli byl příčinou spáchání trestné činnosti jiný situační činitel. Následující otázky č.7 až 14 byly orientované na oblast programu zacházení s odsouzenými.

Rozhovor

Metodou, kterou jsem upřesňoval odpovědi respondentů v dotazníku, byl osobní – individuální rozhovor, který je vhodný při kvalitativním výzkumu, protože mi šlo o obsah výpovědí.

Vyplňování dotazníků jsem prováděl vždy s počtem pěti odsouzených. Po jeho odevzdání jsem si zkontroloval, zda jsou všechny otázky řádně zodpovězeny. V případě, že tomu tak nebylo, vyzval jsem odsouzené k doplnění. Když neporozuměli otázce, bylo jim vysvětleno vše potřebné, dotazy zodpovězeny. Metodu rozhovoru jsem použil jako doplňující.

Charakteristika výzkumného souboru

Výzkumný soubor byl tvořen počtem 43 respondentů, mladými dospělými ve věku od 20 do 26 let umístěnými ve speciálním oddělení „mladí dospělí“, kteří se dobrovolně přihlásili k účasti na mém průzkumném šetření. Zúčastnili se všichni mladí odsouzení, umístění v tomto oddělení. Odsouzení mladší 20 let v době prováděného

šetření nebyli v oddělení mladí dospělí umístěni. Z kapacitních důvodů zde byli umístěni odsouzení straší 26 let.

Oddělení mladých dospělých je určeno pro odsouzené, kteří vykonávají trest odnětí svobody ve věznici s ostrahou a je umístěno na ubytovně D s kapacitou 57 míst.

Odsouzení, kteří spadají do věkové kategorie „mladí dospělí“ jsou ubytováni i mimo toto oddělení, a to například na oddělení prvovězněných, oddělení pro odsouzené, kteří jsou zařazeni v první prostupné skupině vnitřní diferenciaci odsouzených a na ubytovně pro odsouzené, kteří jsou zařazeni pro výkon trestu odnětí svobody ve věznici s dozorem nebo dohledem.

Trestná činnost respondentů – odsouzených mladých dospělých

Prozatím jsem měl možnost porozumět specifice kriminality mládeže pouze obecně pojaté, a to studiem odborných publikací zaměřených na kriminalitu dětí a mládeže. Na základě toho jsem provedl analýzu trestné činnosti respondentů – mladých dospělých odsouzených, kteří reprezentují věkovou skupinu 18 – 26 let umístěných ve Věznici Příbram ve speciálním oddělení „mladí dospělí“. Následně ji porovnám s obecnými poznatky .

Tabulka č. 3 - Trestné činy (100% = 182 trestných činů)

	Název trestného činu	Počet tr. činů	Celkem v %
Hlava III. - trestné činy proti pořádku ve věcech veřejných	§ 171-maření výkonu úředního rozhodnutí	9	4,9
Hlava IV. – trestné činy obecně nebezpečné	§ 180 - obecné ohrožení	7	8,2
	§ 185 - nedovolené ozbrojování	2	
	§ 187 - nedovolená výroba a držení omamných a psychotropních látek a jedů	3	
	§ 188a - šíření toxikomanie	2	
	§ 182 - poškozování a ohrožování obecně prospěšného zařízení	1	

Hlava V. – trestné činy hrubě narušující občanské soužití	§ 201 - ohrožení pod vlivem omamné látky	1	3,9
	§ 202 - hanobení lidských ostatků	6	
Hlava VII. – trestné činy proti životu a zdraví	§ 221 - ublížení na zdraví	5	2,8
Hlava VIII. – trestné činy proti svobodě a lidské důstojnosti	§ 234 - loupež	17	18,7
	§ 235 - vydírání	2	
	§ 238 - porušování domovní svobody	14	
	§ 241 - znásilnění	1	
Hlava IX. – trestné činy proti majetku	§ 247 - krádež	77	59,9
	§ 249 - neoprávněné užívání cizí věci	14	
	§ 250 - podvod	4	
	§ 251 - podílnictví	1	
	§ 254 - zatajení věci	2	
	§ 257 - poškozování cizí věci	11	
Hlava XI. – trestné činy proti brannosti	§ 267 - neplnění odvodní povinnosti	2	1,6
	§ 282 - zběhnutí	1	
Celkem		182	100%

Majetková kriminalita

Majetková trestná činnost „ trestné činy proti majetku“ dosahuje skoro 60 % všech případů. Daná oblast zahrnuje trestné činy krádeže, neoprávněné užívání cizí věci, poškozování cizí věci, podvod, zatajení věci a v jednom případě podílnictví. Prvenství ve skupině zaujímá krádež. Tato skutečnost odpovídá obecné charakteristice kriminality mládeže.

Násilná kriminalita

S touto kategorií úzce souvisí „ trestné činy proti svobodě a lidské důstojnosti“ zahrnující 18 % všech trestných činů respondentů. Tato kategorie je reprezentovaná trestnými činy loupeže, která tuto kategorii společně s porušováním domovní svobody nejvíce zastupuje. Trestný čin porušování domovní svobody souvisí úzce s trestným

činem krádeže a loupeže, kde můžeme konstatovat, že hlavním motivem bylo získání hmotného prospěchu. V jednom případě byl spáchán i trestný čin znásilnění.

Trestné činy obecně nebezpečné

Trestné činy obecně nebezpečné u našich respondentů zaujímají třetí místo se svými 8%. Největší zastoupení v této kategorii má z celkových 15 trestných činů obecné ohrožení – 7x. Tuto kategorii dále reprezentují nedovolené ozbrojování, nedovolená výroba a držení omamných a psychotropních látek, šíření toxikomanie a poškozování a ohrožování obecně prospěšného zařízení.

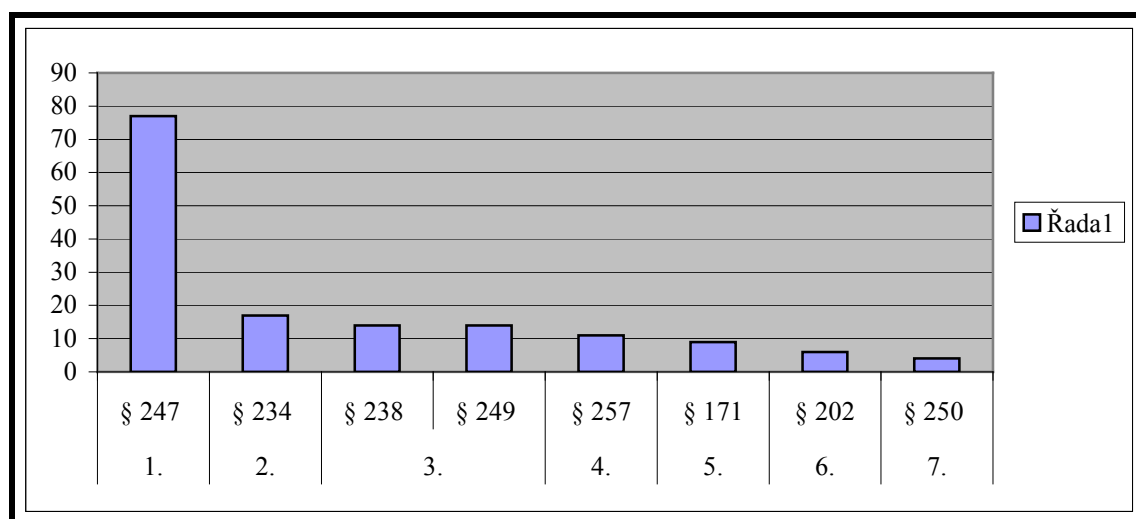
Tzv. ostatní kriminalita

Jedná se o trestné činy jako maření výkonu úředního rozhodnutí, ublížení na zdraví, ohrožení pod vlivem omamné látky, neplnění odvodní povinnosti a zběhnutí.

Tabulka č. 4 - Pořadí trestných činů

Pořadí	Název trestného činu	Počet trestných činů
1.	§ 247 - krádež	77
2.	§ 234 - loupež	17
3.	§ 238 - porušování domovní svobody	14
	§ 249 - neoprávněné užívání cizí věci	14
4.	§ 257 - poškozování cizí věci	11
5.	§ 171 - maření výkonu úředního rozhodnutí	9
6.	§ 202 - hanobení lidských ostatků	6
7.	§ 250 - podvod	4

Graf č. 3 - Pořadí trestných činů

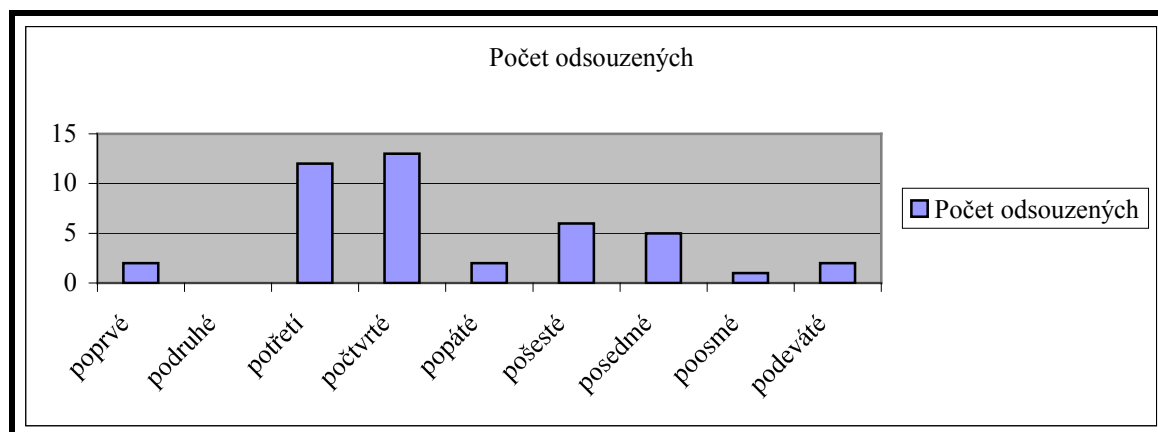
Analýzou trestné činnosti respondentů bylo zjištěno, že tyto údaje korespondují s informacemi, které nám poskytují odborné publikace a statistiky. Majetková trestná činnost převažuje a za ní následuje násilná trestná činnost zastoupená loupeží. S tím úzce souvisí porušování domovní svobody a neoprávněné užívání cizí věci motivované hmotným prospěchem viz. tabulka č. 4 a graf č. 3 - pořadí trestných činů.

Analýzou osobní dokumentace respondentů (osobní spis odsouzeného) bylo zjištěno, že pouze 2 respondenti z celkového počtu 43 byli poprvé ve výkonu trestu odnětí svobody, a to za trestné činy znásilnění a loupež. Tito respondenti byli však již v minulosti soudně trestáni, a to podmíněným trestem. Ve výkonu trestu bylo tedy opakovaně 39 respondentů.

Tabulka č. 5 - Počet uložených nepodmíněných trestů odnětí svobody

Počet uložených nepodmíněných trestů odnětí svobody	Počet odsouzených
poprvé	2
podruhé	0
po třetí	12
po čtvrté	13
po páté	2
po šesté	6
po sedmé	5
po osmé	1
po deváté	2

Graf č. 4 - Počet uložených nepodmíněných trestů odnětí svobody

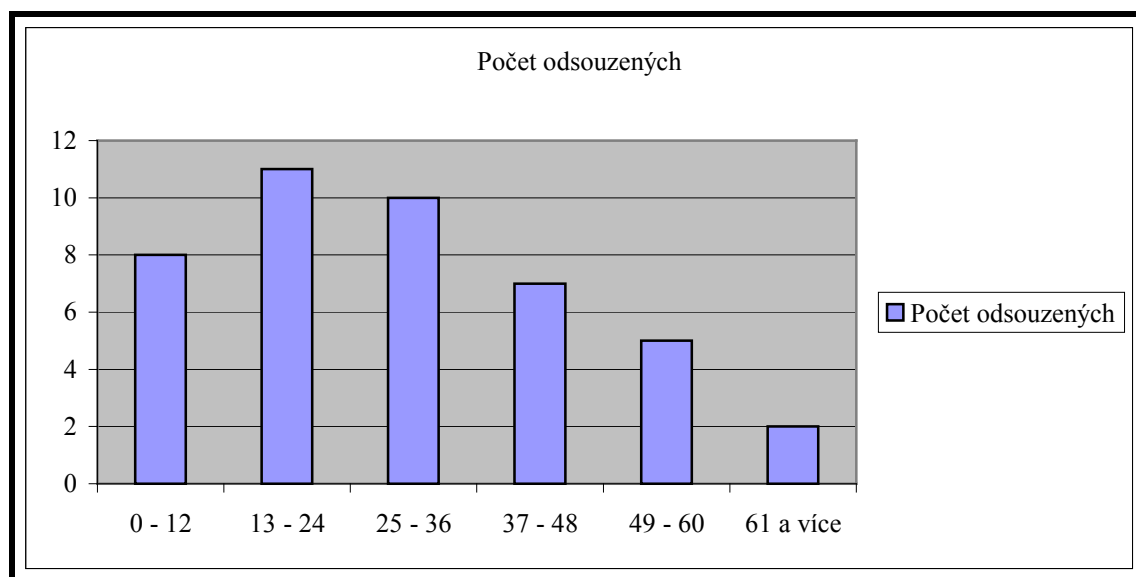

Největší zastoupení co do počtu opakovaného výkonu trestu odnětí svobody mají respondenti, kteří jsou ve výkonu počtvrté – 13 respondentů a potřetí – 12 respondentů. Následují respondenti, kteří vykonávají trest odnětí svobody pošesté – 6 respondentů a posedmé – 5 respondentů. Ve dvou případech bylo zjištěno, že respondenti byli ve výkonu trestu již podeváté. Svoji „kriminální kariéru“ započali již jako mladiství.

Tabulka č. 6 - Délka trestu odnětí svobody

Délka trestů odnětí svobody (v měsících)	Počet odsouzených
0 - 12	8
13 - 24	11
25 - 36	10
37 - 48	7
49 - 60	5
61 a více	2

Graf č. 5 - Délka trestu odnětí svobody

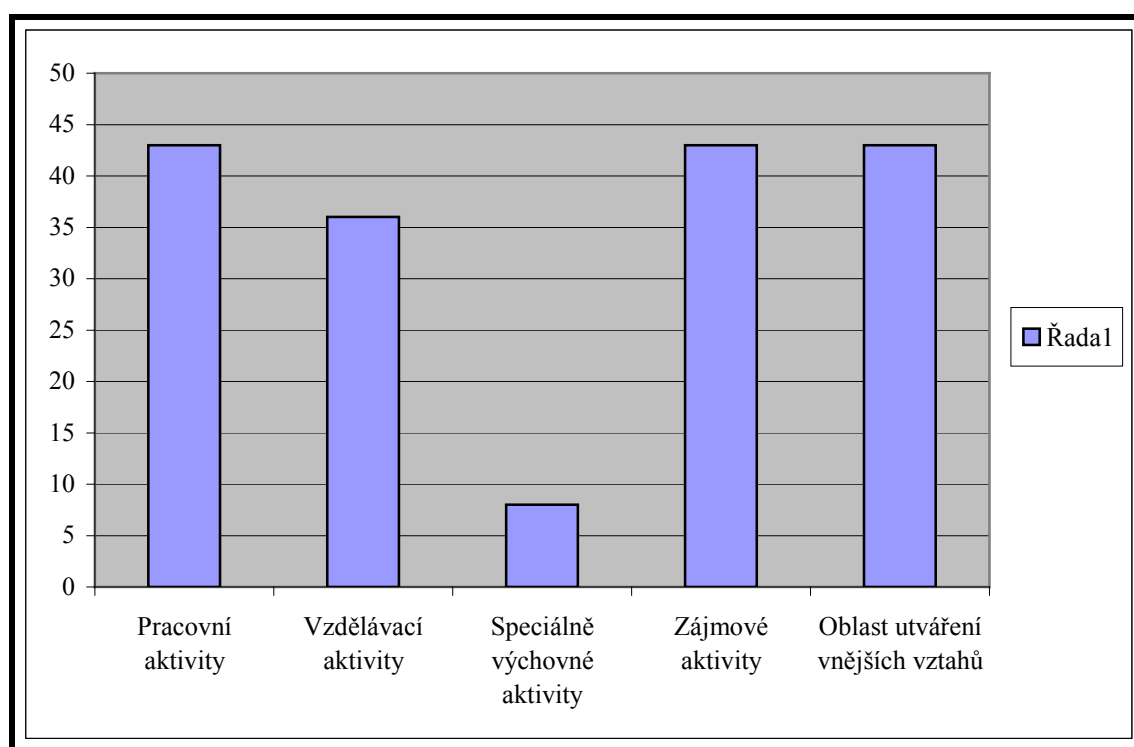

Z obsahu výše uvedené tabulky a grafu vyplývá skutečnost, že nejvíce zastoupenou délkou trestu u výběrového vzorku je 13 – 36 měsíců (13 - 24 měsíců - 11 respondentů, 25 - 36 měsíců - 10 respondentů) odnětí svobody. Další v pořadí jsou tresty s délkou do 1 roku (8 respondentů) a tresty od 37 do 48 měsíců (7 respondentů). Méně zastoupeny jsou tresty v délce 49 – 60 měsíců (5 respondentů) a tresty delší než 61 měsíců pouze u 2 respondentů.

Tabulka č. 7 - Počet aktivit stanovených v programu zacházení s odsouzenými umístěnými do oddělení mladých dospělých.

Název aktivity	Počet aktivit
Pracovní aktivity	43
Vzdělávací aktivity	36
Speciálně výchovné aktivity	8
Zájmové aktivity	43
Oblast utváření vnějších vztahů	43

Graf č. 6 - Počet aktivit stanovených v programu zacházení s odsouzenými umístěnými do oddělení mladých dospělých.

Analýzou obsahu programů zacházení bylo zjištěno, že všem 43 respondentům byly po vzájemné konzultaci se speciálním pedagogem stanoveny aktivity v oblasti pracovní, zájmové a oblasti utváření vnějších vztahů. Některou z nabízených aktivit z oblasti vzdělávací si zvolilo 36 respondentů. 8 respondentů souhlasilo se stanovením speciálně výchovné (terapeutické) aktivity.

Tabulka č. 8 - Konkrétní zapojení odsouzených do jednotlivých aktivit

Název aktivity	Počet aktivit
Pracovní aktivity	
Pracovní zařazení dle možností věznice	43
Práce potřebné pro oddělení a věznici	43
Vzdělávací aktivity	
Sebeobslužné činnosti s vychovatelem	34
Sebeobslužné činnosti s pedagogem volného času	3
Základy psaní na stroji a PC	5
Kurz českého jazyka	6
Kurz základů anglického jazyka	2
Rekvalifikační kurz jednoduché obsluhy restauračního typu	5
Speciálně výchovné aktivity	
Poradna drogové prevence	8
Zájmové aktivity	
Kroužek společenských her	19
Kroužek stolního tenisu	6
Čtenářský kroužek	21
Šachový kroužek	5
Kulečnickový kroužek	5
Klub náročného diváka	5
Rukodělně výtvarně modelářské činnosti	6
Poslechový kroužek	8
Videokroužek	16
Kurz přírodních zajímavostí	2
Sportovní kroužek	8
Křížovkářský kroužek	2
Oblast utváření vnějších vztahů	
Udržovat kontakt s rodinou	7
Udržovat kontakt se sociálním zázemím	37
V případě potřeby kontaktovat soc. koordinátora ohledně možnosti ubytování a zaměstnání po propuštění	1
Ověřit si možnost zaměstnání po propuštění z VTOS	1

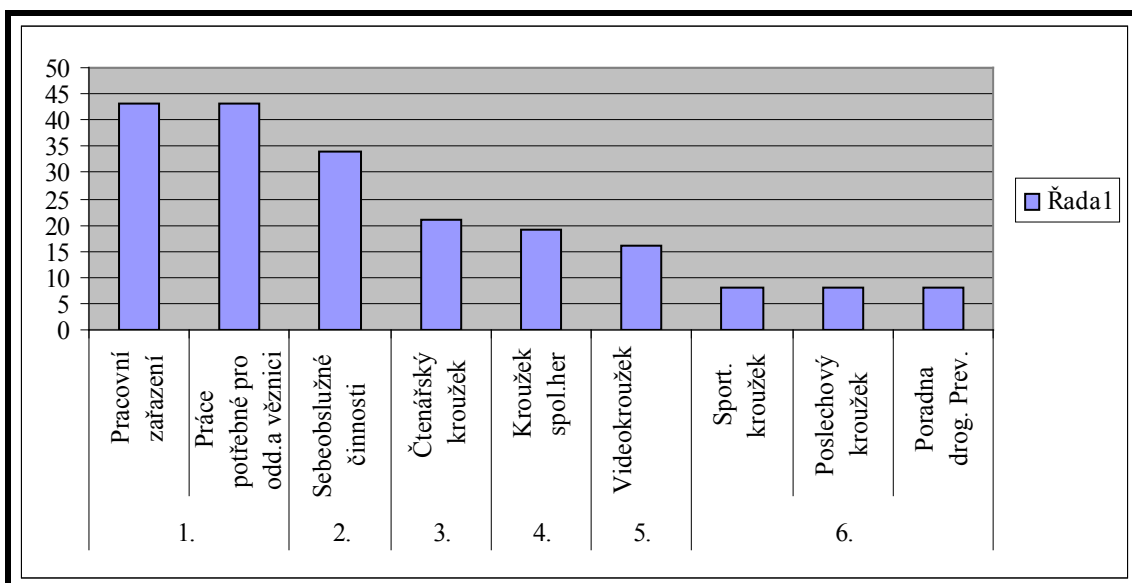
Z výše uvedené tabulky je patrná velká nerovnoměrnost. Všech 43 respondentů si požádalo o pracovní zařazení a současně se zapojují do prací potřebných pro oddělení a věznici. V oblasti vzdělávacích aktivit byl větší zájem zjištěn pouze o sebeobslužných

činností s vychovatelem (34 respondentů). O další vzdělávací aktivity byl zájem ze strany odsouzených výrazně nižší (základy psaní na stroji a PC – 5 respondentů, kurz českého jazyka – 6 respondentů, rekvalifikační kurz jednoduché odsluhy restauračního typu – 5 respondentů). Překvapivě nízký byl zájem o kurz základů anglického jazyka – pouze 2 respondenti. V oblasti speciálně výchovných aktivit se pouze 8 respondentů zapojilo do terapeutického programu poradny drogové prevence. Ze skupiny zájmových aktivit se nejvíce respondentů účastnilo čtenářského kroužku – 21 respondentů, kroužku společenských her – 19 respondentů a videokroužku – 16 respondentů. V ostatních aktivitách zájmové oblasti bylo zapojení respondentů výrazně nižší tzn. maximálně 8 odsouzených poslechový a sportovní kroužek – 8 respondentů, rukodělné výtvarně modelářské činnosti a kroužek stolního tenisu – 6 respondentů, šachový, kulečnickový kroužek a klub náročného diváka – 5 respondentů. Do činnosti kurzu přírodních zajímavostí a křížovkářského kroužku se zapojili pouze 2 respondenti. V oblasti utváření vnějších vztahů se 37 respondentů zavázalo udržovat kontakt se sociálním zázemím. 7 respondentů má zájem udržovat kontakt s rodinou. Pouze 1 bude kontaktovat soc.koordinátora ohledně možnosti ubytování a zaměstnání po propuštění z výkonu trestu.

Tabulka č. 9 - Pořadí aktivit stanovených v programech zacházení s mladými dospělými

Pořadí	Název aktivity	Počet
1.	Pracovní zařazení dle možností věznice	43
	Práce potřebné pro oddělení a věznici	43
2.	Sebeobslužné činnosti s vychovatelem	34
3.	Čtenářský kroužek	21
4.	Kroužek společenských her	19
5.	Videokroužek	16
6.	Sportovní kroužek	8
	Poslechový kroužek	8
	Poradna drogové prevence	8

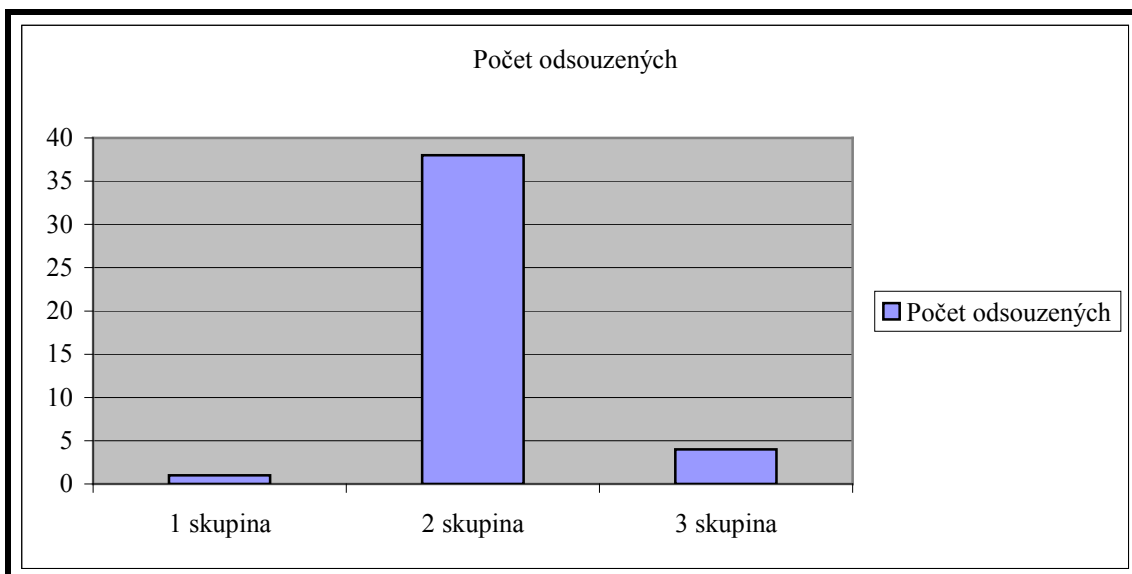
Graf č. 7 - Pořadí aktivit stanovených v programech zacházení s mladými dospělými

Tabulka č. 10 - Prostupné skupiny vnitřní diference odsouzených mladých dospělých (PSVD)

PSVD	Počet odsouzených
1. prostupná skupina vnitřní diference	1
2. prostupná skupina vnitřní diference	38
3. prostupná skupina vnitřní diference	4

Graf č. 8 - Prostupné skupiny vnitřní diference odsouzených mladých dospělých (PSVD)

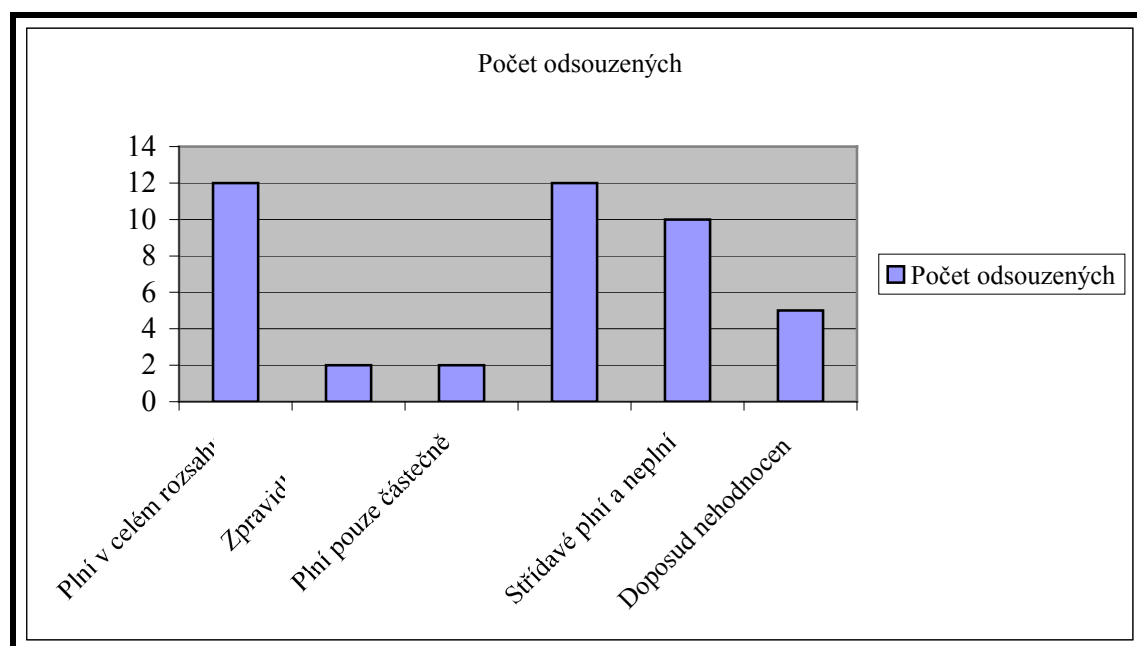

Z tabulky č. 10 a grafu č. 8 vztahujících se k zařazení do přístupné skupiny vnitřní diference (dále jen „skupina“) vyplývá, že v 1. skupině byl zařazen pouze 1 respondent. Nejvíce respondentů bylo zařazeno ve 2. skupině – 38 respondentů. Ve 3. skupině, tzn. ve skupině, kde odsouzený neplní stanovený program zacházení, byli zařazeni 4 respondenti.

Tabulka č. 11 - Plnění programu zacházení s mladými dospělými odsouzenými

Plnění programu zacházení	Počet odsouzených
Plní v celém rozsahu	12
Zpravidla plní	2
Plní pouze částečně	2
Neplní	12
Střídavě plní a neplní	10
Doposud nehodnocen	5

Graf č. 9 - Plnění programu zacházení s mladými dospělými odsouzenými

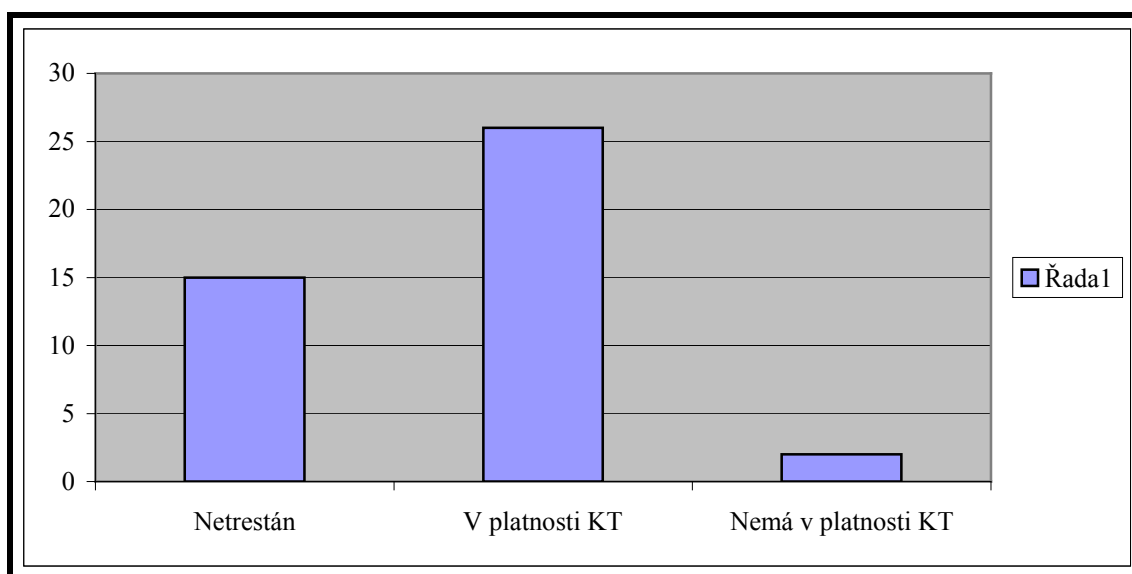

Z analýzy průběžného přístupu odsouzených k plnění programu zacházení vyplývá, že 12 respondentů plnilo program zacházení v celém rozsahu, naopak 12 respondentů stanovený program zacházení neplnilo. Kolísavý přístup k plnění programu zacházení byl zjištěn u 10 respondentů.

Tabulka č. 12 - Kázeňské tresty

Kázeňský trest (KT)	Počet odsouzených
Netrestán	15
V platnosti kázeňský trest	26
Nemá v platnosti kázeňský trest	2

Graf č. 10 - Kázeňské tresty

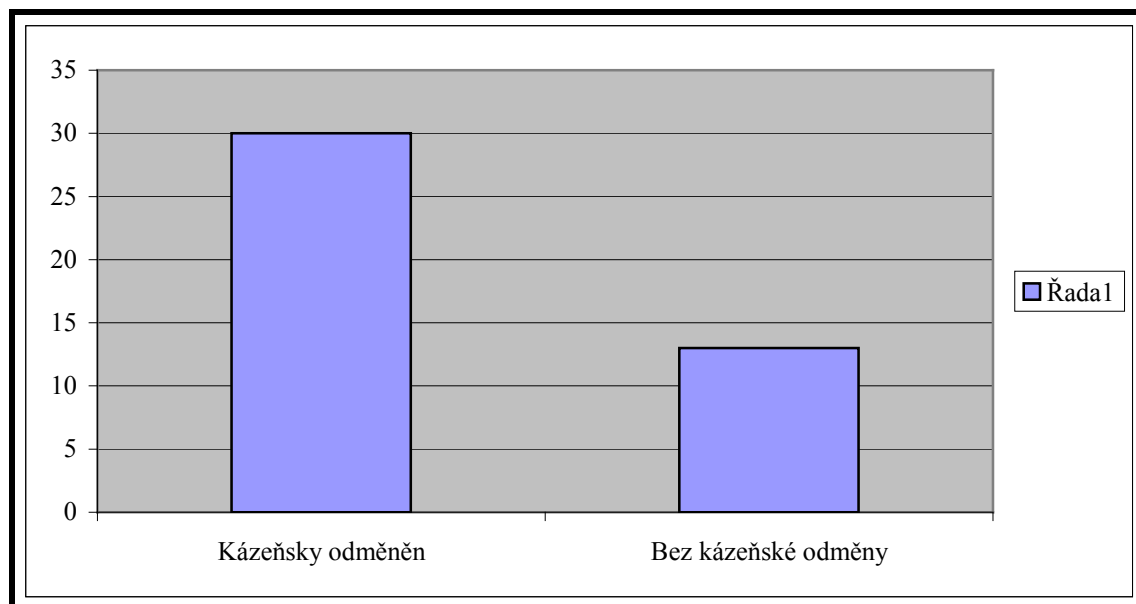

Šetřením bylo zjištěno (viz tabulka č.12 a graf č.10), že z celkového počtu 43 respondentů mělo v platnosti 26 respondentů kázeňský trest a naopak 15 respondentů nebylo za dobu výkonu trestu kázeňsky trestáno. Dva respondenti nemají v platnosti kázeňský trest což znamená, že v minulosti kázeňsky trestáni byli, a to buď podmíněně uloženým kázeňským trestem, nebo si vytvořili podmínky pro zahlazení kázeňského trestu návrhem na udělení kázeňské odměny. Nejvíce respondentů (12) mělo jeden kázeňský trest, 6 respondentů mělo dva kázeňské tresty a 3 respondentům byly uloženy tři kázeňské tresty. Nejvíce kázeňských trestů – 6, měl uložen pouze jeden respondent.

Tabulka č. 13 - Kázeňské odměny

	Počet odsouzených
Kázeňsky odměněn	30
Bez kázeňské odměny	13

Graf č. 11 - Kázeňské odměny

Kázeňsky odměněno bylo 30 odsouzených, což je přibližně dvojnásobek respondentů než-li těch, kterým kázeňská odměna nebyla udělena. Důvody, proč některým respondentům nebyla udělena kázeňská odměna, jsou různé: negativní postoj k plnění stanovených povinností ve výkonu trestu, platnost dříve uloženého kázeňského trestu, anebo si dosud nevytvořili podmínky pro udělení kázeňské odměny (např. krátká doba pobytu ve výkonu trestu). Další zásadní příčinou může být demotivace k případnému podmíněnému propuštění nebo přeřazení do mírnějšího typu věznice. Maximální množství udělených kázeňských odměn u respondenta, které bylo zjištěno, bylo 18, nejméně - 1 kázeňská odměna byla udělena u 9 respondentů.

6.2 Realizace empirického šetření

Předběžný průzkum

Cílem předběžného průzkumu bylo na malém vzorku odsouzených mladých dospělých ověřit dotazník a formulaci jednotlivých položek. Podle výsledků se měly nevhodné otázky eliminovat, nesrozumitelné a obecné upravit a zpřesnit. Předběžný průzkum byl realizován v období srpna 2007 původně u 20 vytypovaných odsouzených zařazených v oddělení „mladých dospělých“ a v oddělení „pro odsouzené s poruchou chování v důsledku zneužívání omamných a psychotropních látek“. Odsouzení ze specializovaného oddělení se i po pohovoru odmítli podílet na vyplnění dotazníků. Vzhledem k této skutečnosti byl předběžný průzkum realizován pouze s 10 odsouzenými z oddělení „mladých dospělých“ (a vlastní šetření se 43 odsouzenými také pouze z tohoto oddělení). Těmto odsouzeným byl předložen dotazník, k jehož obsahu nebyly vzneseny žádné připomínky.

Vlastní šetření

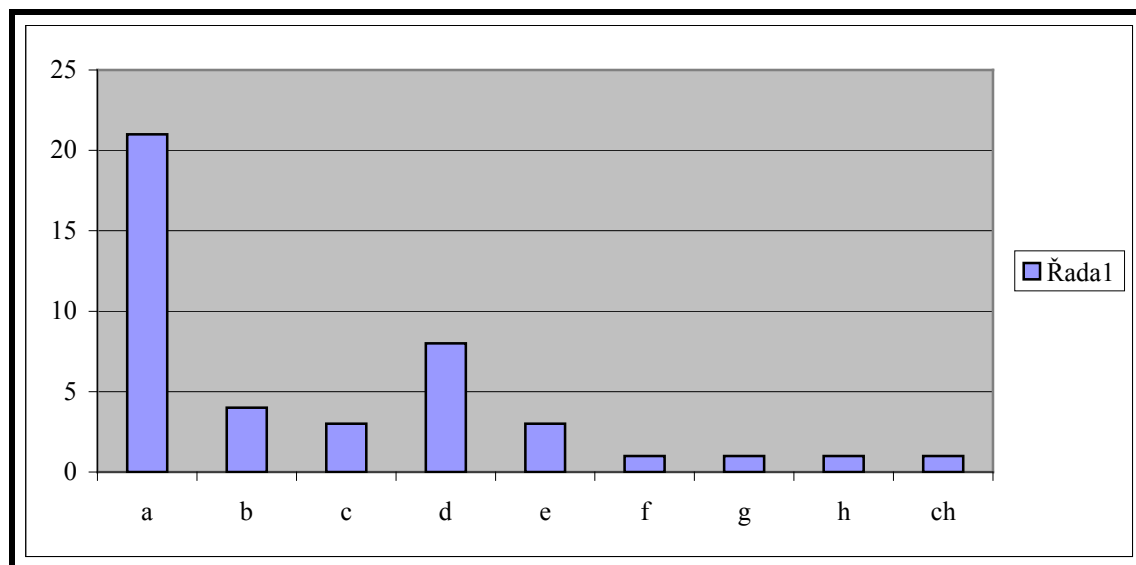
V měsíci září 2007 bylo realizováno vlastní šetření ve víceúčelové místnosti – učebně umístěné v ubytovně odsouzených mladých dospělých. Dotazník byl předán každému z respondentů bezprostředně před jeho vyplněním. Dotazníky vyplňovali respondenti ve skupinách maximálně po pěti, každý byl umístěn samostatně v lavici. Vyplňování respondenty jsem byl osobně přítomen a v případě, že někteří jednotlivci nepochopili otázku, ihned jsem ji na místě vysvětlil. U položek 2 a 5 bylo odsouzeným vysvětleno, že pojmy matka a otec nevymezují pouze biologické rodiče, ale i osoby zastávající v rodině tyto role matka - družka otce, přítelkyně otce; otec - druh matky, přítel matky apod. Vraceny byly všechny vyplněné dotazníky. V měsíci říjnu byla provedena analýza výsledků průzkumného šetření.

6.3 Analýza výsledků průzkumného šetření

1. „Zakroužkujte správnou odpověď“. V případě, že jste byl vychováván také v dětském domově, dětském domově se školou či výchovném ústavu, vyplňte také bod d)“.

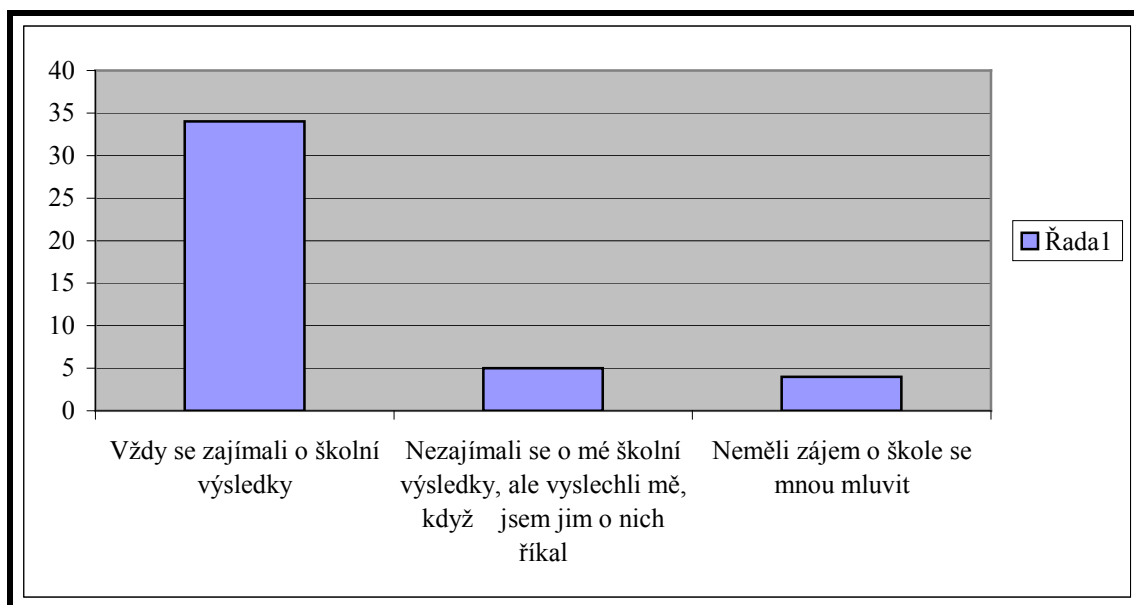
1a) Vyrůstal jsem:

Charakteristika rodiny	Počet
a) V úplné rodině s oběma rodiči	21
b) V neúplné rodině s matkou	4
c) V neúplné rodině s otcem	3
d) V rodině s nevlastním otcem	8
e) Jiná možnost	3
f) Dětský domov	1
g) V úplné rodině s oběma rodiči a neúplná rodina s matkou	1
h) Neúplná rodina s matkou a v rodině s nevlastním otcem	1
ch) Neúplná rodina s matkou a výchovný ústav	1

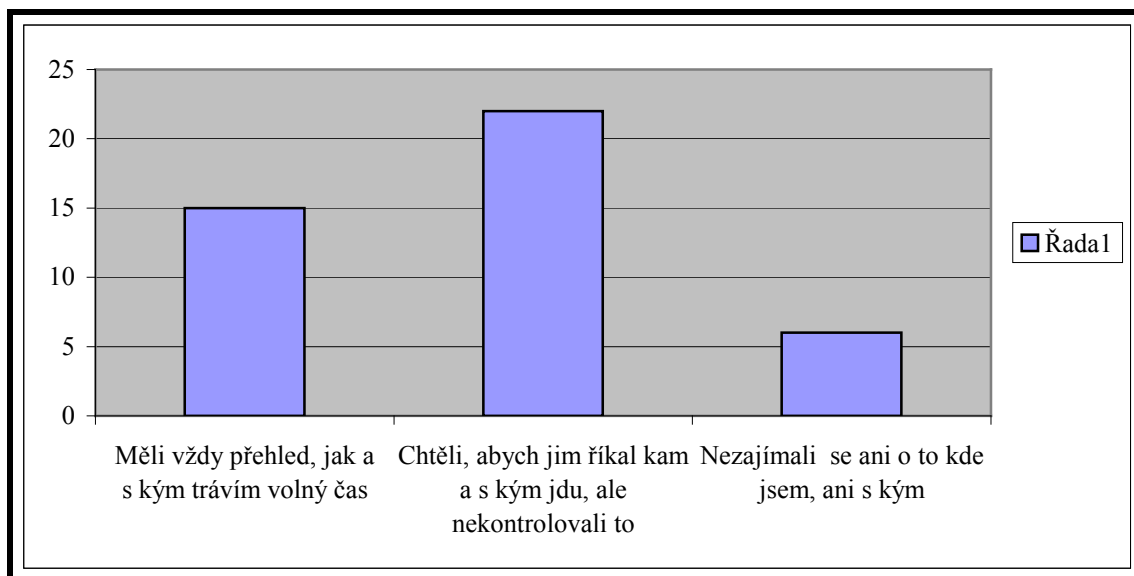
1b) Rodiče se:

Vždy se zajímali o školní výsledky	34
Nezajímali se o mé školní výsledky, ale vyslechli mě, když jsem jim o nich říkal	5
Neměli zájem o škole se mnou mluvit	4

1c) Rodiče:

Měli vždy přehled, jak a s kým trávím volný čas	15
Chtěli, abych jim říkal kam a s kým jdu, ale nekontrolovali to	22
Nezajímali se ani o to kde jsem, ani s kým	6

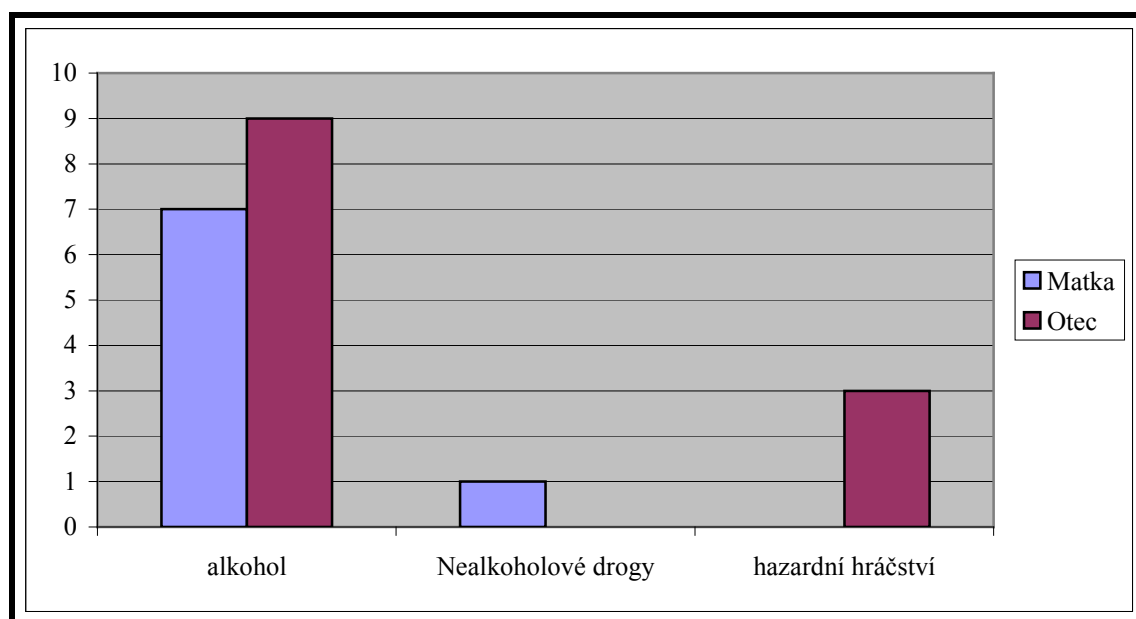

1d) V dětském domově, dětském domově se školou či výchovném ústavu jsem:

Měl jsem vždy někoho z dospělých, kdo se o mne zajímal	0
Musel jsem o zájem dospělých usilovat	1
Nebyl nikdo, ke komu bych měl blízko	1

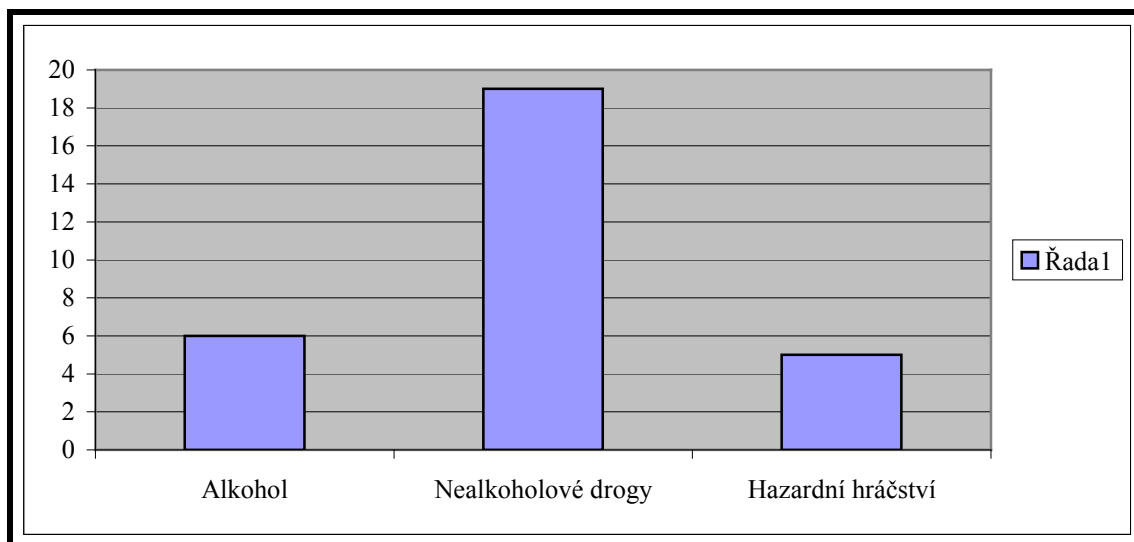
2. „Měl (má) některý z vašich rodičů problémy se závislostí“.

Závislost	Matka	Otec
Alkohol	7	9
Nealkoholové drogy	1	0
Hazardní hráčství	0	3
S jinou možnou závislostí	0	0

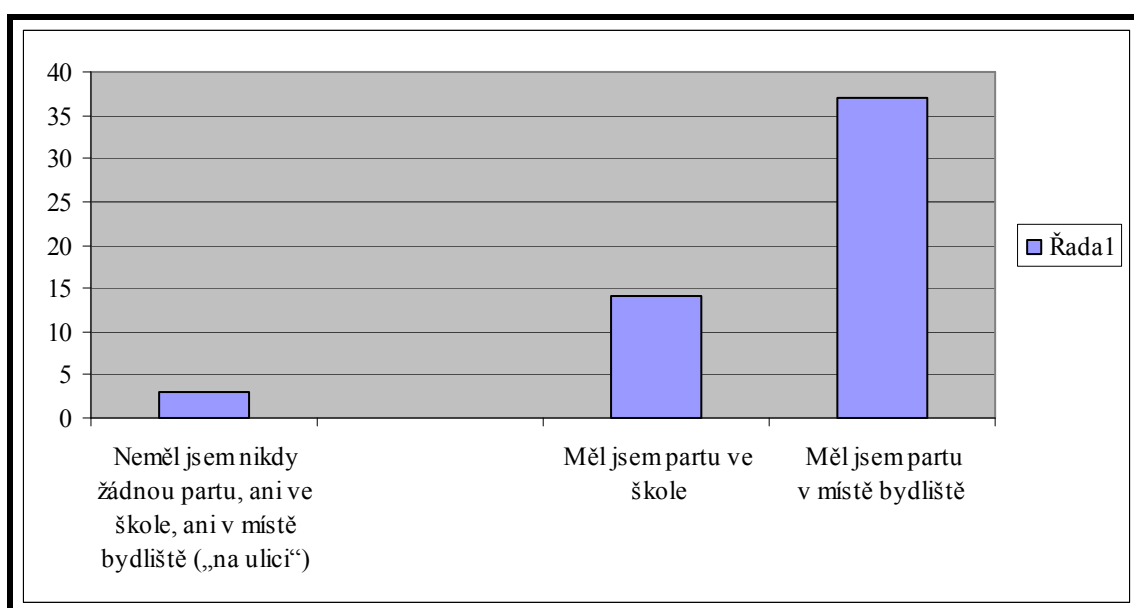
3. „Měl jste (máte)problémy s některou z uvedených možných závislostí“ .

Alkohol	6
Nealkoholové drogy	19
Hazardní hráčství	5

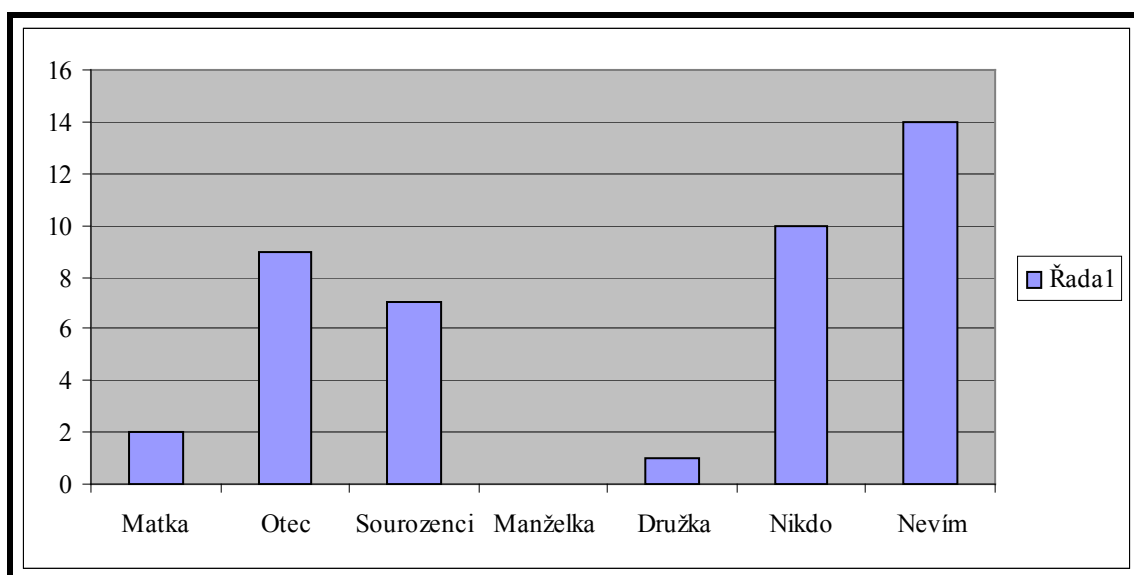
4. „Zakroužkujte prosím, to co pro Vás platí“.

Neměl jsem nikdy žádnou partu, ani ve škole, ani v místě bydliště („na ulici“)	3
Měl jsem partu ve škole	14
Měl jsem partu v místě bydliště	37

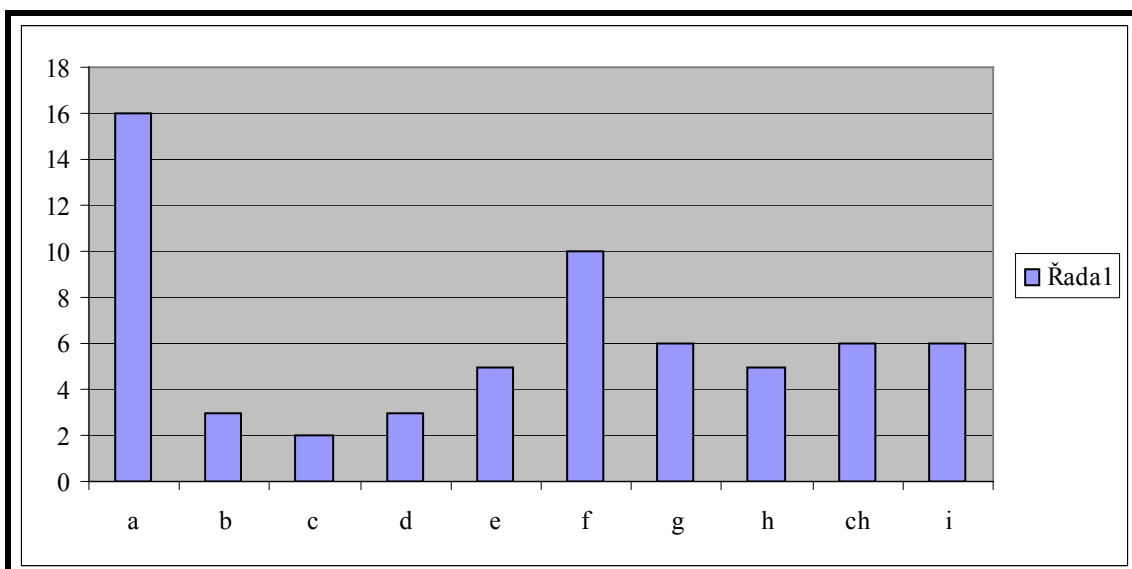
5. „Zakroužkujte prosím, tu blízkou osobu, pokud o ní víte, že byla soudně trestána za spáchání trestného činu“.

Matka	2
Otec	9
Sourozenci	7
Manželka	0
Družka	1
Nikdo	10
Nevím	14

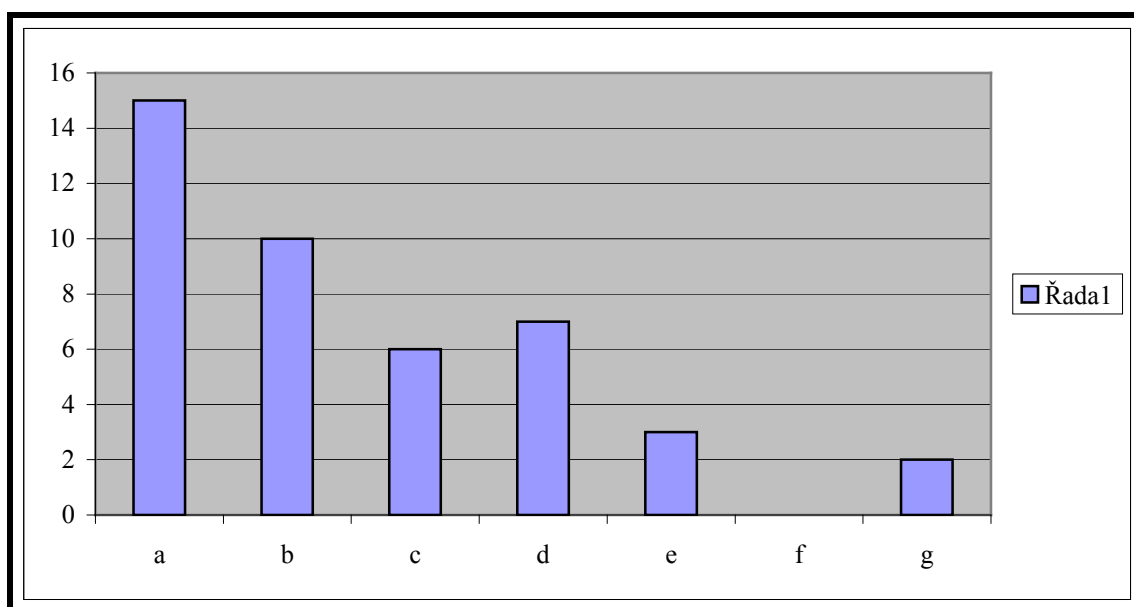
6. „Zakroužkujte, prosím, všechny možnosti, o kterých si myslíte, že o Vás platí“.

a) První trestnou činnost jsem spáchal sám	16
b) První trestnou činnost jsem spáchal v partě, abych se pochlubil (vytahoval)	3
c) První trestnou činnost jsem spáchal v partě, protože proto jsme se dali do hromady	2
d) První trestnou činnost jsem spáchal v partě, abych nebyl považován za sraba	3
e) První trestnou činnost jsem spáchal pod vlivem alkoholu	5
f) První trestnou činnost jsem spáchal pod vlivem drog	10
g) První trestnou činnost jsem spáchal pro pocit dobrodružství (abych si dokázal, co všechno zvládnu)	6
h) První trestnou činnost jsem spáchal proto, abych měl to, co mají jiní	5
ch) První trestnou činnost jsem spáchal ve stresu (rozchod s blízkým člověkem)	6
i) Nevím, proč jsem spáchal první trestnou činnost	6

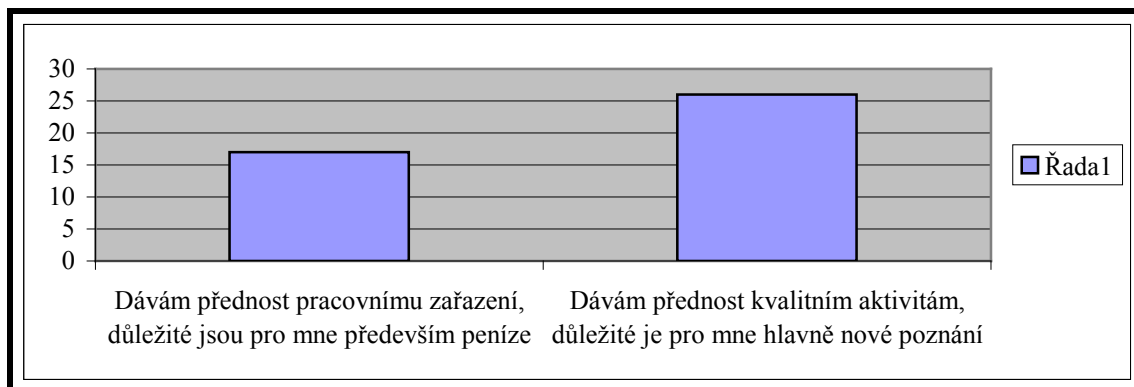
7. „Zakroužkujte prosím, tu z následujících možností, která byla podle Vás rozhodující při výběru jednotlivých aktivit programu zacházení na nástupním oddělení věznice“.

a) Vybíral jsem pečlivě, podle vlastního zájmu	15
b) Nechal jsem si poradit od speciálního pedagoga	10
c) Dal jsem na to, co mi řekli jiní odsouzení	6
d) Vybíral jsem to, kde mohu nejspíše dosáhnout kázeňskou odměnu	7
e) Vybíral jsem to, kde se nebudu muset moc namáhat	3
f) Podepsal jsem to, co mi napsali, abych měl klid	0
g) Je mi naprosto lhostejné, kam jsem zařazen	2

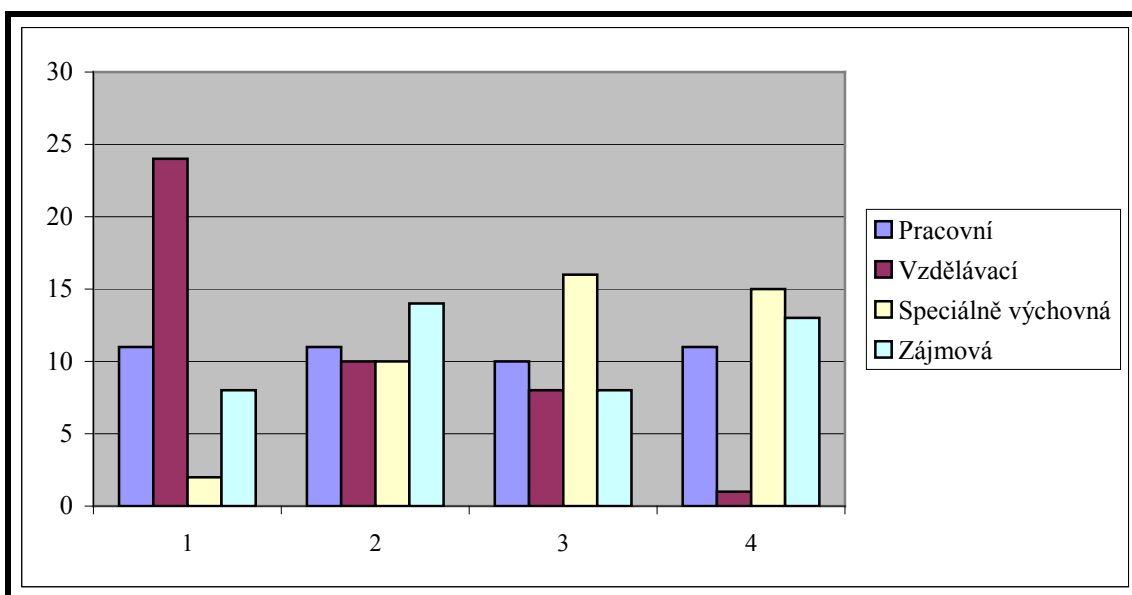
8. „Zakroužkujte prosím, co pro Vás platí“.

Dávám přednost pracovnímu zařazení, důležité jsou pro mne především peníze	17
Dávám přednost kvalitním aktivitám, důležité je pro mne hlavně nové poznání	26

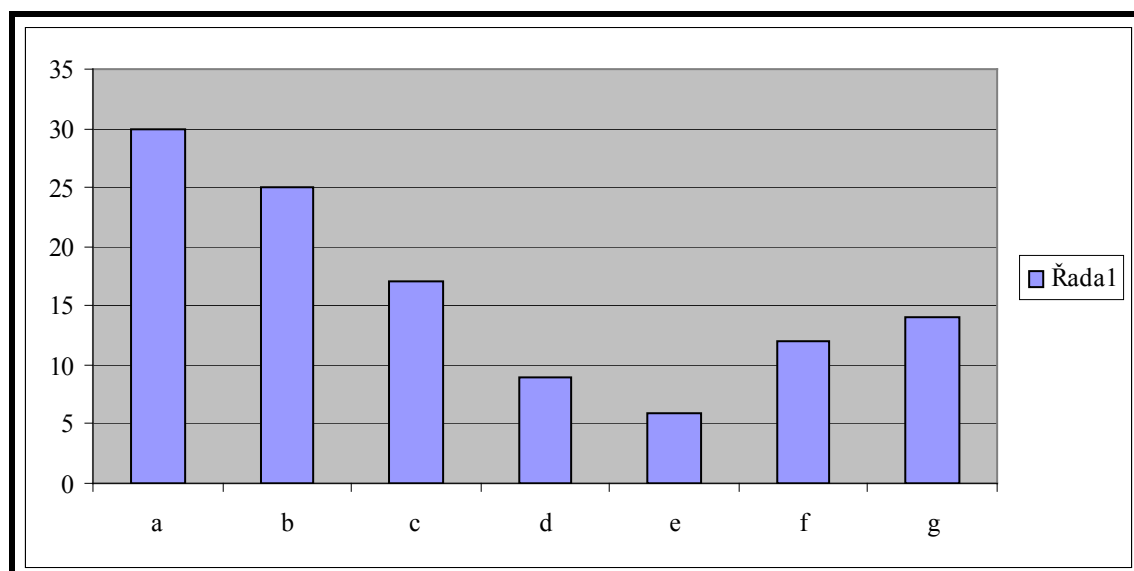
9. „Připište prosím, číslice od 1 do 4 k uvedeným aktivitám programu zacházení podle toho, které jsou pro Vás nejdůležitější (1) až po ty nejméně přínosné a důležité (4)“.

Název aktivity	Hodnocení od 1 až 4			
	1	2	3	4
Pracovní	11	11	10	11
Vzdělávací	24	10	8	1
Speciálně výchovná	2	10	16	15
Zájmová	8	14	8	13

10. „Zakroužkujte prosím, Vaší volbu z následujících možností (i více než jednu)“.

a) aktivit se účastním především proto, že mi umožňují získat kázeňské odměny, důležité pro jednání soudu o mé žádosti o podmíněné propuštění nebo přeřazení do věznice mírnějšího typu	30
b) aktivit programu zacházení se účastním proto, že je to nejlepší a smysluplná možnost trávení času ve věznici	25
c) aktivit programu zacházení se účastním proto, že mám možnost prohlubovat své znalosti a získávat nové zkušenosti a dovednosti	17
d) aktivit programu zacházení se účastním zejména proto, že mi umožňují věnovat se mým zájmům	9
e) aktivity programu zacházení pro mne znamenají možnost kontaktu s jinými odsouzenými, než jen s těmi, se kterými jsem zařazen na oddělení	6
f) aktivit programu zacházení se účastním proto, že to pro sebe považuji i za jinak přínosné	12
g) aktivit programu zacházení se účastním proto, že nevím, co jiného bych ve věznici dělal	14
h) aktivit programu zacházení se neúčastním, protože mne to tam nebaví	0
ch) aktivit programu zacházení se neúčastním, je to zbytečná ztráta času	0
i) aktivit programu zacházení se neúčastním, protože je to stejně zbytečná formalita a ztráta času	0
j) aktivit programu zacházení se neúčastním, protože mne to zatěžuje, necítím se na nich příjemně	0

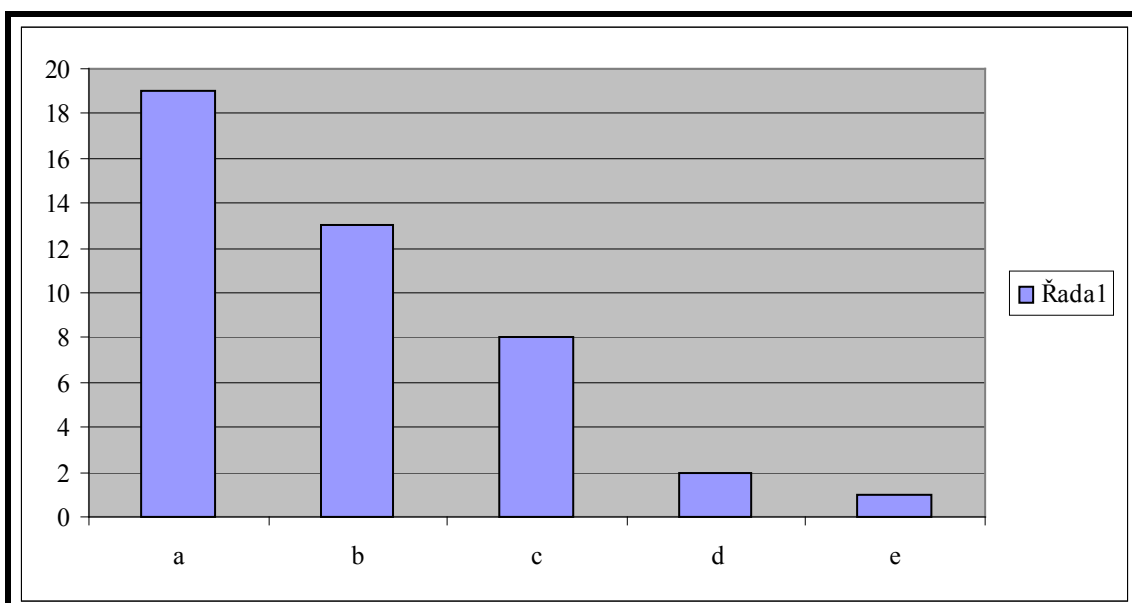

11. „U následujících možností vyznačte, prosím - svoji volbu zakroužkováním vždy jedné z obou možností (ANO – NE). Žádnou možnost nevynechejte a u každé zakroužkujte pouze jednu volbu. Ve vzdělávacích aktivitách bych raději volil :

a) Rekvalifikační kurz jednoduché obsluhy pro zařízení restauračního typu	211
b) Rekvalifikační kurz základů obsluhy PC	266
c) Cizojazyčné kurzy (německý jazyk, anglický jazyk)	271
d) Kurz českého jazyka	134
e) Kurz psaní na stroji	167
f) Kurz základů psaní na počítači	243
g) Kurz zeměpisu	200
h) Kurz všeobecného vzdělávání	225
ch) Kurz historických a přírodních zajímavostí	218
i) Kurz první pomoci	252
j) Sebeobslužné aktivity	176

12. „U následujících tvrzení zakroužkujte prosím to, které u Vás platí“.

a) Mé předchozí volby jsou dány mými skutečnými zájmy	19
b) Mé předchozí volby vychází z toho, jak vidím své budoucí potřeby	13
c) Mé předchozí volby vychází z mých předchozích zkušeností	8
d) Mé předchozí volby jsou celkem náhodné, nevím jak bych se měl rozhodnout	2
e) Mé předchozí volby jsou naprosto náhodné, protože mi na tom příliš nezáleží	1

13. „U následujících možností opět zvolte jednu z možností ANO – NE“

	ANO	NE
a) Vzdělávací aktivity mohou pozitivně ovlivnit můj další život po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody	33	11
b) Mám skutečný zájme o získání výučního listu nebo osvědčení o rekvalifikaci	23	17
c) Rád bych se účastnil nějakého rekvalifikačního kurzu, i když bych se musel finančně podílet	24	19
d) Nabídku vzdělávacích aktivit ve věznici považuji za dostatečnou	24	19
e) Chtěl bych doplnit nabídku vzdělávacích aktivit ve věznici o to, co mně skutečně zajímá nebo co si myslím, že potřebuji	16	27

14. „Pokud jste odpověděli na poslední bod v předchozí otázce „ANO“, vypište prosím, o jaké aktivity (oblasti, obsah) by se jednalo“.

Rekvalifikační kurz:

Elektrikář - 1
Zámečnick - 1
Truhlář - 1
Zahradník - 1

Doplnění středoškolského vzdělání maturitou 1

Kurz cizího jazyka:

Ruský jazyk - 1
Anglický jazyk pro pokročilé - 1

6.4 Srovnání výsledků šetření s hypotézami

Pro lepší přehlednost a snazší pochopení toho, co získané výsledky dokládají ve vztahu ke stanoveným hypotézám, je vhodné zopakovat některé již uvedené skutečnosti:

- Šetření probíhalo ve věznici typu „C“ - s ostrahou, kam nejsou soudem umístováni odsouzení, kteří se provinili méně závažně, poprvé, s malou mírou škody. Naopak do tohoto typu věznice jsou zařazováni odsouzení, kteří se proti společnosti provinili opakovaně (v daném vzorku je nejčastější počet uložených trestů odnětí svobody - 4 - ve 13 případech; dva z ostatních však již k tomuto trestu byli odsouzeni devětkrát!), nebo důsledkem jejich činu byl závažný, vysoký rozsah škod (jen dva ve výkonu trestu odnětí

svobody poprvé, nikoliv však poprvé soudem trestání za úmyslné spáchání trestného činu).

- Jejich kriminální kariéra už vzhledem k relativně nízkému věku svědčí o tom, že to nejsou náhodná uklouznutí a nebo zanedbání, ale spíše zvolený způsob života. Mají zkušenosti s vězněním, vědí, co je oceňováno a co trestáno.
- Výpovědi v dotazníku jsou tedy subjektivní ne ve smyslu osobní výpovědi, vlastního a jedinečného hodnocení, nýbrž ve smyslu jejich představ, jak by se chtěli ostatním jevit (co by chtěla autorita slyšet) - ve smyslu manipulace. Zcela zřejmé je to při porovnání obsahu jejich výpovědí nikoliv na jednotlivé položky, ale ve vzájemných souvislostech několika položek.
- Nelze proto vycházet pouze z odpovědí na položky dotazníku, ale tam, kde je to účelné, porovnat získaná subjektivní data s daty objektivně ověřitelnými – uvedenými v charakteristice výzkumného souboru.

K hypotéze č. 1 se vztahují výpovědi k položkám 1. – 6. dotazníku.

Výpovědi v první položce lze shrnout takto : 21 respondentů uvádí výchovu v úplné rodině, 22 výchovu v rodině neúplné. Zájem o školní výsledky ze strany rodičů vždy pociťovalo 34 respondentů, nezájem (nebo jen vyprovokovaný zájem) 9. O volném čase svých dětí měli přehled rodiče 14 respondentů, nezájem byl uveden u rodičů 6 respondentů, ale i u těch rodičů, kteří zájem o trávení volného času svých dětí projevovali, nebyl zcela v pořádku, neboť 22 respondentů uvádí, že tento zájem nebyl doprovázen kontrolou.

Výpovědi ve druhé položce popisují problémy rodičů – u matek je v sedmi případech konstatován problém s alkoholem a v jednom s nealkoholovými drogami, u otců v devíti případech také problém s alkoholem a ve třech případech s patologickým hráčstvím.

Ve třetí položce je šetřen pohled odsouzených na vlastní problémy – šest jich uvádí alkohol, devatenáct nealkoholové drogy a pět patologické hráčství.

V páté položce byly odsouzení dotazováni na znalosti o případném trestním postihu příbuzných. Dva uvádí trestané matky, 9 trestaného otce, 7 trestaného

sourozence, 1 trestanou družku. V deseti případech se objevilo tvrzení, že z příbuzných trestán nikdo nebyl **a ve čtrnácti případech byla dána odpověď „nevím“!**

V souhrnu odpovědí na tyto čtyři položky nelze nevidět nestabilitu rodinného prostředí a nefunkčnost primárních rodin většiny respondentů. Odsouzení si tuto skutečnost uvědomují, avšak uvažují o ní spíše jako o podmínkách svého dospívání, ne jako o jedné z příčin jejich trestné činnosti. To je důležité zjištění zejména ve vztahu k jejich vlastní budoucí péči o jejich vlastní budoucí i již žijící děti.

Čtvrtá položka zjišťovala zkušenost se životem v partě – 3 respondenti uvádí, že nikdy žádnou partu neměli, 14 uvádí partu na škole a 37 partu v místě bydliště.

Šestá položka se zabývala podmínkami spáchání prvního trestného činu. Pouze 16 odpovědí uvádí, že prvního trestného činu se respondent dopustil sám (z formulace a dalších odpovědí lze dovodit, že ostatní svoji první trestní činnost páchali nejméně s jedním komplicem). Dalších 8 prvních trestných činů je svázáno s partou, 15 s alkoholem a nealkoholovými drogami, 6 s potřebou získat zvláštní zážitek (trestná činnost jako „adrenalinový sport“), 5 odpovědí lze popsat jako závist vůči zabezpečenějším vrstevníkům a 6 odpovědí uvádí jako příčinu stres. Celkem v šesti případech je u této položky odpověď „nevím“.

V souhrnu odpovědí na tyto dvě položky je opět vidět spíše negativní trend, kdy vyšší počet následně trestaných mladých odsouzených realizoval svůj skupinový život s vrstevníky v (viz výše – rodiči nekontrolovaných) partách „na ulici“, oproti počtu těch, kteří jej realizovali na škole alespoň částečně v dosahu kontroly dospělých (učitelé, vychovatelé). Varovnými jsou zejména počty prvních kriminálních činů spáchaných pod vlivem party a ve vztahu se zneužíváním alkoholu a nealkoholových drog.

Je možné oprávněně konstatovat, že odsouzení příčiny svého kriminálního jednání skutečně jednoznačně stanovit nedokáží, nestabilní rodinné prostředí není u nich na prvním místě a proto hypotézu č. 1 na základě zjištěných údajů nelze zamítnout.

K hypotéze č. 2 se vztahují odpovědi k položkám 7. – 10. dotazníku.

Sedmá položka zjišťovala podněty, které vedly respondenty k výběru konkrétních aktivit programu zacházení. Jako rozhodující pro výběr uvedlo 15 odsouzených vlastní zájem, 16 odsouzených konzultace se speciálním pedagogem (10) a ostatními odsouzenými (6), 12 odsouzených dalo najevo méně žádoucí motivaci. Pro sedm z nich je jí odměna (za účast), pro tři fakt, že vybírali tak, aby se nemuseli příliš namáhat, a dva konstatovali, že jim je lhostejné, kam budou zařazeni.

V osmé položce 17 odsouzených přiznalo, že je pro ně důležitější práce s možností výdělku, 26 uvádí, že je pro ně důležitější nové poznání.

V deváté položce odsouzení hodnotili základní oblasti programu zacházení podle důležitosti, jakou jim přiřkládají na čtyřstupňové škále - od nejdůležitější, po nejméně důležitou. Pokud výsledek zjednodušíme na „důležitá“ (+ spíše důležitá) a „nedůležitá“ (+ spíše nedůležitá) jsou výsledky následující : vzdělávací aktivity považuje 34 odsouzených za důležité, 9 za nedůležité. Pracovní aktivity jsou pro 22 důležité, pro 21 nedůležité. Stejně dopadly zájmové aktivity, nejhůře pak speciálně výchovné – pro 12 odsouzených jsou důležité, pro 31 nedůležité.

Výsledky těchto tří položek vypadají jako promyšlená volba, ovšem při porovnání se skutečnými volbami (viz část „charakteristika výzkumného vzorku“) je zřejmé, že se jedná spíše o hledání sociálně žádoucích odpovědí. Pracovní aktivity má v programu zacházení všech 43 odsouzených, vzdělávací sice také – ovšem z toho 34 aktivitu „sebeobslužné aktivity“ s vychovatelem, jen tři mají tuto aktivitu výrazně náročnější s pedagogem volného času. Jen osmnáctkrát jsou skutečně realizovány náročnější vzdělávací aktivity (a to s tím, že to neznamená 18 odsouzených – někteří jich mají ve výběru více) jako jsou jazykové kurzy, kurz psaní na stroji nebo rekvalifikační kurz. Charakter skutečné volby zájmových aktivit je možno posoudit již podle jejich názvů : nejčtenější jsou čtenářský kroužek (21), kroužek společenských her (19) a videokroužek (16). Nejméně čtené jsou výběry křížovkářského kroužku a kurzu přírodních zajímavostí (po 2), šachového, kulečnickového a klubu náročného diváka (po 5). Je nepochybné, že ať již o svých volbách vypovídají cokoliv, jejich skutečný výběr je dán tím, kde očekávají nejmenší fyzickou i intelektovou námahu. Náročnější aktivity vyžadující skutečné úsilí jsou v praxi odsouzenými opomíjeny.

Položka desátá zjišťovala motivaci účasti na aktivitách programu zacházení. Nejupřímnější byly odpovědi : možnost získání kázeňské odměny (30), smysluplná činnost (25), možnost vyplnění jinak neužitečně tráveného času (14) a je to možnost setkat se s jinými odsouzenými, než se kterými jsou ubytováni (nepovolená směna „zboží a služeb“). Sporná je pak hodnota výpovědí, že mohou získat nové znalosti (17), že si v nich realizují své zájmy (9), nebo že v nich vidí i jiný přínos. Spornost a upřímnost dokládají čísla o **skutečném plnění** zvoleného programu zacházení. Jen 12 odsouzených plní tento program v celém rozsahu, s občasnými výpadky 2, pouze částečně (ne v plném rozsahu, účastní se jen některých aktivit) také dva, střídavě plní a neplní (podle nálady) 10 a 12 vůbec své závazky neplní. (U pěti respondentů v době šetření ještě nebylo pro krátkou dobu jejich pobytu ve věznici plnění zvoleného programu hodnoceno.)

Výsledky čtvrté položky v porovnání výpovědí a skutečného stavu dokládají, že odsouzení nejen že, mohou-li, vybírají aktivity nenáročné, nevyžadující úsilí a vlastní aktivní přístup, ale ještě k tomu se v mnoha případech neobtěžují ani prostou účastí na těchto aktivitách.

Porovnáním tvrzení odsouzených o podnětech k výběru konkrétních aktivit, důležitosti nového poznání, důležitosti jednotlivých částí programu zacházení a motivací k účasti na vybraných aktivitách s jejich skutečným výběrem, volbou málo náročných a méně přínosných aktivit, s převahou spíše „odpočinkových“ a aktivitou v jejich plnění (již pouze účastí na nich), jak je lze objektivně doložit, dospíváme k závěru : odsouzení mladí dospělí přistupují k volbě obsahu programu zacházení a jeho následnému plnění do značné míry pasivně a bez vnitřního přesvědčení o možném přínosu aktivní účasti na nich pro jejich budoucnost. Hypotézu č. 2 tedy na základě zjištěných údajů nelze zamítnout.

K hypotéze č. 3 se vztahují odpovědi k položkám 11. – 14. dotazníku.

V položce č. 11 odsouzení hodnotili přínosnost jednotlivých nabízených vzdělávacích aktivit pro vlastní budoucnost jejich vzájemným párovým porovnáváním (kterou ze dvou by volili raději) systémem „každá s každou“. Výsledné bodové hodnocení proto lze považovat za velmi dobře vypovídající – ovšem, jak se ukáže v porovnání se skutečnými volbami právě v oblasti vzdělávacích aktivit – o jejich

představě sociálně žádoucí odpovědi, nikoliv o jejich představách vlastních potřeb a možností využití získaných znalostí a dovedností po propuštění z výkonu trestu.

Nejraději by volili nabízené aktivity v tomto pořadí :

- Cizí jazyk 271 bodů
- Rekvalifikační kurz (PC) 266 bodů
- Kurz první pomoci 252 bodů
- Kurz psaní na počítači 243 bodů
- Kurz všeobecného vzdělávání 225 bodů
- Kurz historických a přírodních zajímavostí 218 bodů
- Rekvalifikační kurz (obsluha v rest. Zařízení) 211 bodů
- Zeměpis 200 bodů
- Sebeobslužné aktivity 176 bodů
- Kurz psaní na stroji 167 bodů
- Český jazyk 134 bodů

V položce č. 12 pak uváděli, z čeho tato volba vychází – že se jedná o jejich skutečný zájem uvedlo 19 odsouzených, jako výraz svých budoucích potřeb vidí danou volbu 13 odsouzených, volbu na základě předchozích zkušeností uvádí 8 odsouzených, náhodnou volbu uvádí 3 odsouzení (2 neví, jak se rozhodnout, jednomu je to lhostejné).

Porovnání odpovědí v položce č. 11 se skutečně provedenou volbou vzdělávacích aktivit programu zacházení je v rozporu. Největší počet ze skutečně zvolených aktivit dosáhly sebeobslužné činnosti – 37 (34 s vychovatelem, 3 s pedagogem volného času), kdežto v porovnání přínosnosti je tato aktivita na 9. místě. Kurz českého jazyka skutečně zvolilo 6 odsouzených, tento kurz má v jejich očích nejmenší přínos pro jejich budoucnost (11. místo v pořadí). Rekvalifikační kurz jednoduché obsluhy skutečně zvolilo 5 odsouzených, v položce č. 11 byl zařazen na 7. místě. Kurz základů psaní na stroji skutečně zvolilo také 5 odsouzených, jeho postavení na škále přínosu je na předposledním místě (10.) Pouze dva odsouzení skutečně zvolili kurz základů anglického jazyka, který však všichni hodnotí jako pro vlastní budoucnost nejprospěšnější (1. místo v pořadí).

V položce č. 13 uvedlo 33 odsouzených, že účast na vzdělávacích aktivitách ovlivní jejich život po ukončení VTOS, 11 se domnívá, že nikoliv. Dvacet tři odsouzených zde uvedlo, že mají skutečný zájem na získání výučního listu (17 tento

zájem nemá), 24 z nich by bylo ochotno nést část finančních nákladů na tento rekvalifikační kurz, 19 ochotno není. Rovněž 24 odsouzených se domnívá, že nabídka vzdělávacích aktivit ve věznici je dostatečná, 19 jich považuje nabídku za nedostatečnou. Ovšem doplnit nabídku by chtělo již jen 16 odsouzených, 17 jich o doplnění nestojí.

V položce č. 14 měli odsouzení možnost doplnit, o co konkrétně by měli zájem – tuto možnost využilo pouze 7 z nich (z 16, kteří by nabídku doplnit chtěli).

V souhrnu odpovědí na tyto dvě položky dotazníku je vidět, že odsouzení ve věku mladých dospělých se sice většinou vyjadřují pozitivně k možnosti získat v průběhu výkonu trestu odnětí svobody více znalostí a dovedností, které by jim pomohly po jeho ukončení žít soběstačný a samostatný život, avšak nemají konkrétní představu o tom, co by se vlastně chtěli učit, co studovat. Navíc porovnáním se skutečně projevenou iniciativou (účast na aktivitách, plnění programu zacházení – viz výsledky v položce č. 10) vychází najevo, že jsou sice ochotni o tom mluvit, nemají však potřebu angažovat se v praxi.

Rozbor výsledků posledních položek dotazníku dokládá, že odsouzení si konkrétní vzdělávací aktivity vybírají nejen bez pocitu opravdové potřeby rozšířit si znalosti a dovednosti, ale – ač tvrdí, že výběr odpovídá jejich vlastnímu zájmu - dokonce v určitém protikladu k tomu, jak tento zájem sami preferencí konkrétních aktivit prezentují. Jejich představy o možnosti využití nově získávaných znalostí a dovedností v budoucnosti a faktická volba podmíněná jinými kritérii (aby aktivita co nejméně zatěžovala intelektově, fyzicky a časově) jsou spíše dokladem nezájmu o vlastní budoucnost, než dokladem zájmu a cíleného úsilí. Z těchto důvodů nelze ani hypotézu č. 3 zamítnout.

Závěr

Provedené šetření svými výsledky potvrzuje, že odsouzení mladí dospělí si zpravidla neuvědomují příčiny své trestné činnosti (nepřemýšlí o nich, anebo to, k čemu dospěli, nepřiznají). Přicházejí tak o základní předpoklad korekce vlastního jednání v budoucnosti a účinných možností využít dostupných aktivit programu zacházení v průběhu výkonu trestu odnětí svobody ke hledání alternativních, společensky přijatelných způsobů soužití s netrestanou populací.

Věkové zvláštnosti této skupiny se ve spojení s jejich zkušeností z předchozích výkonů trestu odnětí svobody, a tím získání některých charakteristik kriminální populace, obecně, zvláštním způsobem propojují. Změnily se podmínky fungování rodiny (ve všech oblastech – technické podmínky, komunikace v rodině, možnosti a zvyklosti trávení volného času ...), a to se také promítá do modifikace příčin trestné činnosti mladých dospělých.

Mezi příčinami trestné činnosti mladých dospělých je na prvním místě nefunkční primární rodina, ať již jsou její funkce narušeny jakkoliv. Především se však jedná o nezáměr a nedostatek kontroly dětí ze strany rodičů, nedostatek kontroly jejich činnosti ve vrstevnických skupinách „na ulici“, snadná dostupnost a tím dříve vznikající závislost na alkoholu a nealkoholových drogách, případně herních automatech, a podobně.

Škola není podle stávajících předpisů oprávněna řešit s dětmi žádné jejich pochybení, které se stalo mimo vyučování a objekt školy, na vynucení odpovědnosti rodičů za činy jejich dětí však společnost v současné době není připravena. Dokonce, jak je známo ze sdělovacích prostředků, se najdou i rodiče (příp. jiní dospělí příbuzní), kteří zneužívají beztrestnosti dětí a organizují jejich trestnou činnost (převážně majetkovou, avšak minimálně při tom násilí dětí vůči oběti tolerují)!

Práce přinesla poznatek, že přes veškeré úsilí zaměstnanců vězeňské služby se nedaří mladé dospělé více zapojovat do aktivit, které mohou napomoci změnit jejich dosavadní způsob života. Mladí dospělí odsouzení mají celkově malý rozhled, mají zájem především o to, aby se příliš nenamáhali a trest „v pohodě prospali“; jsou z předchozího života naučeni jednat bez dlouhodobějších plánů „nějak bylo, nějak

bude“ vyhovuje jim žít ze dne na den. Tento jejich postoj k vlastní budoucnosti je jednou z vážných příčin recidivy trestné činnosti.

Změnu postojů mladých dospělých by více ovlivnil individuální přístup ze strany personálu věznic. S tím však souvisí navýšení stávajícího počtu odborných zaměstnanců, kteří s odsouzenými pracují. Dalším směrem je motivovat mladé dospělé odsouzené k zařazení a setrvání ve specifickém, pro ně určeném oddělení s modifikovaným programem zacházení. Je však nutné vytvořit lepší ubytovací podmínky (přiměřeně vybavené pro sportovní činnosti včetně prostorových možností, místnosti pro sebeobslužné aktivity, omezení počtu odsouzených ubytovaných na ložnici, dostatečná kapacita kulturní místnosti apod.).

Tato práce by mohla a měla být podkladem k provedení obdobného šetření i v jiných věznicích (v jiném typu, s jiným uspořádáním a vybavením) a následnému porovnání výsledků jak z hlediska rozdílů mezi prvovězňnými a recidivujícími mladými dospělými tak z hlediska rozdílů mezi mladými odsouzenými, jimž byl výkon trestu soudem uložen do jiného typu věznic než do věznic s ostrahou. Dále také z hlediska rozdílné architektury (vnitřních stavebních dispozic) a materiálního i personálního vybavení různých věznic.

Resumé

Práce se zabývá příčinami kriminality u mladých dospělých. „Mladí dospělí“ je věková kategorie ohraničená dosažením 18 – 24 let. Trestní zákon tuto věkovou kategorii označuje jako „věk blízký věku mladistvých“. Základní charakteristikou této věkové skupiny je dosažení formální dospělosti na jedné straně a chybějící životní zkušenosti, zejména s vlastní odpovědností za sebe i za jiné, na straně druhé.

První část práce je věnována analýze literárních pramenů, rozboru obecně uznávaných příčin kriminality. Je zde charakterizován trest odnětí svobody, vymezení jeho podmínek v České republice a konkrétních možností práce (sociální rehabilitace) s odsouzenými mladými dospělými ve Věznici Příbram. Jsou zde také základní statistické přehledy vztahující se k odsouzeným této věkové kategorie.

Ve druhé části jsou uvedeny výsledky průzkumného šetření provedeného ve Věznici Příbram. Průzkum prostřednictvím dotazníku zaměřeného na subjektivní chápání příčin vlastní trestné činnosti u těchto odsouzených, způsobu jejich volby aktivit programu zacházení a zvláště aktivit vzdělávacích (z hlediska uvědomování si možností prostřednictvím rozšíření vědomostí a dovedností eliminovat působení příčin, jež vedli k sociálnímu selhání respondentů), byl doplněn řízeným rozhovorem k těmto tématům.

Práce přinesla poznatek, že přes veškeré úsilí zaměstnanců vězeňské služby, se nedaří mladé dospělé více zapojovat do aktivit, které mohou napomoci změnit jejich dosavadní způsob života. Mladí dospělí odsouzení mají celkově malý rozhled, jsou z předchozího života naučeni jednat bez dlouhodobějších plánů a tento jejich přístup k vlastní budoucnosti je jednou z vážných příčin recidivy trestné činnosti.

Anotace

Obsahem této práce je problematika příčin kriminality mladých dospělých.

V první části práce jsou analyzovány literární prameny zabývající se příčinami kriminality. Ve druhé části jsou pak analyzovány výsledky dotazníkového šetření mezi mladými dospělými, vykonávajícími trest odnětí svobody ve Věznici Příbram. Šetření bylo zaměřeno na subjektivní výpovědi mladých dospělých odsouzených ve vztahu k možným příčinám jejich kriminálního jednání a také k tomu, jak přijímají a chápou možnost prostřednictvím své účasti na aktivitách programů zacházení rozšířit své znalosti a dovednosti. Ty jim mohou pomoci v budoucnosti žít soběstačný, samostatný život bez opětovného porušování zákonů.

Annotation

This thesis aims to outline the problematic of causes of delinquency of young adults.

There is an analysis of literature, which is dealing with causes of delinquency in the first part. The work further analyses the results of questionnaire among young adults serving a sentence (imprisonment) in Příbram Prison.

It was concentrated on subjective statements of young adults inmates concerning possible causes of their criminal actions and how do they understand and accept the possibility to broaden their knowledge and skills through participation in activities of Treatment Programmes. These skills can help them to live a self-sustaining, independent life in the future.

Klíčová slova

Mladí dospělí, kriminalita – příčiny, výkon trestu odnětí svobody, odsouzení mladí dospělí, programy zacházení s odsouzenými, Vězeňská služba České republiky, Věznice Příbram.

Keywords

Young adults, delinquency - causes, serving a sentence (imprisonment), young adult prisoners, Programmes of Treatment of Prisoners, The Prison Service of the Czech Republic, Příbram Prison.

Literatura a prameny

A. Právní předpisy, zákony, vyhlášky

1. Trestní zákon a trestní řád, poznámkové vydání s judikaturou, 24.aktualizované vydání podle stavu 1.10.2006. Jelínek.J.a kol.Praha:Linde.2006.
2. Zákon č.169/1999 Sb. a č. 52/2004 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů.
3. Zákon č.218/2003 Sb.,o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a soudnictví ve věcech mládeže a o změně dalších zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže).
4. Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č.345/1999 Sb. a č.378/2004 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody.

B. Knihy

1. BARTOŇOVÁ, M., BULOVÁ, L., KLENKOVÁ, J., POPELOVÁ, J., PROCHÁZKOVÁ, M., PŘINOSILOVÁ, D., KVĚTONOVÁ-ŠVARCOVÁ, L., ŠAFROVÁ, A., VÍTKOVÁ, M. *Základy speciální pedagogiky*. Brno: ISMS,2003.
2. ČERNÍKOVÁ, V., MAKARIUSOVÁ, V. *Sociální ochrana*. Praha: vyd. PA ČR,1996. ISBN 80-85981-36-X.
3. HAVLÍK, R. *Úvod do sociologie*. Praha: Karolinum 1999. ISBN 80-7184-814-X.
4. JILČÍK, T., PLŠKOVÁ, A., ZAPLETAL, L. *Sociologie II.(Úvod do problematiky sociálně patologických jevů)*. Brno: ISMS,2003.
5. KOHOUTEK, R. *Poznávání a utváření osobnosti*. Brno: CERM.2001. ISBN 80-7204-200-9.
6. KOHOUTEK, R. *Vývojová psychologie - učební texty*. Brno: IMS Brno.2003.
7. KOUKOLNÍK, F., DRTINOVÁ, J. *Vzpoura deprivantů*. Praha: Galén,2006.ISBN 80-7262-410-5.
8. KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. *Prostředí-člověk-výchova*. Brno: Paido,2001.ISBN 80-7315-004-2.
9. MAŇÁK, J. a kol. *Kapitoly z metodologie pedagogiky*. Brno: TEMPUS,1996.ISBN 80-210-1031-2.
10. MAŘÁDEK, V. *Vězeňství*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2005. ISBN 80-7368-0002-5.
11. MAŘÁDEK, V. *Výkladový slovník penologie*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2003. ISBN 80-7042-256-4.

12. MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakl., 1997. ISBN 80-85850-9.
13. MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003. s.344.ISBN 80-7178-771-X.
14. NĚMEC, J. *Psychopatie a kriminalita (Život ze dne na den)*.Praha: nakl.MVČR Centurion,1993.ISBN 80-901121-X.
15. NETÍK, K., NETÍKOVÁ, D., HÁJEK, S. *Psychologie v právu*. Praha: C.H.Beck 1997.s.40. ISBN 80-7179-177-6.
16. NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. *Kriminologie*. Praha: ASPI 2004. ISBN 80-7357-026-2.
17. PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 1995.ISBN 80-7178-029-4.
18. SKALOKOVÁ, J. *Úvod od metodologie a metod v pedagogického výzkumu*.Praha: SPN, 1983. ISBN 14-411-83.
19. ŠTÁBLOVÁ, R. a kol.*Drogy, kriminalita a prevence*. Praha: PA ČR,1997. ISBN 80-85981-5.
20. VÁGNEROVÁ, M.,*Vývojová psychologie*. Praha: Portál.2000.s.528.ISBN 80-7178-303-0.
21. VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*.3. vyd.rozšířené přepracované. Praha: Portál.2004.s.872.ISBN 80-7178-802-3.
22. VÁGNEROVÁ, M. *Psychologie problémového dítěte školního věku*. Praha: Karolinum.1997.s.170. ISBN 80-7184-488-8.
23. VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I. ed. *Aplikovaná psychologie I. (Člověka sociální instituce)*. Praha: Portál,1998.s.384.ISBN 80-7178-269-6.

C. Časopisy a jiné zdroje

1. COYLE, A.Řízení věznic v čase změn. Příloha časopisu České vězeňství č.1/2004. Praha:VSČR,2003.ISSN1213-9297.
2. Ročenka Vězeňské služby ČR za rok 2006
3. Koncepce zacházení s mladými dospělými, Generální ředitelství Vězeňské služby České republiky,1999
4. KOTENOVÁ, M. Pilotní projekt,„Vzdělávací program“, Věznice Příbram 2006.
5. KOTENOVÁ, M., MARŠÁLEK, J., ŠNYPS, R. Program zacházení s odsouzenými zařazenými na oddělení mladých dospělých, Věznice Příbram.

Přílohy

Příloha č. 1 Dotazník

Příloha č. 2 Stanovený program zacházení ve výkonu trestu odnětí svobody

1. *Zakroužkujte správnou odpověď. V případě, že jste byl vychováván také v dětském domově, dětském domově se školou či výchovném ústavu, vyplňte také bod d).*

- a) Vyrůstal jsem
- v úplné rodině s oběma rodiči
 - v neúplné rodině s matkou
 - v neúplné rodině s otcem
 - v rodině s nevlastním otcem
 - jiná možnost (pěstounská péče, u prarodičů, u jiných příbuzných
 - v dětském domově, dětském domově se školou, výchovném ústavu
- b) Rodiče
- se vždy zajímali o mé školní výsledky
 - nezajímali se o mé školní výsledky, ale vyslechli mne, když jsem jim o nich říkal
 - neměli zájem o škole se mnou mluvit
- c) Rodiče
- měli vždy přehled, jak a s kým trávím svůj volný čas
 - chtěli, abych jim říkal, kam a s kým jdu, ale nekontrolovali to
 - nezajímali se ani o to kde jsem, ani s kým
- d) V dětském domově
- měl jsem vždy někoho z dospělých, kdo se o mne zajímal
 - musel jsem o zájem dospělých usilovat
 - nebyl nikdo, ke komu bych měl blízko a mohl se mu svěřit

2. *Měl (má) některý z vašich rodičů problémy se závislostí (vypište, kdo z rodičů):*

- a) s alkoholem
- b) s nealkoholovými drogami
- c) s hazardním hráčstvím
- d) s jinou možnou závislostí

3. *Měl jste (máte problémy s některou z uvedených možných závislostí :*

- a) s alkoholem
- b) s nealkoholovými drogami
- c) s hazardním hráčstvím
- d) s jinou možnou závislostí

4. *Zakroužkujte prosím, to co o Vás platí :*

- a) neměl jsem nikdy žádnou partu, ani ve škole, ani v místě bydliště („na ulici“)
- b) měl jsem partu ve škole
- c) měl jsem partu v místě bydliště

5. *Zakroužkujte prosím, tu blízkou osobu, pokud o ní víte, že byla soudně trestána za spáchání trestného činu*

matka, otec, sourozenci, manželka, družka, nikdo, nevím o nikom

6. *Zakroužkujte, prosím, všechny z možností, o kterých si myslíte, že o Vás platí :*

- a) první trestnou činnost jsem spáchal sám
- b) první trestnou činnost jsem spáchal v partě, abych se pochlubil (vytahoval)
- c) první trestnou činnost jsem spáchal v partě, protože proto jsem se dali dohromady
- d) první trestnou činnost jsem spáchal v partě, abych nebyl považován za sraba
- e) první trestnou činnost jsem spáchal pod vlivem alkoholu
- f) první trestnou činnost jsem spáchal pod vlivem drog
- g) první trestnou činnost jsem spáchal pro pocit dobrodružství (abych si dokázal, co všechno zvládnou)
- h) první trestnou činnost jsem spáchal proto, abych měl to, co mají jiní
- ch) první trestnou činnost jsem spáchal ve stresu (rozchod s blízkým člověkem apod.)
- i) nevím, proč jsem spáchal první trestnou činnost

7. *Zakroužkujte prosím, tu z následujících možností, která byla podle Vás rozhodující při výběru jednotlivých aktivit programu zacházení na nástupním oddělení věznice :*

- a) vybíral jsem pečlivě, podle vlastního zájmu
- b) nechal jsem si poradit od speciálního pedagoga
- c) dal jsem na to, co mi řekli jiní odsouzení
- d) vybíral jsem to, kde mohu nejsnáze dosáhnout kázeňskou odměnu
- e) vybíral jsem to, kde se nebudu muset moc namáhat
- f) podepsal jsem, co mi napsali, abych měl klid
- g) je mi naprosto lhostejné, kam jsem zařazen

8. *Zakroužkujte prosím, co pro Vás platí :*

- a) dávám přednost pracovnímu zařazení, důležité jsou pro mne především peníze
- b) dávám přednost kvalitním aktivitám, důležité je pro mne hlavně nové poznání

9. *Připište prosím, číslice od 1 do 4 k uvedeným aktivitám programu zacházení podle toho, které jsou pro Vás nejdůležitější (1) až po ty nejméně přínosné a důležité(4) :*

pracovní aktivity
vzdělávací aktivity
speciálně výchovné aktivity
zájmové aktivity

10. *Zakroužkujte prosím, Vaši volbu z následujících možností (i více, než jednu) :*

- a) aktivit se účastním především proto, že mi umožňují získat kázeňské odměny, důležité pro jednání soudu o mé žádosti o podmíněné propuštění nebo přeřazení do věznice mírnějšího typu
- b) aktivit programu zacházení se účastním proto, že je to nejlepší a smysluplná možnost trávení času ve věznici
- c) aktivit programu zacházení se účastním proto, že mám možnost prohlubovat své znalosti a získávat nové zkušenosti a dovednosti
- d) aktivit programu zacházení se účastním zejména proto, že mi umožňují věnovat se mým zájmům
- e) aktivity programu zacházení pro mne znamenají možnost kontaktu s jinými odsouzenými, než jen s těmi, se kterými jsem zařazen na oddělení
- f) aktivit programu zacházení se účastním proto, že to pro sebe považuji i za jinak přínosné
- g) aktivit programu zacházení se účastním proto, že nevím, co jiného bych ve věznici dělal
- h) aktivit programu zacházení se neúčastním, protože mne to tam nebaví
- ch) aktivit programu zacházení se neúčastním, je to zbytečná ztráta času
- i) aktivit programu zacházení se neúčastním, protože je to stejně zbytečná formalita a ztráta času
- j) aktivit programu zacházení se neúčastním, protože mne to zatěžuje, necítím se na nich příjemně

11. *U následujících možností vyznačte prosím, svoji volbu zakroužkováním vždy jedné z obou možností (ANO – NE). Žádnou možnost nevynechávejte a u každé zakroužkujte pouze jednu volbu. Ve vzdělávacích aktivitách bych volil raději :*

- rekvalifikační kurz jednoduché obsluhy pro zařízení restauračního typu než rekvalifikační kurz základů obsluhy PC ANO NE
- rekvalifikační kurz jednoduché obsluhy pro zařízení restauračního typu než kurz českého jazyka ANO NE
- rekvalifikační kurz jednoduché obsluhy pro zařízení restauračního typu než cizojazyčné kurzy (německý jazyk, anglický jazyk) ANO NE
- rekvalifikační kurz jednoduché obsluhy pro zařízení restauračního typu než kurz základů psaní na stroji ANO NE
- rekvalifikační kurz jednoduché obsluhy pro zařízení restauračního typu než kurz základů psaní na PC ANO NE
- rekvalifikační kurz jednoduché obsluhy pro zařízení restauračního typu než kurz zeměpisu ANO NE
- rekvalifikační kurz jednoduché obsluhy pro zařízení restauračního typu než kurz všeobecného vzdělávání ANO NE
- rekvalifikační kurz jednoduché obsluhy pro zařízení restauračního typu než kurz přírodních a historických zajímavostí ANO NE
- rekvalifikační kurz jednoduché obsluhy pro zařízení restauračního typu než kurz první pomoci ANO NE
- rekvalifikační kurz jednoduché obsluhy pro zařízení restauračního typu než sebeobslužné aktivity ANO NE
- rekvalifikační kurz základů obsluhy PC než kurz českého jazyka ANO NE
- rekvalifikační kurz základů obsluhy PC než cizojazyčné kurzy (německý jazyk, anglický jazyk) ANO NE

- rekvalifikační kurz základů obsluhy PC než kurz základů psaní na stroji ANO NE
- rekvalifikační kurz základů obsluhy PC než kurz základů psaní na PC ANO NE
- rekvalifikační kurz základů obsluhy PC než kurz zeměpisu ANO NE
- rekvalifikační kurz základů obsluhy PC než kurz všeobecného vzdělávání ANO NE
- rekvalifikační kurz základů obsluhy PC než kurz přírodních a historických zajímavostí ANO NE
- rekvalifikační kurz základů obsluhy PC než kurz první pomoci ANO NE
- rekvalifikační kurz základů obsluhy PC než sebeobslužné aktivity ANO NE
- kurz českého jazyka než cizojazyčné kurzy (německý jazyk, anglický jazyk) ANO NE
- kurz českého jazyka než kurz základů psaní na stroji ANO NE
- kurz českého jazyka než kurz základů psaní na PC ANO NE
- kurz českého jazyka než kurz zeměpisu ANO NE
- kurz českého jazyka než kurz všeobecného vzdělávání ANO NE
- kurz českého jazyka než kurz přírodních a historických zajímavostí ANO NE
- kurz českého jazyka než kurz první pomoci ANO NE
- kurz českého jazyka než sebeobslužné aktivity ANO NE
- cizojazyčné kurzy (německý jazyk, anglický jazyk) než kurz základů psaní na stroji ANO NE
- cizojazyčné kurzy (německý jazyk, anglický jazyk) než kurz základů psaní na PC ANO NE
- cizojazyčné kurzy (německý jazyk, anglický jazyk) než kurz zeměpisu ANO NE
- cizojazyčné kurzy (německý jazyk, anglický jazyk) než kurz všeobecného vzdělávání ANO NE
- cizojazyčné kurzy (německý jazyk, anglický jazyk) než kurz přírodních a historických zajímavostí ANO NE
- cizojazyčné kurzy (německý jazyk, anglický jazyk) než kurz první pomoci ANO NE
- cizojazyčné kurzy (německý jazyk, anglický jazyk) než sebeobslužné aktivity ANO NE
- kurz základů psaní na stroji než kurz základů psaní na PC ANO NE
- kurz základů psaní na stroji než kurz zeměpisu ANO NE
- kurz základů psaní na stroji než kurz všeobecného vzdělávání ANO NE
- kurz základů psaní na stroji než kurz přírodních a historických zajímavostí ANO NE
- kurz základů psaní na stroji než kurz první pomoci ANO NE
- kurz základů psaní na stroji než sebeobslužné aktivity ANO NE
- kurz základů psaní na PC než kurz zeměpisu ANO NE
- kurz základů psaní na PC než kurz všeobecného vzdělávání ANO NE
- kurz základů psaní na PC než kurz přírodních a historických zajímavostí ANO NE
- kurz základů psaní na PC než kurz první pomoci ANO NE
- kurz základů psaní na PC než sebeobslužné aktivity ANO NE
- kurz zeměpisu než kurz všeobecného vzdělávání ANO NE
- kurz zeměpisu než kurz přírodních a historických zajímavostí ANO NE
- kurz zeměpisu než kurz první pomoci ANO NE
- kurz zeměpisu než sebeobslužné aktivity ANO NE
- kurz všeobecného vzdělávání než kurz přírodních a historických zajímavostí ANO NE
- kurz všeobecného vzdělávání než kurz první pomoci ANO NE
- kurz všeobecného vzdělávání než sebeobslužné aktivity ANO NE
- kurz přírodních a historických zajímavostí než kurz první pomoci ANO NE
- kurz přírodních a historických zajímavostí než sebeobslužné aktivity ANO NE
- kurz první pomoci než sebeobslužné aktivity ANO NE

12. U následujících tvrzení zakroužkujte prosím to, které u Vás platí :

- a) mé předchozí volby jsou dány mými skutečnými zájmy
- b) mé předchozí volby vychází z toho, jak vidím své budoucí potřeby
- c) mé předchozí volby vychází z mých předchozích zkušeností
- d) mé předchozí volby jsou celkem náhodné, nevím, jak bych se měl rozhodnout
- e) mé předchozí volby jsou naprosto náhodné, protože mi na tom příliš nezáleží

13. U následujících možností opět zvolte jednu z možností ANO – NE

- a) Vzdělávací aktivity mohou pozitivně ovlivnit můj další život po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody ANO NE
- b) Mám skutečný zájem o získání výučního listu nebo osvědčení o rekvalifikaci ANO NE
- c) Rád bych se účastnil nějakého rekvalifikačního kurzu, i když bych se musel finančně podílet ANO NE
- d) Nabídku vzdělávacích aktivit ve věznici považuji za dostatečnou ANO NE
- f) Chtěl bych doplnit nabídku vzdělávacích aktivit ve věznici o to, co mne skutečně zajímá nebo co si myslím, že potřebuji ANO NE

14. Pokud jste odpověděli na poslední bod v předchozí otázce ANO, vypište prosím, o jaké aktivity (oblasti, obsah) by se jednalo:

.....

Program zacházení ve VTOS

Kód vězně:

Příjmení:

Jméno:

	Cíle programu	<p>Dodržováním právních norem upravujících VTOS posilovat volní vlastnosti.</p> <p>Zapojením se do pracovních činností rozvíjet a upevňovat pracovní návyky.</p> <p>Účastí na aktivitách organizovaných věznicí se naučit trávit volný čas.</p> <p>Pravidelně udržovat kontakt se soc. zázemím</p>
1.	Pracovní aktivity práce ve prospěch věznice	<ul style="list-style-type: none"> - pracovní zařazení dle možností věznice - práce potřebné pro oddělení a věznicí
2.	Vzdělávací aktivity Studuje ŠVS: ne Počet hodin studia na ŠVS: 0,0000	<ul style="list-style-type: none"> - základy AJ - základy psaní na stroji a PC - základní kurz ČJ
3.	Speciálně výchovné aktivity	<ul style="list-style-type: none"> - individuální poradenství se specialisty oddělení - poradenství PDP - pohybová terapie
4.	Zájmové aktivity	<ul style="list-style-type: none"> - kroužek společenských her - video kroužek - kulečnickový kroužek - čtenářský kroužek
5.	Oblast utváření vnějších vztahů	<ul style="list-style-type: none"> - udržovat kontakt se sociálním zázemím

Přiřazené aktivity

Kód aktivity	Typ aktivity	Název aktivity
P2D17	pracovní	pracovní činnosti
V2D17	vzdělávací	sebeobslužné činnosti
Z2D17-2	zájmové	společenské hry

Tento program zacházení jsem si zvolil a zavazuji se jej plnit	<p>.....</p> <p>podpis odsouzeného</p>
Dne :	<p>.....</p> <p>podpis speciálního pedagoga</p>